

42 коп.

ПОЛТАВЩИНА

ПОЛТАВЩИНА

КОРОТКИЙ ДОВІДНИК-ПУТІВНИК

(Друге видання)

ВИДАВНИЦТВО «ПРАПОР»
ХАРКІВ 1969

91 (С2)

П52

2-8-4

64-68М

ХАРКІВСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА ім. М. В. ФРУНЗЕ

Трудящі Полтавщини разом з усім радянським народом відно зустріли знаменну подію в житті трудящих всього світу — 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції.

За роки Радянської влади Полтавщина перетворилась з відсталої аграрної у високорозвинену індустріально-колгоспну область квітучої Радянської України. Комуністична партія і Уряд Радянського Союзу високо оцінили працю трудівників Полтавщини. За успіхи, досягнуті трудящими області в господарському і культурному будівництві, у ювілейному 1967 році Полтавська область нагороджена вищою урядовою нагородою — орденом Леніна.

Радянські люди цікавляться минулим і сучасним своєї країни. Цей інтерес повинні задовольняти насамперед довідники та путівники. Таку мету і поставив колектив Полтавського краєзнавчого музею, підготувавши друге, доповнене і перероблене видання довідника-путівника по Полтаві і Полтавській області. У ньому читач знайде короткі відомості про природу Полтавщини, її історію, економіку та архітектуру, про історичні місця і пам'ятники, а також про

видатних людей, життя і діяльність яких пов'язані з Полтавщиною.

У підготовці другого видання книги брали участь М. Л. Каплун (відповідальний редактор) та наукові працівники Полтавського краєзнавчого музею: Гузій Р. Ф., Черевань Г. П., Шкурко Б. Б., Сидоренко Г. О., Котлик О. П., Малюченко Н. П., Литвинова М. Д., Мовчан Є. Я., Кузьміна В. А., Литвиненко Е. І., Землянкін Л. Г. Розділ «Архітектура» написаний головним архітектором Полтави Л. С. Вайнгортом.

ПРИРОДА

Чарівна природа Полтавщини, її широкі степи, зелені ліси, мальовничі береги прозорих річок завжди захоплювали письменників, художників, кіномитців. Її оспівували О. С. Пушкін, М. В. Гоголь, П. Мирний, Є. П. Гребінка, Т. Г. Шевченко, малювали С. І. Васильківський, М. О. Ярошенко, Г. Г. Мясоедов. Тісно пов'язані з Полтавщиною кращі твори і задуми О. П. Довженка. Тут він знімав фільми «Щорс», «Земля», «Звенигора». Села Яреськи, Шишаки, Великий Перевіз, Багачка, місто Кременчук часто згадуються у виступах, творах, щоденниках письменника. Яреськи О. П. Довженко вважав найкрасивішим селом на Україні. Фільми «Майська ніч», «Щедре літо», «Весілля в Малинівці» та інші знімалися тут, у мальовничих куточках Полтавщини.

Полтавська область — одна з центральних областей УРСР, розташована на лівобережжі Дніпра. Територія області — 28,6 тис. кв. км. Це майже дорівнює території такої європейської держави, як Бельгія.

Населення в Полтавській області, за даними на 1 січня 1968 року, дорівнює 1 млн. 690 тис. чоловік, в тому числі в Полтаві — 192 тисячі чоловік.

Поверхня області — злегка хвиляста рівнина, яка знижується з північного сходу до Дніпра. В багатьох місцях, особливо на правих берегах річок, поверхня області порізана балками та ярами.

Річкова сітка області досить рівномірно зрошує її територію. Загальна протяжність 188 річок Полтавщини складає 6433 км. Найбільші річки — Ворскла, Псьол, Сула — течуть з півночі на південь і на території Полтавщини впадають у Дніпро. Їхні заплави широкі, вкриті зеленими луками, русла здебільшого мілкі, течія повільна. Правий берег річок крутий, обривистий, а лівий — пологий. Під час паводків річки широко розливаються, іноді затоплюючи значну частину долини. Транспортне значення цих річок невелике, використовуються лише їх окремі ділянки. Тільки на Дніпрі — основній водотранспортній магістралі УРСР — є річковий порт Кременчук.

Територію Полтавщини омивають два водосховища, що розлилися вздовж русла Дніпра. Кременчуцьке водосховище має повний об'єм 13 млрд. куб. м., площа водосховища — 2250 кв. км. Дніпродзержинське водосховище має об'єм 2,5 млрд. куб. м, площу — 575 кв. км.

В області 1244 штучних озера (водосховища) і ставки, загальною площею 6080 гектарів, які здебільшого використовуються для господарських потреб колгоспів та радгоспів.

Клімат Полтавщини помірно-континентальний. У північно-західній її частині переважають вологі західні вітри, в південно-східній — сухі вітри східного напрямку. Зима порівняно м'яка, з слабкими морозами (середня температура повітря в січні в Полтаві — $-6,8^{\circ}$) та частими відлигами. Літо тепле та сухе (середня температура в липні $+20,9^{\circ}$).

Річна кількість опадів в області дорівнює 460—550 мм (в Полтаві 484 мм). Кількість опадів зменшується з заходу на схід.

У ґрунтовому покриві Полтавщини переважає чорнозем, який вкриває до 70% її території. Окремими масивами по правих берегах річок залягають опідзо-

Псел біля с. Мануйлівка, Козельщинського району.

лені ґрунти, а по лівих — слабопідзолисті піщані ґрунти. У південно-західних районах часто зустрічаються солонцюваті ґрунти.

Полтавська область розташована в лісостеповій зоні, за винятком південно-східних районів, які лежать у зоні степів. У лісостепу ліси ростуть переважно по берегах річок. Основний тип лісів Полтавщини — діброва. Крім дубів, тут зустрічаються ясен, берест, липа, клен. Підлісок складається з кущів терну, ліщини, глоду, бруслини, шипшини та ін. Серед трав'янистої рослинності багато лікарських рослин, що здавна використовуються в народній медицині. На піщаних дюнах річкових терас поширені соснові ліси. Ліси та чагарники вкривають 7% території області. Степи як в лісостеповій, так і в степовій частинах повністю розорані.

Поєднання м'якого клімату та родючих ґрунтів

сприяє вирощуванню таких цінних культур, як озима пшениця, кукурудза, цукровий буряк, соняшник, а також садових культур. За площею садів Полтавщина посідає шосте місце в УРСР; вирощуються яблука, груші, сливи, вишні та плодоягідні культури.

Тваринний світ області різноманітний, характерний для лісостепової зони. В річках та ставках водиться біля 50 постійних видів риб та 25 прохідних. Поширені щука, карась, окунь, лящ, а у великих річках — сом. З птахів характерні горлиці, сиворакші, жайворонки, горобці, соловейки, качки, сірі чаплі тощо, більшість з яких є корисними. Ссавці представлені лисицями, куницями, тхорами, зайцями, дикими кабанями, косулями, лосями. Значної шкоди сільському господарству завдають гризуни — ховрахи, полівки.

З метою збагачення фауни на Полтавщині акліматизовано єнотовидного собаку, ондатру та фазанів. На звірофермах колгоспів та радгоспів розводять нутрій, норок, песців та сріблясто-чорних лисиць.

Кліматичні умови та рослинність сприяють розведенню багатьох видів свійських тварин. В основному тваринництво на Полтавщині має м'ясо-молочний напрямок. Найбільш поширеними породами великої рогатої худоби є симентальська та сіра українська.

Основні породи свиней, які розводяться на Полтавщині, це велика біла — універсальна порода та миргородська порода сального напрямку, виведена з місцевих чорно-рябих свиней Миргородщини. Миргородська ряба порода — одна з найкращих вітчизняних порід свиней.

Багато колгоспів та радгоспів розводять овець на смушки (так звана сокільська порода), кролів та птицю. На Полтавщині створено полтавську породну групу курей. Ведеться велика робота по розведенню місцевих породних груп курей, таких, як глинясті,

азоулясті, чорні, які добре пристосовані до місцевих умов та мають добрі якості.

Полтавська область багата на корисні копалини. Тут відкриті промислові поклади нафти і газу. Це — Радченківське, Сагайдацьке, Глинсько-Розбишівське, Зачепилівське та інші родовища. Крім того, в західних районах області є значні запаси торфу.

В межах так званої Кременчуцької магнітної аномалії виявлені значні поклади залізних руд. На півдні області біля ст. Галещина розвідане родовище залізної руди з високим вмістом заліза і запасами до 220 млн. тонн.

У південній частині Кременчуцького геологічного району виявлено родовище руди з меншим вмістом заліза, але із значно більшими покладами — близько 2 млрд. тонн.

Серед корисних копалин Полтавської області важливе місце займає сировина для виготовлення будівельних матеріалів. В області є 35 родовищ високоякісного піску та цегельно-череничних глин. На базі фаянсових та вогнетривких глин в селищі Опішня розвинуте виробництво художніх керамічних виробів. Крім глин та піску, поширені поклади мергелю та пісковиків. Поблизу Кременчука чимало родовищ граніту, а в Лубенському районі є поклади діабазу.

На території нашої області є кілька мінеральних джерел, з яких найбільш відомі Миргородське та Гоголівське.

Отже, природні умови Полтавської області — кліматичні, ґрунтові, геологічні та інші — сприяють інтенсивному розвитку багатьох галузей промисловості і сільського господарства.

На території Полтавщини є чимало цікавих куточків природи та мальовничих місць.

Парасоцький ліс у Диканському районі. Один з найкраще збережених листяних вододільних лісів лівобережної лісостепової України. Основними деревними породами є дуб та граб. Крім того, є клен, ясен, липа та інші. З рослин, що збереглися від давніх епох і зустрічаються зараз на обмежених ділянках, в Парасоцькому лісі ростуть барвінок малий, ломиніс цілолистяй, цибуля ведмежа, зубниця цибулиста.

Тваринний світ багатий. Із ссавців тут водяться лосі, дикі кози, дикі кабани, борсуки, лисиці, куниці, білки, зайці.

З рідкісних видів птахів є карликовий підорлик, білоспинний дятел і клінтухи. Є також пугачі, шуліки, дятли, горлиці, куріпки, сойки.

Малоперещепинські болота, які знаходяться в межах Новосанжарського району. Сюди входять болото під назвою «Велике болото» та цілий ряд малих боліт.

«Велике болото» має площу близько 700 га і відзначається значною кількістю водоплавної дичини. Чимало птахів зупиняється тут під час весняних та осінніх перельотів. На його території організовано мисливське господарство, де відстріл дичини контролюється. Тут ростуть клюква та росянка. Із тваринного світу водяться рідкісні тварини: тхір-перев'язка, індійська очеретянка, дерихвіст, вусата синиця.

Устимівський дендрологічний парк у с. Устимівка, Глобинського району, закладений в 1893 році. Площа його біля 9 га. Основні насадження провадились у 1902—1907 рр. деревами, привезеними з Сибіру, Японії, Китаю, Франції, Америки, Канади. Рослини переважно з голонасінних. Є також різні види квіткових.

Тут ростуть тюльпанне дерево, піхта каліфорнійська, сибірський кедр, веймутова сосна, кілька видів туй, модрина японська, біота, пробкове дерево та ін.

Ліс поблизу Диканьки.

Безвіднянське лісництво в Гадяцькому районі. В його лісах водяться дикі кабани, дикі кози, лосі, лисиці, зайці, борсуки, куниці, білочки, видри, а з птахів — куріпки, качки, журавлі.

Болота по ріках Груні та Ташані в Зіньківському районі — післяльодовикового періоду, із слідами діяльності льодовика. На болотах ростуть клюква, росянка. В торфовищах знаходять залишки викопних тварин.

Петровський парк у Полтаві. Тут налічується більше 50 видів і різновидностей рослин, серед яких є рідкісні для нашої території — ялина голуба, ялівець, клен Шведлера, дуб пірамідальний. Насадження парку розпочалося в 1905 році, а відкриття відбулося в 1909 році в день 200-річчя Полтавської битви. Петровський парк прилягає до північної частини площі Леніна, на якій розмістилися сквер та заасфальтована територія (на півдні). У сквері встановлено пам'ятник В. І. Леніну.

Сквер з пам'ятником В. І. Леніну, упорядкована частина площі та Петровський парк складають прекрасний ансамбль.

Парк — улюблене місце відпочинку трудящих. Тішесті алеї, зелені газони, чудові квіти, фонтан у центрі парку тішать око, приваблюють своєю красою.

В парку є пам'ятники героїчного минулого нашого народу: братська могила борців за владу Рад, могили радянських воїнів, які полягли в боях за Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни, пам'ятна стела, на якій вказані всі військові з'єднання, що звільняли Полтавщину від німецько-фашистських загарбників. У східній частині парку стоїть пам'ятник Т. Г. Шевченку.

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Територія Полтавщини належить до тих місцевостей Радянського Союзу, які були заселені людьми ще в часів старого кам'яного віку (палеоліту). Первісні люди жили тут десятки тисяч років тому. Про це свідчить, наприклад, стоянка людини пізнього кам'яного віку біля села Гінці Лубенського району. При розкопках археологи знайшли тут кремінні та кістяні знаряддя праці, рештки кострища, кістки диких тварин і рештки примітивних жител у вигляді неглибоких овальних ям (напівземлянок), які перекривались шкірами тварин.

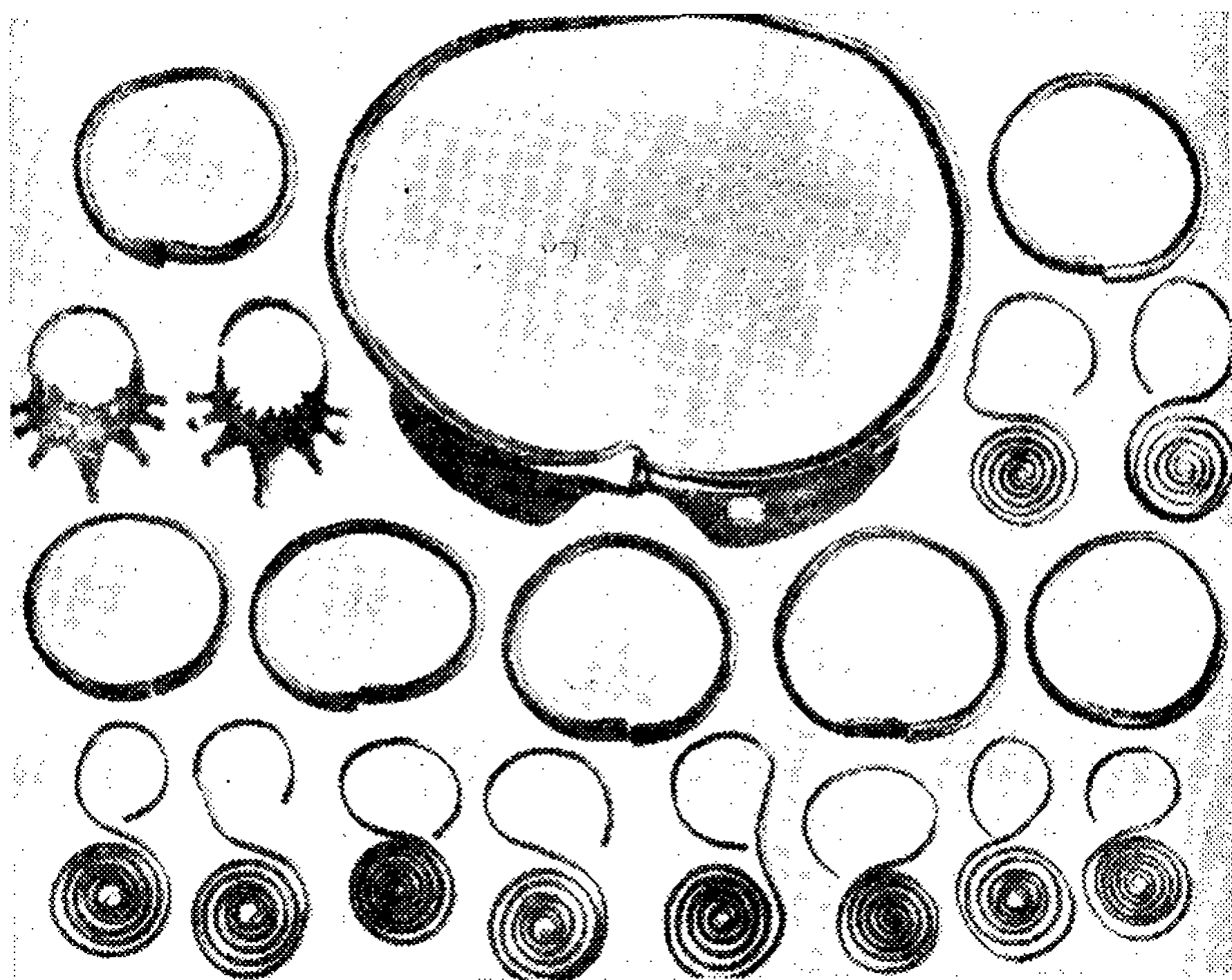
Одним із пам'ятників нового кам'яного віку (неоліту) на Полтавщині є стоянка в урочищі «Біла гора» на околиці Полтави.

Приблизно 2500 років тому територія сучасної Полтавщини була заселена скіфами-хліборобами. Про це свідчать рештки їх поселень, городищ і кургани-могильники, велика кількість яких розташована по берегах рік і в степах нашого краю.

Поселення скіфів відомі біля сіл Судіївка і Буланове Полтавського району, а також на території самого міста Полтави і в багатьох місцевостях області. Одне з великих городищ скіфського часу знаходиться близько села Більськ Зіньківського району.

В перших століттях до нашої ери та на початку нашої ери значна територія на півдні Європейської частини СРСР була заселена стародавніми східно-слов'янськими племенами, пам'ятки яких в археології визначаються як корчуватівська та черняхівська культури. Головними галузями господарства цих племен були землеробство та скотарство. На території Полтавщини знайдено чимало залишків цієї культури. Найбільш відомим з них є поселення і могильник, відкриті археологами біля села Кантемирівки Чутівського району.

У ранньослов'янських племен, які жили в Подніпров'ї в V — VII століттях нашої ери, вже далеко зайшов процес майнового розшарування, виділення з маси племені багаті племінні верхівки. Про це свідчать скарби того часу, і зокрема скарб золотих

Слов'янські прикраси з скарбу, знайденого у Полтаві на Соборній (тепер Червоній) площі.

та срібних речей, знайдений у 1912 році біля села Мала Перещелина Новосанжарського району.

У VIII—X століттях у Східній Європі склався родоплемінний союз слов'янських племен. До складу цього об'єднання входило багато племен, серед яких було і плем'я сіверян, яке жило на Лівобережжі Дніпра. Одне з поселень сіверян відкрито археологами на території Полтави (на Червоній площі). Слов'янські поселення цього ж часу відомі також біля села Глинське, селища Опішня Зіньківського району та в інших місцях Полтавської області.

В період Древньоруської держави (X—XIII століть), яка була спільною історичною колицкою трьох братніх народів — російського, українського та білоруського, східним слов'янам довелося вести запеклу боротьбу з кочовими народами — печенігами, половцями, які часто нападали на її кордони. Територія частини сучасної Полтавщини тоді входила до складу Переяславського князівства, яке знаходилось на крайньому південному сході і найчастіше терпіло від нападів кочівників.

Надаючи великого значення цьому прикордонному князівству («опліччю Києва»), київські князі зміцнювали його оборону. В X—на початку XI століття Древньоруська держава вела успішну боротьбу проти печенігів. Для відбиття їх нападів зміцнювалися кордони, будувалися і заселялися «городи» понад Десною, Остром, Трубежем, Сулою і Стугною. Тоді ж була споруджена і так звана Посульська оборонна лінія. Рештки збудованих у той час величезних земляних укріплень — так званих Змійових валів — збереглися до наших днів.

Літописи XI—XII століть згадують чимало міст Полтавщини: Хорол (1084 рік), Пісочень (с. Піски, Лохвицького району, 1092 рік), Голтов (Говтва, Козель-

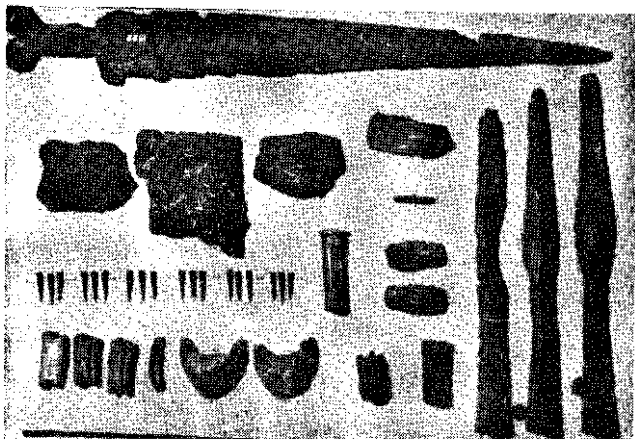
щинського району, 1095 рік), Кснятин (Снітин, Лубенського району, 1106 рік), Лубно (Лубни, 1107 рік), Горошин (Горошине, Семенівського району, 1083 рік), Пирятин (1154 рік), Полкостень (Повестин, Пирятинського району, 1125), Лукомль (Луком'є, Оржицького району, 1179 рік). Лтава (Полтава) згадується у літопису в 1174 році, коли князь новгород-сіверський Ігор Святославович, переслідуючи половців, «переєха Ворскл у Лтавы»...

Коли, скориставшись феодальною роздрібленістю Древньоруської держави, монголо-татарська орда в XIII столітті вдерлася на її територію, першим потерпіло від цієї навали Переяславське князівство. В 1239 році один з татарських загонів розорив Переяслав, а потім татари через Переяславське князівство прорвались до Києва. Під ударами татарів була спустошена і Лтава.

Водночас деякі князівства Древньоруської держави, послаблені боротьбою проти татар, стали здобиччю литовських феодалів. Так, територія Полтавщини потрапила під їх владу в 1362 році і населенню довелося вести боротьбу як проти татарських, так і проти литовських гнобителів.

У часи боротьби проти татарських, литовських, а пізніше польських загарбників формувалася українська народність. У цьому процесі значну роль відіграло Лівобережжя, народний діалект якого, а особливо полтавський разом з київським став основою сучасної української мови.

У кінці XVI—першій половині XVII століття майже всі землі Лівобережжя були загарбані польськими магнатами. На території Полтавщини утворились великі феодальні володіння литовських і польських магнатів. Так, польський магнат Ярема Вишневецький (останній нащадок князівського роду Вишневецьких)

Речові пам'ятки в скіфського кургану біля с. Крячківки Пирятинського району.

мав на загарбаних землях Лівобережжя близько 40 тисяч селянських і міщанських господарств. До його володінь входили Лубни, де він збудував собі замок, Хорол, Пирятин, Прилуки, Полтава, Лохвиця, Золотоноша, Сенча, Ромни, Лукомль, Жовнин та інші.

За часів польського панування народні маси терпіли не тільки від соціального, але і від національного та релігійного гніту. Становище населення України особливо погіршало в другій чверті XVII століття. Посіялися втечі селян і міської бідноти на Запорозьку Січ, але й там козацька заможна старшинська верхівка експлуатувала козацьку голоду.

Все більше піднімалася хвиля козацько-селянських повстань проти польських загарбників. Видатними народними повстаннями були повстання 1630 року на чолі з Тарасом Федоровичем (Трясиллом), 1635 року —

під керівництвом І. Сулими, 1637 року — під керівництвом Павлюка і Гуні, що охоплювали також і Полтавщину. В 1638 році повстання, очолене Я. Остриницею, охопило райони Кременчука, Хорола, Омельника, Говтви і Полтави.

Народні маси Полтавщини брали також активну участь у визвольній війні українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького. В Ірклієві формувався козацький полк на чолі з полковником Джалалієм, який брав участь у розгромі польського війська під Жовтими Водами в 1648 році.

З Іркліївським полком пов'язане ім'я героя народно-визвольної війни Нестора Морозенка, який загинув у бою під Збаржем у 1649 році.

В Гадячі комплектувались козацькі загони Гадяцького полку, які на чолі з полковником Бурляєм брали участь у битві з поляками під Зборовом у 1649 році. У воєнних діях брав участь також Полтавський полк на чолі з Мартином Пушкарем — другом і однодумцем Богдана Хмельницького. Полтавчанин Іван Іскра брав участь у посольстві Богдана Хмельницького до російського уряду в Москву.

Український народ з піднесенням сприйняв рішення Переяславської Ради про возз'єднання України з Росією. Сучасник цих подій літописець Самовидець, говорячи про возз'єднання, повідомляв, що «по всей Украине увесь народ, з охотою тоє учинил» і що від возз'єднання України з Росією «немала радість межи народом». Український народ приніс присягу на вірність російській державі. Представники від російського уряду М. Лоджиженський, Д. Тургенев, А. Спасителєв приймали таку присягу від населення Полтавського, Переяславського та Миргородського козацьких полків.

В 1648 році територія України під час реорганізації територіально-адміністративних одиниць була поділена

Богданом Хмельницьким на 16 козацьких полків. З них на Полтавщині було 7 — Переяславський, Кропивенський (Іркліївський), Прилуцький, Лубенський, Миргородський, Гадяцький (Зіньківський) та Полтавський, реорганізований в 1649 році. Кожний полк складався з сотень. В усіх 7 полках на Полтавщині було 114 сотень.

Після смерті Богдана Хмельницького (1657 рік) на Україні почалася боротьба між купкою великих феодалів на чолі з І. Виговським, що намагалися повернути Україну в польське ярмо, та прихильниками возз'єднання України з Росією, які виступали проти зрадника Виговського, залишаючись вірними братерському союзові з російським народом. Боротьбу проти Виговського очолив полтавський полковник Мартин Пушкар і кошовий отаман Запорозької Січі Яків Барабаш. На придушення народного повстання Виговський кинув велике військо з іноземних найманців і татарської орди, які пограбували і спалили Полтаву, Гадяч, Миргород, Веприк, Сорочинці, Ковалівку, Багачку. В жорстоких боях з військами зрадника Виговського під Полтавою загинув Мартин Пушкар. Виговському з допомогою кримських татар удалось придушити повстання.

Зміцнивши своє становище, Виговський почав діяти відкрито. У вересні 1658 року він уклав з Річчю Посполитою зрадницький Гадяцький договір, за яким Україна віддавалась знову під ярмо панської Польщі. Здійснити цей зрадницький акт Виговському не вдалося. Український народ відповів на зрадницький Гадяцький договір великим повстанням, яке восени 1659 року очолив відомий полковник Іван Богун. Виговський був скинутий з гетьманства і, рятуючись, втік у Польщу. Спроби Виговського відірвати Україну від Росії зазнали повного краху.

Полтавська баталія. Мозаїка М. В. Ломоносова.

До цього часу, можливо, відноситься будівництво підземних ходів у Полтаві та деяких інших містах. У них, мабуть, рятувалося населення під час боїв та набігів кримських татар.

У жорстоких битвах другої половини XVII століття український народ при допомозі російського народу дав рішучу відсіч спробам шляхетської Польщі та султанської Туреччини знов поневолити Лівобережжя та захопити Київ. У цих битвах загартовувалась дружба обох братніх народів.

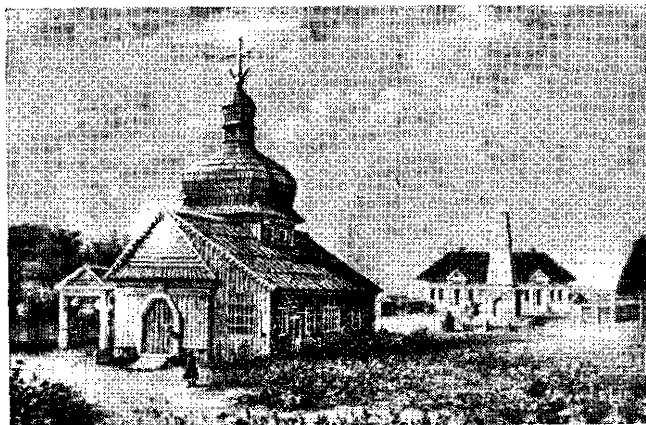
У період Північної війни (1700—1721 рр) Полтавщина була одним з місць вирішальних битв між Росією та Швецією.

В ході війни шведська армія на чолі з королем Карлом XII розгромила польські війська Августа II — союзника Росії, наблизивши цим самим театр воєнних дій до російських кордонів. Але йти просто на Москву

шведські війська не могли через опір реорганізованої регулярної російської армії та широкий партизанський рух у Білорусії та на Смоленщині.

Сподіваючись одержати підкріплення, продовольство та перешочинок, а також розраховуючи на допомогу Туреччини та Криму, шведи у вересні 1708 року вдерлись на Україну. Зрадник українського народу Мазепа уклав таємну угоду з польським королем Станіславом, ставлеником Карла XII, обіцяючи, що українські полки об'єднаються з шведськими при вступі їх на Україну і потім залишаться в підданстві Польщі.

Народ України прокляв зрадника Мазепу і спільно з російськими військами став на захист рідних земель. Проти інтервентів на Україні розгорнулася партизанська війна. Селяни і міщани не давали ворогам хліба, відмовлялись виконувати їх накази, чинили збройний опір шведській армії. Населення Пирятина відбило

Спаська церква. Початок XVIII ст.

всі атаки ворога, завдало йому чималої шкоди і відстояло своє місто. Так само зустріли загарбників і жителі містечка Недригайлів (тепер Сумська область), заявивши їм, що їх «в город не пустят, хотя смерть примут».

Збройний опір шведським військам чинило населення Зінькова, Опішні, Решетилівки. Жителі Котельви заявили про готовність «промышлять над неприятелем». Місцеве населення всіляко сприяло російським військам і допомагало громити шведських загарбників. 200 козаків Гадяцького полку передали російському командуванню захоплені в бою з шведами чотири гармати.

Героїчний опір чинило населення Веприка під час облоги його шведами: невеликий російський загін в 1100 солдатів і озброєні жителі протягом 50 днів боролися проти армії Карла XII, яка втратила тут понад 1200 чоловік убитими та пораненими. За твердженням шведських істориків, шведи втратили тут цвіт свого офіцерства.

Провівши голодну і тяжку зиму на Україні, весною 1709 року Карл XII зробив спробу захопити Полтаву і вийти до Воронежа, щоб відкрити собі шлях на Москву.

Петро I вирішив дати бій під Полтавою, яка в цей час була невеликою кріпостю з земляним валом і частоколом, з бойовими баштами і кріпосними ворітьми. Територія кріпості розташовувалась на теперішній Червоній площі, площі Леніна, Панянському бульварі, Першотравневому проспекті і на місці парку «Перемога».

Гарнізон кріпості Полтава складався з 4000 воїнів і 2500 чоловік озброєного населення і козаків Полтавського полку при 28 гарматах. Комендантом кріпості був полковник Олексій Степанович Келін.

Незважаючи на багаторазові жорстокі штурми мужній гарнізон і жителі Полтави стійко витримали майже тримісячну облогу. На допомогу обложеному гарнізону поспішала російська армія на чолі з Петром I. Відривавши шведом шлях до відступу на Польщу, Петро I дав їм генеральний бій під Полтавою, який відбувся 27 червня 1709 року.

В цьому бою російські війська, в складі яких були козацькі полки, очолені Семеном Палієм, одержали блискучу перемогу над армією Карла XII, яка до цього часу вважалась в Європі непереможною. Рештки розбитих шведських військ в кількості 16 тисяч на чолі з генералом Левенгауптом кинулись тікати до Дніпра, але під селом Переволочна, переслідувані російською кіннотою і козаками, 30 червня були взяті в полон разом з усією артилерією та прапорами. Лише Карл XII та Мазепа з невеликим загonom втекли до Туреччини.

Так закінчилась одна з найблискучіших битв в історії спільної боротьби російського та українського народів проти іноземних загарбників. Оцінюючи значення Полтавської битви, Ф. Енгельс писав, що Карл XII зробив спробу проникнути в глиб Росії, цим він погубив Швецію і показав усім невразливість Росії.

Полтавська битва була переломним етапом у ході Північної війни. В результаті перемоги в цій війні Росія укріпилася на Балтиці та зміцнила своє становище серед великих держав на міжнародній арені.

XVIII століття було періодом зростання феодално-кріпосницьких відносин на Україні. Земля все більше зосереджувалась у руках великих феодалів, у тому числі й церкви. Панщина становила 3—4 дні на тиждень. Царський уряд роздавав поміщикам і козацькій старшині землі разом з селянами.

Колонізаторська політика царизму ще більше посилилась після ліквідації гетьманства і заснування

Музей історії Полтавської битви.

в 1764 році для управління Україною Малоросійської колегії на чолі з президентом графом П. Румянцевим.

Надзвичайно важким було становище селян на старшинських і монастирських землях. Особливо погіршало становище селян на Лівобережній Україні, коли в 1783 році царським урядом було юридично оформлено кріпосне право.

Селянські маси відповідали на посилення феодального гніту піднесенням антифеодальної боротьби. Так, на Полтавщині в другій половині XVIII століття відомі два великі селянські повстання: в селі Кліщинці (1761—1774 рр.) та в селі Турбаї (1789—1793 рр.) Ці повстання були спрямовані проти закріпачення, за повернення до стану «вільних козаків».

У селі Кліщинці Лубенського полку козаки протестували проти незаконного перетворення їх у залежних селян. Протягом ряду років вони робили спроби доби-

тися своїх прав, подавали скарги і посилали ходаків, але власники села поміщики Лисенки, які займали видне місце в старшинській адміністрації і були зв'язані з правлячою верхівкою, добивалися все нових і нових судових ухвал на свою користь. Козаки і селяни повстали. Але проти них були послані військові команди і артилерія. Повстанці довгий час хоробро билися, засівши в спорудженому ними таборі. Прислані для придушення повстання козаки нерідко переходили на бік повсталих. Царські офіцери просили прислати їм для боротьби з повстанцями навіть таку рідкісну на той час зброю, як гранати. Тільки в 1774 році царизмові вдалося остаточно придушити повстання: учасники його були заслані, частина з них ув'язнена.

В 1789—1793 рр. спалахнуло одне з найбільших на Україні повстань кінця XVIII століття — повстання в Турбаях, де поміщики Базилевські насильно перетворили козаків у селян-кріпаків. На клопотання і скарги козаків царська адміністрація не звертала ніякої уваги; користуючись цим, поміщики ще більше гнобили селян. 8 червня 1789 року селяни повстали під проводом братів Степана і Леонтія Рогачків і Семена Помазана. Повсталі вбили поміщиків, створили своє самоврядування за козацьким звичаєм з отаманом на чолі і на протязі чотирьох років відмовлялись коритися царській адміністрації. Сама цариця Катерина II та її сановники з допомогою військової сили керували придушенням цього повстання. Жорстоко розправився поміщицький суд з повсталими. За рішенням Градизького суду 7 найактивніших керівників повстання було засуджено до смертної кари через відрубання голови, 9 чоловік присудили до биття батогами і заслання на каторгу на 3 роки, 33 чоловіки було побито батогами і 134 чоловіка — побито канчуками. Всього

було покарано 183 чоловіка. В 1794 році село Турбаї було перетворено на пустир, а жителів села насильно під конвоєм переселено на неродючі землі в південні села Херсонської і Таврійської губерній, де вони були приречені на голодне поневір'яння. Село Турбаї було перейменовано в «Скорбне». І тільки після встановлення Радянської влади йому повернено стару назву — Турбаї.

У XVIII столітті в Росії й на Україні посилюється розвиток мануфактурного виробництва. Загальна кількість мануфактур у 60—90-х роках XVIII століття збільшилась приблизно втричі. Поряд з працею кріпаків на цих виробництвах запроваджувалася і наймана робоча сила. У цей період особливо збільшується кількість сукоонних, паруснополотняних, шкіряних, цегельних мануфактур. Однією з таких мануфактур була Рясківська сукоонна мануфактура в Прилуцькому полку на Полтавщині.

В 1789 році в Кременчуці був збудований один з перших заводів на Полтавщині, який мав ряд цехів: сталний, ливарний, ковальський, слюсарний, складальний та ін. Виростають такі виробництва, як гути по виробництву скляного посуду.

У містах Полтавщини значно збільшилась кількість крамниць, ярмарків. Полтава стала одним з важливих торгово-ремісничих центрів України. Ткацтво, килимарство, гончарство, чинбарство (обробка шкір), ковальство та інші ремесла досягли значного розвитку.

Поруч з розвитком ремесла, мануфактур та торгівлі розвивається і культура. Народньо-визвольна війна 1648—1654 рр. і возз'єднання України з Росією сприяли розвитку української культури і зміцненню культурних зв'язків України з Росією.

На Україні розвивається освіта. В ряді сіл Лівобережжя були створені при церквах початкові школи. В деяких містах існували братські школи. Центром освіти, науки і літератури на Україні був у той час Київ з його Києво-Братською колегією.

Київську колегію в другій половині XVII століття було перетворено в академію. Розвивалась українська історіографія. Було складено Синопис — перший систематичний виклад історії України. У XVII столітті зародилося козацьке літописання. Серед літописців відомі імена полтавців С. Величка, Г. Грабянки та ін.

З'явилася самобутня українська архітектура. Пам'ятниками архітектури та історії XVII та XVIII століть на Полтавщині є Полтавський Хрестовоздвиженський і Мгарський монастирі, Спаська церква в Полтаві та ін.

Разом з архітектурою розвивається і живопис. Художники оздоблюють церкви і монастирі настінним розписом, різьбою по дереву, ікрустацією. Прекрасними художниками на Полтавщині були Павло Петрашів (художник і позолотник XVIII ст.), Іван Максимович (живописець XVII ст.), Феоктист Павловський, Самуїл та інші.

У XVIII столітті в числі осередків культури і освіти на Україні виділялась Переяславська колегія на Полтавщині. Зросло на Україні значення світської літератури з елементами реалізму, виникли нові жанри. Література збагатилась творами видатного просвітителя, філософа і поета Г. С. Сковороди, М. Козачинського, І. М. Максимовича та інших.

Видатні полтавці — гравер Г. К. Левицький, художники Д. Г. Левицький, В. Л. Боровиковський, Г. А. Стеценко, Петро Рогуля та інші внесли значний вклад у розвиток російського і українського мистецтва XVIII століття.

Уряд Катерини II, наляканий антифеодальними виступами селянства, в 1764 році ліквідував автономію та козацьке самоврядування на Україні. В 1775 році з Лівобережних і Південних українських земель створено було 5 намісництв; в цей час територія Полтавщини входила до Київського та Чернігівського намісництва. 1796 року Лівобережжя було названо Малоросійською губернією, куди увійшла й Полтавщина. А на початку XIX століття Малоросійська губернія була перетворена в генерал-губернаторство, яке складалося з Полтавської та Чернігівської губерній.

Полтавська губернія була утворена 9 березня 1802 року в складі 12 повітів, а з березня 1803 року — в складі 15 повітів. Повіти поділялися на волості, яких в губернії було 281. Центром губернії стала Полтава.

Площа губернії складала 49 368 кв. кілометрів, населення — 1 343 029 чоловіка, населення Полтави — 7975 чоловік.

На початку XIX століття в економіці Полтавщини панувало замкнене феодальне господарство, яке базувалося на використанні праці кріпаків. Господарство селян-кріпаків та козаків мало натуральний характер. Але в деяких поміщицьких маєтках з'являються закордонні сільськогосподарські машини, створюються ферми племінної худоби та кінні заводи, будуються пивоварні, цукрові, винокурні, свічкові заводи. Так велося господарство в Карлівських маєтках герцогів Мекленбург-Стрілецьких, у Диканьці в маєтку Кочубеїв.

В губернії розвиваються кустарні промисли, найгодовнішими з яких були ткацтво, килимарство, гончарство, чинбарство, ковальство, обробка дерева; в містах розвиваються ремесла. Ріст сільськогосподарського ви-

робництва, кустарних промислів та ремесла сприяють збільшенню торгів, ярмарків, впливають на зростання міст. У кінці першої половини XIX століття ярмарки відбувалися в 173 населених пунктах губернії, в багатьох з них на рік відбувалося по 4—5 ярмарків. Найбільшим оптовим ярмарком був Ільїнський, переведений до Полтави з Ромен у 1852 році.

У першій половині XIX сторіччя на Україні зростала промисловість, в якій поруч з працею кріпаків запроваджувалась праця вільнонайманих робітників. У руках поміщиків були найкрупніші суконні мануфактури, які виробляли продукцію на ринок та для армії. Найкрупнішими в губернії були Ряшківська мануфактура князя Юсупова та мануфактура графині Розумовської в Карлівці; на першій працювало понад 900 чоловік, на другій — близько 600 чоловік. У цей же час серед кустарів і ремісників виділяється заможна верхівка, яка застосовує найману працю; отже, зароджуються елементи капіталістичних відносин.

Тяжким випробуванням для народів Росії та України було вторгнення в 1812 році загарбницької армії Наполеона I, який мріяв про світове панування і підкорення народів Росії.

12 червня 1812 року Наполеон без оголошення війни напав на Росію, яка на початку війни змогла виставити лише 220-тисячну армію проти 678 тисяч французів. Але французька армія зустріла стійкий опір не лише регулярних армій, але й широких народних мас, які добровільно вступали в народне ополчення та створювали партизанські загони.

На Полтавщині було сформовано 9 кінних козачих полків, в яких нараховувалося 10 800 чоловік, та 16 тисяч пішого народного ополчення. П'ятий кінний козацький полк формував у селі Горопшину Семенівського району відомий український письменник І. П. Котля-

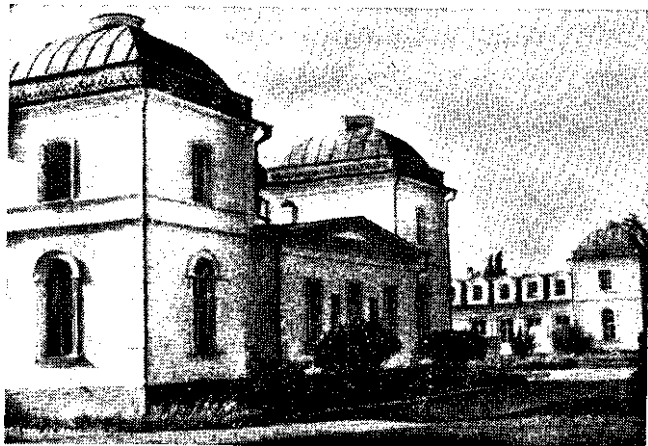
ревський. Керівником ополчення був призначений генерал П. С. Жевахов з с. Білики Кобеляцького повіту. На фронті загопи ополчення були переформовані в 4 піших та 7 кінних полків. Полтавчани брали участь у боях під Малоюрославцем, Смоленськом, Красним, у поході за кордон у 1813 році.

Населення Полтавщини поставляло для армії худобу на м'ясо, хліб, крупи, овес, сухарі. Було передано багато грошей, холодної та вогнепальної зброї, цінних речей.

У бою під Красним прославився наш земляк генерал-лейтенант Д. П. Неверовський, уродженець села Прохорівки, колишнього Золотоніського повіту. Під його командуванням дивізія відбила 40 атак ворога; він брав участь у битві під Лейпцігом, де був смертельно поранений, помер від ран і похований у Німеччині біля міста Галле. Ополченські полки були розформовані лише в 1814 році. Слідом за ополченцями в Полтаву було привезено і здано на збереження прапори

І. П. Когляревський в 1812 році формує у с. Горошино 5-й Полтавський козачий полк.

Будинок Муравйових-Апостолів, де відбувались збори декабристів у 1824—1825 рр. с. Хомутець, Миргородського району.

Полтавського народного ополчення, які експонуються в краєзнавчому музеї.

Вітчизняна війна 1812 року викликала загальне народне піднесення. Посилилося прагнення селянства до визволення від кріпацтва, оживились надії передової частини російського суспільства на реформи внутрішнього ладу.

З Полтавщини вийшло багато декабристів. Найвизначнішими з них були брати Матвій Іванович, Сергій Іванович та Іполит Іванович Муравйови-Апостоли, маєток яких був у селі Хомутці на Миргородщині. Ще 1818 року у Решетилівці брати Петро та Андрій Борисови заснували таємну організацію «Товариство першої згоди», яка пізніше влилася в «Південне товариство». Серед учасників декабристського руху були брати

Олексій і Семен Капністи, М. І. Лорер, О. І. Якубович, Я. Я. Драгоманов та інші. С. І. Муравйов-Апостол керував повсталим Чернігівським полком на Україні, в числі 5 декабристів він був повішений у Петропавлівській фортеці.

З Полтавщиною і містом Полтавою, крім декабристів, пов'язано багато імен видатних людей першої половини ХІХ століття — зачинателя нової української літератури І. П. Котляревського, великого російського письменника М. В. Гоголя, який жив тут у дитячі та юнацькі роки, вчився в Полтавському повітовому училищі, та багатьох інших. У Полтаві в 1810 році було побудовано перше на Україні приміщення стаціонарного театру. Деякий час директором театру працював І. П. Котляревський. Для цього театру ним були написані п'єси «Наталка Полтавка» і «Москаль-чарівник». У 1818—1821 рр. у Полтавському театрі виступав видатний російський артист М. С. Щепкін.

У першій половині ХІХ століття Полтавщина являла собою типову сільськогосподарську губернію, де панували кріпосницькі відносини, а сільське господарство зберігало натуральний характер. У зв'язку з збільшенням попиту на товарний хліб поміщики в окремих випадках доводили панщину до 6—7 днів на тиждень; кріпаки працювали на себе лише в неділю та вночі. В. І. Ленін підкреслював, що кріпосне право в Росії, де воно найдовше трималось і набуло найгрубіших форм, нічим не різнилось від рабства.

Посилення експлуатації закріпаченого селянства в першій половині ХІХ століття викликало загострення класової боротьби. Селянські виступи на Полтавщині мали місце в цей час у Золотоніському, Кобеляцькому та Миргородському повітах. Але найкрупнішим був виступ у Решетилівці та навколишніх селах, які належали Кочубеям. Ці виступи тривали з 1815 до 1821 р.

Приводом до них було переселення кріпаків у Херсонську губернію, де Кочубей одержав від уряду великі земельні угіддя. Особливо рішучий опір чинили селяни села Жуки, яких Кочубей продав Херсонському поміщикові Кир'якову. Для придушення повстання в село Жуки викликали військову команду з артилерією, яка жорстоко розправилася з повсталими: 11 селян було вбито, 12 поранено.

В 1815 році повстали кріпаки села Вереміївки (тепер Черкаська область) проти свого пана Оболонського; викликана військова команда, застосувавши жорстокі тілесні покарання, примусила селян скоритися.

В 1861 році під загрозою звільнення селянства «знизу», шляхом революції, царський уряд провів звільнення селян «зверху». Створені в губерніях комітети по підготовці селянської реформи склалися із поміщиків та крупних чиновників. Головою Полтавського комітету був Кочубей, членами — крупні поміщики, що володіли тисячами кріпаків та десятками тисяч гектарів землі.

При проведенні реформи на Полтавщині селяни одержали землі значно менше, ніж володіли до реформи. До реформи на ревізьку душу припадало 2,8 десятини землі, після реформи землі залишилося лише 1,7 десятини. В результаті реформи у селян було відібрано 315 тисяч десятин, або 39,2% землі.

Для селянства став ясним грабіжницький характер реформи. І воно повело боротьбу проти неї. На Полтавщині в 1861—1863 рр. селянські виступи відбувалися у всіх 15 повітах губернії. Для придушення цих виступів урядові довелося вживати збройної сили: так було в селі Покровській Багачці Хорольського району, де селяни відмовилися приймати так звану Уставну грамоту.

Селянська, як і інші реформи цього часу, мала

буржуазний характер: вони дали поштовх до швидкого розвитку капіталізму в Росії. «На зміну кріпосній Росії йшла Росія капіталістична»,— писав В. І. Ленін.

З другої половини XIX століття в Полтавській губернії будуються цукроварні, млини, олійниці, винокурні, салотопні, свічкові заводи тощо. Але ці підприємства були дрібні, на них переважала ручна праця; в 1862 році в губернії було 1203 підприємства.

Капіталізм розвивався і в сільському господарстві, показником чого було застосування сільськогосподарських машин у поміщицьких і куркульських господарствах, кількість яких за 1876—1894 рр. зросла в Росії майже в 3,3 рази.

В 70-х роках на Полтавщині починається інтенсивне залізничне будівництво. З 1868 до 1903 рр. збудовано Харково-Миколаївську залізницю через Полтаву, Кременчук; Лівано-Роменську через Ромни на Кременчук; Київ-Полтавську, від Полтави на Лозову. Західну частину губернії перетяла залізниця від Одеси на Бахмач і далі на Москву. Всього було побудовано близько 1500 кілометрів залізниць.

В 1869 році вступили в дію Крюківські вагоноремонтні, а в 1871 році Полтавські паровозоремонтні майстерні — найбільш крупні підприємства залізничного транспорту на Полтавщині. На залізницях концентрувався пролетаріат, ряди якого поповнювалися за рахунок розореного селянства.

З розвитком капіталізму в Росії зростає революційний рух пролетаріату, який поступово охоплює і Полтавську губернію.

У боротьбі пролетаріату перед великі залізничники. Великий страйк робітників Полтавських залізничних майстерень відбувся в 1884 році. Керував ним токарь Сітков. Жандармерія заарештувала керівників страйку

і вислала їх із Полтави, а до 100 робітників заслано було на будівництво залізниці до Катеринослава.

В 1891 році вибухнув страйк робітників залізничного вузла, який був викликаний неправильними записами в розрахункових книжках. Вимоги робітників були задоволені, але керівники страйку Мойсеев, Рибін, Соловйов та Воротиряк виїхали з Полтави, щоб уникнути арешту.

Навіть на початку ХХ століття промисловість відіграла незначну роль в економіці губернії. В 1913 році на Полтавщині було 42 257 різних промислових підприємств. Але сюди входило 34 000 млинів-вітряків, 3115 напівкустарних підприємств, які переробляли сільськогосподарську сировину, 551 цегельно-черепичне підприємство. А металобробних і машинобудівних заводів було лише 47, на них працювало 672 робітники — переіачно по 14 робітників на кожному. Це були, по суті, напівкустарні майстерні, де переважала ручна праця. Виняток становили паровозні та вагонні майстерні Полтави та Кременчука, де працювало по кілька тисяч робітників.

Загальна вартість промислової продукції становила лише 10% до загальної вартості всієї продукції господарства губернії. Перше місце за обсягом виробництва займала мукомельна промисловість, потім винокурні, цукрові заводи, тютюнові фабрики, свічкові заводи. Велику кількість продукції давали на ринок ремісничя та кустарна промисловість. Розвиток промисловості, ремесла та кустарних промислів сприяв розвитку торгівлі. Значну роль в оптовій і роздрібній торгівлі відігравали ярмарки, з яких на Полтавщині найбільшими були Ільїнський у Полтаві і Вознесенський у Ромнах.

В 90-х роках ХІХ століття Полтава, як місто не університетське і не промислове, стала місцем вислання

під нагляд поліції «політично неблагонадійних». Тут проживали старі народовольці, яких після відбуття каторги вислали в Полтаву,— П. Ф. Николаєв, Н. М. Фльоров, М. П. Орлов, Л. Г. Лівенталь та інші. Заслали сюди виключених з університетів студентів, революціонерів-марксистів. Тут відбували заслання О. Г. Шліхтер з дружиною, В. П. Ногін, П. П. Румянцев, І. А. Саммер та інші.

В 1896 році в Полтаву вислали групу пітерських соціал-демократів. Вони налагодили зв'язок з робітниками-залізничниками й друкарями і організували серед них марксистські гуртки. Найбільш активним був гурток залізничників, який пізніше став ядром Полтавського комітету РСДРП.

Влітку 1896 року в Полтаву за дорученням В. І. Леніна приїздила Н. К. Крупська, яка провела тут нараду представників полтавських і київських соціал-демократів по підготовці до першого з'їзду партії та видання загальнопартійної нелегальної газети. В своїх спогадах Н. К. Крупська писала, що вона зустріла в Полтаві соціал-демократів Л. Тучапського, П. Румянцева, І. Саммера та інших.

В середині 1900 року в Полтаві була створена перша в Росії група сприяння газеті «Искра». Засновником її був В. П. Ногін, якого в 1899 року царський уряд вислав у Полтаву; в серпні цього ж року він виїхав у Швейцарію, повернувся в Полтаву в середині 1900 року, як агент «Искры». В роботі групи брали активну участь полтавські соціал-демократи. Вони збирали гроші на газету (з грудня 1900 року до серпня 1901 року було зібрано 1253 карбованці 44 копійки, допомагали ввозити літературу з-за кордону, розповсюджували газету та іскрівську літературу на півдні України. В січні 1901 року М. Е. Бауман доставив у Полтаву перший транспорт іскрівських видань, се-

ред яких був перший номер газети «Искра». В Полтаві було організовано підпільну друкарню; полтавська група допомагала створити таку друкарню в Кишиневі. «Искра» розповсюджувалася серед робітників Полтави, Кременчука та селян Полтавщини.

Часто приїжджали і жили в Полтаві відомі революціонери В. П. Ногін, М. Е. Бауман, О. Г. Шліхтер, І. В. Бабушкін, В. А. Шелгунов, Р. С. Землячка, Ф. В. Ленгнік, М. О. Сільвін, П. А. Красиков, І. І. Радченко. Висока оцінка Полтавській іскрівській групі була дана в доповіді про роботу «Искры», написаній Н. К. Крупською для II з'їзду партії. В Полтавській підпільній друкарні в 1903 році була надрукована перша програма РСДРП, прийнята на II з'їзді партії.

Під впливом робітничого руху виступав і селянство Полтавщини, що знаходилося в дуже тяжкому становищі через малоземелля. Селяни села Лисича Чутівського району на 445 дворів мали 245 десятин землі; 263 селянські господарства села Ковалівки Полтавського району володіли 980 десятинами землі, а поміщику Трепке тут належало 1245 десятин.

З особливою силою розгорнувся селянський рух весною 1902 року в Харківській і Полтавській губерніях. Найкрупніші виступи відбувалися в селах Карлівка, Федорівка, Максимівка, Варварівка Карлівського району, Лисича Чутівського району, Ковалівка, Куликівка (кол. Парасковіївка), Василівка Полтавського району. Повстання в селі Ковалівці було одним з найкрупніших у губернії; воно було викликане страшними злиднями, жорстокою експлуатацією селянства куркулями та поміщиком. Виступи ці носили стихійний характер і були жорстоко придушені урядом; активних учасників виступів засуджено до ув'язнення та виселення. Газета «Искра» широко висвітлювала ці події на своїх сторінках.

На початку першої російської революції соціал-демократичні організації були створені, крім Полтави і Кременчука, в Лубнах, Лохвиці, Пирятині, Решетилівці, Ромнах, Прилуках. Незважаючи на засилля меншовиків, особливо в Полтавській організації, більшовики при підтримці найбільш свідомих робітників-залізничників вели успішну боротьбу проти угодовської політики меншовиків.

Поразка царизму в російсько-японській війні 1904—1905 рр. загострила суперечності суспільного життя в Росії. Розстріл царськими військами мирної демонстрації робітників Петербурга 9 січня 1905 року викликав гнів і обурення трудящих; він був початком першої російської революції. Страйки і демонстрації протесту проти розправи над робітниками Петербурга проходили в Полтаві, Кременчуці, Лубнах, Пирятині, Ромнах. Залізничники Полтави проводили збір коштів на допомогу родинам розстріляних.

7 лютого 1905 року застрайкувало 2600 робітників залізниць Полтави, почався страйк на 5 тютюнових фабриках, лісопильнях, друкарнях, взуттєвих, кравецьких майстернях. Всю весну і літо 1905 року відбувалися мітинги та збори робітників у лісах біля Полтави. В жовтневі дні в містах губернії страйкували робітники, учні середніх шкіл. 12 жовтня відбувся величезний мітинг залізничників на «Канаві» (тепер дизельний цех ТРЗ). Страйковим рухом у Полтаві та інших містах керували комітети РСДРП.

Більшовики Полтавщини викривали облудний характер царського маніфесту від 17 жовтня 1905 року. В Полтаві, Кременчуці, Лохвиці, Зінькові та інших містах відбувалися мітинги та демонстрації, де трудящі вимагали здійснення «свобод», дарованих маніфестом, зокрема звільнення політичних в'язнів. Але місцеві власті зараз же показали, чого вартий маніфест. Так,

у Полтаві 18 жовтня було розігнано демонстрацію трудящих, які вимагали звільнити політичних в'язнів. Того ж дня відбувся мітинг трудящих Кременчука в Народній аудиторії; царські посіпаки відкрили вогонь по мітингуючих, одного робітника було вбито, багатьох поранено.

У ході першої революції виникають Ради робітничих депутатів, які були зародками нової, революційної влади пролетаріату, органами збройного повстання. Рада робітничих депутатів була створена в Кременчуці; вона видавала свою газету «Известия рабочих депутатов г. Кременчуга и посада Крюкова».

Найвищою точкою розвитку першої російської революції було грудневе збройне повстання, яке першими підняли московські робітники, його підхопили народні маси Росії.

Дні грудневого повстання Полтавщина відзначила масовими страйками. З 9 до 23 грудня тривав страйк залізничників станції Полтава. Полтавський комітет РСДРП видавав літературу, керував страйками. Особливо організовано проходив страйк залізничників, який підтримували друкарі, поштово-телеграфні службовці та інші групи трудящих. Загальноміський страйковий комітет турбувався про постачання міста продуктами, регулював ціни, організував дружину з робітників в 230 чоловік для охорони міста.

12 грудня біля театру імені Гоголя (зараз кінотеатр «Колос») та Петровській площі відбувся мітинг солідарності з залізничниками; перед учасниками мітингу виступав В. Г. Короленко. 13 грудня знову було призначено мітинг, але його розігнала поліція та козаки. На мітингу були розповсюджені листівки комітету РСДРП з закликом піднятися на боротьбу разом з робітничим класом всієї Росії. Під час розгону мітингу із натовпу чулися заклики до збройного повстання.

Страйкували робітники Кременчука і Крюкова, де під керівництвом І. Ф. Котлова була створена бойова дружина.

Виступи робітників перелякали губернські власті; губернія була оголошена на становищі посиленої охорони, біля будинку губернатора встановлено гармати.

В ніч на 14 грудня було арештовано страйковий комітет та активних учасників страйку; страйк пішов на спад, але стійко трималися залізничники, де остаточно страйк закінчився лише 20 січня 1906 року.

Більшовики Полтавщини приділяли значну увагу роботі серед селянства, посилали в села своїх організаторів, соціал-демократичну літературу та листівки. Селянський революційний рух в 1905 році охопив багато сіл губернії.

Велике селянське повстання вибухло в селі Великі Сорочинці Миргородського району. Задавлене злиднями, жорсткою експлуатоване куркулями та поміщиками, селянство Великих Сорочинців чуйно реагувало на події в країні та агітацію більшовиків. Уже в 1903 році в селі розповсюджувалася соціал-демократична література та листівки, які одержував із Полтави та Катеринослава М. М. Козиленко, колишній робітник Катеринослава.

Повстання селян почалося в грудні 1905 року; його очолили М. М. Козиленко, Г. Н. Муха та Ф. П. Вільченко. Селяни заарештували місцеву поліцію, вивісили червоний прапор та лозунги «Земля і воля», «Свобода і хліб», зачинили горілчану крамницю, організували народну охорону.

19 грудня в Сорочинці прибув з Миргорода помічник справника Барабаш з загоном козаків, якого під час збройної сутички з селянами було вбито, а 2 козаків поранено. Тоді козаки почали стріляти в натовп селян, а коли селяни розбіглися, козаки кину-

Сорочинська трагедія. Худ. І. Шульга.

лися в село і почали вбивати людей на вулицях, біля домівок. Вбито було 18 чоловік, 60 поранено, багатьох пограбовано. 21 грудня в Сорочинці з Полтави прибув каральний загін при двох гарматах статського радника Філонова, який вчинив жорстоку розправу над селянами. Керівників виступу було заарештовано і жорстоко побито, а 22 грудня селян зігнали на площу, де примусили стояти на колінах майже 4 години, деяких до того ж шмагали пагаями. Побитих і закривавлених селян разом з ватажками відправлено в Полтаву, а потім засуджено до різних термінів ув'язнення.

В. Г. Короленко у відкритому листі статському радникові Філонову висловив гнівний протест демократичної громадськості проти дикої сваволі царського ката і вимагав суду над карателем. Видатний кобзар Кравченко — учасник Сорочинського повстання створив думу «Чорна неділя в Сорочинцях».

Революційний рух вплинув і на армію. В 1905 році вибухнуло повстання на броненосці «Потемкин», до якого приєднався броненосець «Георгий Победоносец». На «Потемкине» та «Георгий Победоносце» служили матроси з Полтавщини, які брали участь у повстанні.

У травні і липні 1906 року в Полтаві повстали солдати 33 Єлецького та 34 Севського полків, які намагалися звільнити політичних в'язнів та висунули ряд інших вимог. Проте ці виступи були неорганізовані і власті придушили їх.

Повстання ці мали велике значення: підпора царизму — армія захиталася, підірвалася міць самодержавства.

Революція 1905—1907 рр. в Росії потерпіла поразку. Але вона мала великий вплив на дальший розвиток країни і міжнародного революційного руху. В. І. Ленін назвав її «генеральною репетицією» Жовтневої революції 1917 року. Розгромивши революцію, царат почав нещадну розправу з робітниками і селянами. В. І. Ленін зазначав: «Царський уряд і капіталісти шалено *мсти*ли революційним класам, і пролетаріатові насамперед, за революцію». Тисячі учасників було страчено, сотні тисяч засуджено до каторги та виселення до Сибіру. Розправу очолював міністр Столипін, якого народ прозвав «вішатель», а шибениці, якими було вкрито країну, — «століпінськими галстуками». Лише з Полтавщини за 1905—1906 рр. було заслано і кинуте в тюрми 8 тисяч чоловік.

Уряд почав розганяти і переслідувати профспілки, які були узаконені в 1906 році. Капіталісти посилили визиск робітників: було збільшено робочий день, знижено розцінки. Багато підприємств було закрито, тисячі робітників залишилися безробітними. В 1908 році на Полтавщині було близько 8 тисяч безробітних. Почалися тяжкі роки століпінської реакції.

У роки реакції погіршало становище трудового селянства. Щоб створити собі міцну опору в особі куркульства, уряд у 1906 році дозволив селянам виділятися із громади (общини) на хутори, або відрубати. Біднота, не маючи заєобів обробітку землі, за безцінь продавала куркулям свої наділи, а сама йшла в міста або в батраки до куркулів та поміщиків. Уряд всіляко допомагав куркулям-хуторянам; виділяв їм кращі землі, надавав позички для скуповування землі, придбання сільськогосподарських машин. Куркульство ставало міцною опорою царизму, воно нещадно експлуатувало селян. Столипінська земельна реформа сприяла розвитку капіталізму, бо розорення бідноти і середняків давало дешеві робочі руки для промисловості і капіталістичного сільського господарства.

Навколо аграрної реформи на Полтавщині точилася гостра класова боротьба. В селі Басівці Роменського повіту в травні 1908 року сталася збройна сутичка між поліцією і селянами, які виступали проти столипінської земельної реформи. В 1910 році в селі Обознівці Кременчуцького повіту відбувалися селянські заворушення при межуванні земель. Частими стали підпали куркульських хуторів.

У роки реакції посилювався національний гніт. Було заборонено говорити і вчитися рідною мовою, закривалися клуби, газети, журнали, конфіскувалися твори українських письменників. Полтавський поліцмейстер заборонив виступи українською мовою в музичному товаристві, директор Миргородської гімназії вивісив оголошення, що в стінах довіреного йому закладу він забороняє говорити «на украинском диалекте». Під час відкриття пам'ятника І. П. Котляревському в Полтаві було заборонено читати адреси й привітання, написані українською мовою.

Незважаючи на жорстокий терор, переслідування

більшовицькі організації відновлювали свою роботу по всій країні. Влітку 1908 року відновили діяльність два марксистських гуртки в Полтаві, які видали кілька листівок і навіть невеличку газету. Майже в усіх містах губернії уже існували соціал-демократичні гуртки. В Крюкові працював більшовицький гурток, до якого входили І. Ф. Котлов, Г. М. Новохатський, П. І. Водяницький та інші.

В 1910 році починається нове піднесення робітничого руху, яке на Україні було складовою частиною загальноросійського революційного руху. Розстріл у квітні 1912 року на Ленських золотих копальнях робітників був могутнім поштовхом до розгортання революційного руху в Росії.

На Україні протягом 1912 року було 349 економічних, політичних та загальних страйків. В. І. Ленін писав: «Ленський розстріл був приводом до переходу революційного настрою мас у революційне піднесення мас». Країна вступила в смугу наростання нової революції.

22 квітня (5 травня) вийшов перший номер більшовицької газети «Правда», яка виходила за активною матеріальною підтримкою робітників. Трудящі Полтави, Кременчука та Крюкова збирали кошти на «Правду». В Кременчуці розповсюджувалося до 150 примірників «Правди».

Влітку 1913 року відбулися нелегальні збори більшовиків Кременчука, на яких виступив Г. І. Петровський, що об'їжджав тоді Південь Росії як депутат ІV Державної думи. В травні 1914 року, виступаючи з думської трибуни, Г. І. Петровський характеризував тяжке становище трудящих України на прикладах Кременчука.

Революційна боротьба селянства проти поміщиків у цей час ставала більш організованою і проявлялася

у різних формах — від підпалів маєтків до збройних виступів. У 1913 році в Полтавській губернії було спалено 65 поміщицьких маєтків і садиб куркулів.

У цей же період відбувалися масові мітинги і демонстрації робітників, студентів та учнів у Києві, Харкові, Полтаві та інших містах проти заборони уряду відзначити 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка.

З історією розвитку української і російської культури кінця XIX — початку XX століття пов'язано багато міст і сіл колишньої Полтавської губернії. В Полтаві писав свої твори П. Мирний, більше 20 років прожив у ній В. Г. Короленко; на затишній вулиці край міста жив відомий художник Г. Г. Мясоедов. У Полтавському кадетському корпусі вчився художник М. О. Ярошенко. Село Гриньки Глобинського району — батьківщина композитора М. В. Лисенка; з села Веселий Поділ Семенівського району походить байкар Л. І. Глібов; на Лохвиччині народився та працював письменник А. Ю. Тесленко. В Мануйлівці Козельщинського району на Пслі відпочивав О. М. Горький, періодично під Гадячем проживала Леся Українка.

Освіта трудящих була на дуже низькому рівні. Якщо діти дворян, духовенства та заможних класів навчалися в спеціальних учбових закладах або гімназіях і реальних училищах, то діти селян, робітників та незаможних верств населення вчилися, та й то не всі, в початкових, церковно-приходських, у крайньому випадку — в двокласних початкових школах. За переписом 1897 року на Полтавщині було лише 16,9% письменного населення, а серед жінок — лише 11%.

19 липня 1914 року почалася перша світова імперіалістична війна. Партія більшовиків оцінила війну як імперіалістичну, загарбницьку. Більшовики розгорнули велику роботу в армії і флоті, а також у тилу. В армії

створювалися партійні організації, в одній з яких на о. Езель (Балтійське море) брав участь солдат з села Жовнине на Полтавщині Я. І. Антосик. З Харкова в Полтаву було вислано більшовика А. С. Бубнова, тут він проводив більшовицьку агітацію. Антивоєнна більшовицька агітація знаходила широкий відгук серед солдатів, що почали відкрито виступати проти війни і царизму. В Кременчуці в листопаді 1916 року кілька тисяч солдатів, що були на розподільному пункті, під впливом більшовицької агітації відмовилися їхати на фронт. Вони розгромили канцелярію коменданта, визволили заарештованих солдатів. Викликані для придушення виступу козаки відмовилися стріляти в повсталих.

Робота більшовиків в армії, нестача зброї, обмундирування, бездарність і зрада вищого командування, постійні поразки на фронтах викликали невдоволення солдатів і частини командного складу і прискорили революцію, що давно вже назрівала в Росії.

В ніч з 27 на 28 лютого 1917 року телеграф залізничного вузла приніс у Полтаву звістку про повалення царського самодержавства.

Робітники підприємств кидали роботу, збирались на мітинги і демонстрації. Під проводом більшовиків, які вийшли з підпілля, робітники та селяни Полтавщини виступили на боротьбу за завоювання демократичних свобод. Вони вимагали звільнення політичних в'язнів, арешту представників царської влади і почали організовувати Ради робітничих і солдатських депутатів. Для охорони порядку в Полтаві, Кременчуці та інших містах була створена робітнича міліція. Активно діяли селяни. Так, у Диканьці, дізнавшись про повалення самодержавства, селяни обрали Раду та утворили міліцію.

Вже 3—4 березня 1917 року на фабриках і заводах

губернії проходили вибори до Рад робітничих депутатів; з більшовиків до Полтавської Ради були обрані С. Л. Козюра, Г. М. Покорний, брати Литвинови та інші. Під впливом більшовицької агітації солдати розташованих на Полтавщині військових частин почали усвідомлювати, що тільки разом з робітничим класом вони здобудуть перемогу в боротьбі за свободу, за мир, за землю. В гарнізонах утворювалися Ради солдатських депутатів, які наприкінці березня об'єдналися в Радами робітничих депутатів. Пізніше, коли широкого розмаху набрала боротьба селян, виникли Ради селянських депутатів.

Одночасно з Радами виникли і буржуазні органи влади — «громадські комітети» на чолі з комісарами Тимчасового уряду.

Після Лютневої буржуазно-демократичної революції більшовикам України довелося діяти в складному політичному становищі в зв'язку з тим, що активізувалися буржуазні і дрібнобуржуазні націоналістичні партії, які створили в Києві контрреволюційну націоналістичну Центральну раду.

Органи української Центральної ради з'явилися і в містах Полтавської губернії і діяли в згоді з органами Тимчасового уряду.

В боротьбі за створення і зміцнення Рад та завоювання мас більшовикам Полтавщини довелося викривати зрадництво есерів і меншовиків та інших контрреволюційних партій, вести боротьбу проти українських буржуазних націоналістів. Становище ускладнювалося тим, що, як і в деяких інших місцях України, в Полтаві більшовики до осені 1917 року перебували разом з меншовиками в об'єднаній соціал-демократичній організації.

В цій складній боротьбі більшовикам Полтавщини значну допомогу надавали більшовицькі організації

Києва, Харкова, Катеринослава та інших промислових центрів України.

Більшовики Полтавщини гаряче підтримали Квітневі тези В. І. Леніна, в яких було вказано шлях до перемоги соціалістичної революції. Роз'яснюючи політику більшовицької партії, викриваючи зрадників і капітулянтів, полтавські більшовики вели боротьбу за здійснення ленінського лозунгу «Вся влада Радам!» і залучали на свій бік широкі трудящі маси. Посилився вплив більшовиків і в Радах.

24 березня Полтавська і Кременчуцька Ради поставили запропонувати старшому фабричному інспекторові сповістити всіх підприємців про негайне введення 8-годинного робочого дня.

30 квітня — 1 травня 1917 року відбувся перший губернський з'їзд Рад Полтавщини. На цьому з'їзді було прийнято рішення про допомогу продуктами Петрограду та Москві.

Під керівництвом більшовиків селяни посилювали боротьбу проти поміщиків і куркулів, захоплювали у них землю, хліб, інвентар. Особливо посилювався аграрний рух на Полтавщині влітку та восени 1917 року. По селах проходили багатолюдні мітинги, на яких селяни вимагали припинення імперіалістичної війни (Антицівка Золотоніського повіту, Царичанка Кобеляцького повіту та ін.). Селянські збори схвалювали рішення про негайну передачу землі селянам.

Після VII (Квітневої) Всеросійської конференції більшовики розгорнули роботу в Радах, у профспілках і фабзаавкомах. На підприємствах та при губернській Раді створюються загони Червоної гвардії, в яких робітники проходили військово-навчання.

Виконуючи вказівки ЦК партії, більшовики Полтавщини посилювали боротьбу проти меншовиків, есерів,

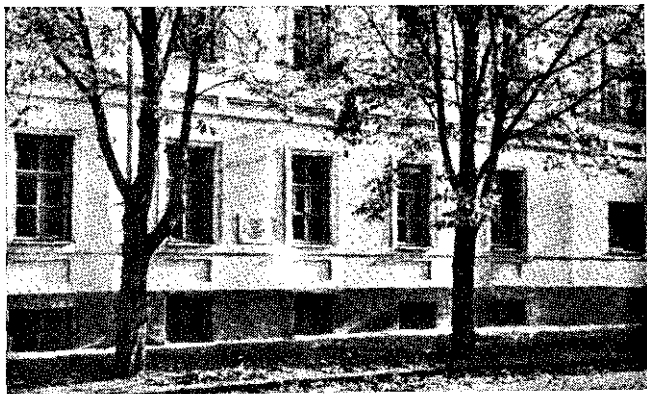

*Активні учасники революційних подій 1917—1919 рр.
на Полтавщині. Верхній ряд: Г. М. Покорний,
С. Л. Козюра, нижній: П. Д. Литвинов, А. Д. Литвинов.*

бундівців та українських буржуазних націоналістів, викриваючи їх зрадницьку роль. Під керівництвом більшовиків та під більшовицькими лозунгами пройшли в Полтаві, Кременчуці та інших містах першотравневі демонстрації та демонстрації проти наступу на фронті, організованого Тимчасовим урядом.

20—21 липня відбувся III губернський з'їзд Рад Полтавщини, на якому обговорювалось питання про припинення цькування більшовиків. На цьому з'їзді відбулося об'єднання Ради робітничих і солдатських депутатів та було обрано губернський виконавчий комітет з представників усіх повітів губернії.

Розстріл мирної демонстрації в Петербурзі 3 липня 1917 року, який знаменував собою кінець двовладдя та перехід влади в руки буржуазії, викликав хвилю обурення серед робітників і селян Полтавщини. На спроби буржуазії і поміщиків придушити революцію робіт-

У цьому будинку в 1917—1918 рр. містився штаб по організації партизанських загонів Полтави.

ники під керівництвом більшовиків відповіли організованими страйками, селяни — захопленням поміщицьких земель. Так, в липні — серпні 1917 року відбувся масовий страйк друкарів, панчішниць, швейників та інших. Трудящі Полтавщини чинили опір контрреволюційним заходам Тимчасового уряду.

VI з'їзд РСДРП(б) націлив партію на збройне повстання. У Полтаві доповідь про рішення з'їзду партії зробив член Харківського комітету РСДРП(б) Олексій Іванов. Більшість організацій на місцях стала на шлях підготовки до збройного повстання. 15 серпня 1917 року в Полтаві було проведено багатолюдну демонстрацію протесту проти введення смертної кари на фронті. Більшовики на Полтавщині організовували масові виступи робітників, селян і солдатів проти корніловського заколоту.

Майже на всіх підприємствах губернії створюються червоногвардійські загони та бойові дружини з робітників. Однією з найбільших була бойова дружина залізничників, яка нараховувала 800 чоловік. Під впливом більшовиків зростає масовий страйковий рух. Так, у Полтаві відбувся страйк 2000 панчішниць, робітників друкарень, шкіряників, булочників, робітників електростанцій. Організовано, як і на інших залізницях та вузлах, пройшов страйк залізничників у Полтаві з 24 по 29 вересня.

В революційній боротьбі з контрреволюційними силами більшовикам значну допомогу надавали більшовики Києва, Харкова та Катеринослава. В кінці серпня і на початку вересня більшовики Полтави вийшли з об'єднаної організації РСДРП, створили більшовицький комітет, налагодили зв'язки з Центральним Комітетом РСДРП(б). З 19 жовтня (1 листопада) 1917 року почав виходити друкований більшовицький орган — газета «Молот».

Так само розгортались події і в Кременчуці.

Полтавські залізничники поповнили загони Червоної гвардії, 7 вагонів зброї передали в розпорядження більшовицької фракції Полтавської Ради.

Але виступили і сили контрреволюції, центром якої було розташоване в той час у Полтаві Віленське військове училище. Офіцери та юнкери 27 жовтня 1917 року захопили телеграф, проти приміщення Ради встановили 4 гармати, заарештували деяких членів Ради більшовиків. Протягом двох днів йшла перестрілка. Терміново з Миргорода в Полтаву було перекинуто до 2000 революційно настроєних солдатів, які примусили юнкерів відступити.

У листопаді 1917 року в Полтаві в теперішньому будинку профспілок було скликано міську та губернську партійні наради. Наради схвалили ленінську тактику більшовицьких організацій у боротьбі з Центральною радою і визнала за необхідне скликати Всеукраїнський партійний з'їзд. З цією пропозицією нарада звернулась до Київського партійного комітету.

У цей час активізувала свою контрреволюційну діяльність буржуазно-націоналістична Центральна рада, яка намагалася відірвати український народ від російського та придушити революцію. Збройні загони Центральної ради в листопаді були перекинуті і на Полтавщину.

Протести проти злочинних контрреволюційних дій Центральної ради набули масового характеру. Робітники, селяни, солдати вимагали встановлення Радянської влади.

12(25) грудня 1917 року перший Всеукраїнський з'їзд Рад, що відбувся в Харкові, проголосив Україну республікою Рад і записав у своїй історичній постанові, що влада на території Української республіки

належить виключно Радам робітничих, солдатських і селянських депутатів. З'їзд обрав Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет, який створив перший Радянський уряд України. До складу уряду ввійшли і полтавці — В. М. Шахрай, В. Х. Аусем, Г. Ф. Лапчинський, В. С. Люксембург, Є. П. Терлецький.

Після невдалої провокації ставлення Центральної ради полковника Ревуцького, що намагався викликати різанину між солдатами-росіянами і українцями, Центральна рада надіслала в Полтаву націоналістичний полк «курінь смерті» і ешелон так званого «вільного козацтва». Було розгромлено приміщення Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів, почались арешти більшовиків.

Враховуючи, що місцевих сил не вистачає для розгрому контрреволюції, Полтавська Рада робітничих, солдатських і селянських депутатів звернулася по допомогу до Народного Секретаріату.

6(19) січня 1918 року за допомогою харківських робітників, робітників Петрограда і Москви, полку Червоного козацтва під командуванням В. М. Примакова червоногвардійські загони Полтави встановили в місті владу Рад. Протягом кількох наступних днів контрреволюційні банди були вигнані з території всієї губернії.

З встановленням Радянської влади на місцях більшовицька партія закликала трудящих до мирного соціалістичного будівництва. На Полтавщині створюється Губернська рада народного господарства, яка націоналізує державний банк та промислові підприємства — парові млини, олійниці, винокурні, пивоварні заводи, тютюнові, макаронні фабрики та ін. За ленінським декретом про землю селяни одержали 1130 тисяч десятин землі.

Мирний перепочивок був зірваний імперіалістичними загарбниками, які разом з внутрішньою контрреволюцією нав'язали молодій Радянській республіці громадянську війну та почали інтервенцію.

Вигнана з території України Центральна рада уклала зрадницьку угоду з німецькими імперіалістами, щоб з їх допомогою розгромити Радянську владу на Україні. На Україну рушили полчища німецьких загарбників. У кінці березня і на початку квітня територія Полтавщини була окупована ворогом. З його приходом поверталися поміщики, які відбирали у селян землю і жорстоко розправлялися з ними.

В зв'язку з наступом ворога 27 лютого 1918 року уряд України з Києва переїхав до Полтави.

На заклик партії більшовиків організувати відсіч окупантам трудящі Полтавщини, як і всієї Радянської України, стали на захист Батьківщини. Попереду йшли полтавські залізничники, які організували бойовий технічний загін для допомоги Червоній Армії в її боротьбі проти німецьких окупантів.

Після ряду вдалив дій 15 квітня 1918 року біля станції Якимівка (під Мелітополем) загін прийняв нерівний бій з переважаючими силами ворога — білогвардійцями генерала Щербачова. Більшість учасників загону загинула. Серед них були 63-річний коваль, ініціатор організації загону Марко Амагдалезов, Богдан, Ставицький, Шевченко та інші.

За допомогою українських буржуазних націоналістів німецькі імперіалістичні загарбники грабували країну, широко вдаючись до розстрілів та шибениць, щоб придушити опір трудящих України.

Боротьба набувала все більш гострого і жорстокого характеру і на Полтавщині. Палали поміщицькі маєтки. Німецькі окупанти зазнавали значних втрат від народних месників. У Полтавському повіті діяв парти-

занський загін Г. Ф. Кондратка, який складався із повстанців сіл Семенівки, Петрівки, Гавронців, Диканьки, Жуків, Тахтаулово. Ширилася партизанська боротьба в Золотоніському, Гадяцькому та інших повітах губернії.

Особливо посилювався партизанський рух після I з'їзду КП України, який відбувся в липні 1918 року.

Велику роботу на Полтавщині проводив представник ЦК партії Ю. М. Коцюбинський. Під його керівництвом підпільні організації готувались до загального збройного виступу проти окупантів. Начальником штабу повстанських загонів Чернігівської та північної частини Полтавської губернії був призначений М. Г. Кропив'янський.

Активізації повстанського руху на Полтавщині значною мірою сприяли також учасники Таращанського повстання, які на початку серпня, прорвавши вороже кільце, переправилися недалеко від Канева через Дніпро, щоб пробитись до кордонів РРФСР, у так звану «нейтральну зону». На території Лубенського, Хорольського та Полтавського повітів повстанські загоны мали збройні сутички з регулярними австро-німецькими та гетьманськими військами.

Видатними організаторами та керівниками партизанських загонів на Полтавщині в цей час були Я. Р. Огій, Ф. В. Попов, М. М. Листровий, Н. Обелець та інші.

Воєнна поразка німецького блоку і листопадова революція в Німеччині, наступ частин Червоної Армії та удари партизанів створили для інтервентів катастрофічну обстановку.

27 листопада партизанські загоны взяли Полтаву і утримували її протягом двох днів, відновивши тут Радянську владу.

Під керівництвом комуністів розгорнулася повстанська боротьба, що сприяла швидкому просуванню ра-

К солдатам армии ген. Деникина!

К вам обращается Рабочь-Крестьянская Власть.

К вам которых царский генерал Деникин ведет на свободную Украину, чтобы вновь вырвать из рук рабочих и крестьян его право на жизнь, чтобы отдать помещикам ровно добытую землю, капиталистам фабрики и заводы. К вам обманутым Деникиным таким же крестьянам-рабочим наше слово. Остановись, солдат ген. Деникина. В него ты стреляешь!

Ты стреляешь в такого же рабочего и крестьянина, но со дной только разницей, что этот рабочий и крестьянин свободный и защищает свою землю, свои заводы, а ты защищаешь право генералов и помещиков. Остановись, солдат Деникина и Шкуро. Переходи на сторону Советской Красной армии с оружием в руках.

Да здравствует единый нерушимый союз рабочих и крестьян.

Да здравствует борьба с палачем рабочих и крестьян царским Ген. Деникиным.

Полтавский Совет рабочих и крестьянскому в Красной армии.

Листівка 1919 року.

дянських військ у напрямку до Полтави. 19 січня 1919 року 2-а українська дивізія і повстанські загопи визволяли Полтаву, а на протязі січня і всю Полтавщину.

На Полтавщині налагоджувалось мирне життя.

Після VIII з'їзду партії, який відіграв вирішальну роль у зміцненні союзу з середнім селянством, трудівники села Полтавщини працювали з новими силами, допомагаючи відбудовувати зруйноване господарство країни. Весною 1919 року в губернії були повністю засіяні площі, відведені під ярові посіви. Але на Україні ще діяли ворожі недобитки — куркульські банди.

Вірним помічником партійної організації була Полтавська комуністична Спілка Робітничої Молоді, яка оформилась у січні 1919 року. Багато сил доклала партійна та комсомольська організація губернії, щоб придушити опір контрреволюційного куркульства, яке особливо активізувалось навесні 1919 року. Тільки у квітні на Полтавщині було 17 куркульських виступів. Організаторами куркульських заколотів були буржуазно-націоналістичні партії.

У травні 1919 року на Полтавщині та Катеринославі йшла боротьба проти контрреволюційного заклоту Григор'єва. Загальне керівництво розгромом ворога ЦК партії доручив К. Є. Ворошилову. Частини Червоної Армії та загопи, створені з робітників, бідніших селян і військових курсантів, ліквідували заклот.

Влітку 1919 року під час боротьби з денікінцями, коли країна у відповідь на ленінський заклик «Всі на боротьбу з Денікіним!» мобілізувала сили для розгрому ворога, більша частина Полтавської партійної організації пішла на фронт. Так, Лубенський повітовий комітет КП(б)У відправив на фронт для боротьби

з білогвардійськими бандами 25 процентів складу парторганізації. На фронт виїхали комуністи і інших повітів. Полтавський губком запропонував усім членам партії перейти на казармений стан і готуватися до виступу проти денікінців.

Полтавщина була зайнята ворогом наприкінці липня і на початку серпня 1919 року. Встановивши режим кривавої диктатури поміщиків та капіталістів, денікінці нещадно розправлялись з робітниками, накладали на селян великі контрибуції.

Організаторами боротьби трудящих за відновлення Радянської влади були більшовики. Майже у всіх повітах Полтавщини діяли підпільні більшовицькі організації, які вели велику роботу серед населення та формували партизанські загони.

Полтавський підпільний губком партії, як і Полтавський губревком з метою кращої конспірації перебував у Кременчуці. Тут було організовано підпільну друкарню, в якій друкувались листівки, відозви та підпільна газета «Дело революции». Велику допомогу підпільному губкому надавали комсомольці. Вони розповсюджували серед населення нелегальну літературу та виконували інші доручення.

Партизанський рух на Полтавщині особливо широкого розмаху досяг восени 1919 року. 30 жовтня 1919 року партизанські загони зайняли Полтаву, виграли білогвардійців, але не маючи можливості утримати місто протягом тривалого часу, залишили його.

10 грудня об'єднаними діями регулярних частин Червоної Армії і партизанських загонів Полтаву, а незабаром і всю Полтавщину було визволено від денікінських військ.

Наступив короткий період мирної праці. З метою широкого залучення біднішого селянства до радянського будівництва на місцях 9 травня 1920 року було

оголошено «Закон про Комітети незаможних селян». Тільки в Полтавській губернії з 9 травня по 7 червня було створено 427 сільських, волосних та повітових комітетів незаможних селян.

Комітети незаможних селян створювали бойові загони, які потім вливалися в Червону Армію, допомагали продовольчим органам у проведенні продрозкладки, розподіляли землю та інвентар серед безземельних та малоземельних селян, допомагали родинам червоноармійців та безкінним господарствам. Комнезами стали опорою диктатури пролетаріату на селі.

Під час наступу білополяків на Полтавщині, як і повсюди, проходила мобілізація комуністів на польський фронт. Штаб Південно-Західного фронту Черво-

*Проводи членів профспілки на врангелівський фронт.
Полтава, 1920 р.*

Перший сніп на колективній ниві. Колгосп «Борці за колективізацію» Решетилівського району. 1930 р.

ної Армії, який керував розгромом білополяків, переїхав до Кременчука.

Полтавщина тоді була прифронтовою смугою і активно формувала війська для боротьби з білополяками та Врангелем. Звернення Володимира Ілліча Леніна «До незаможних селян України» з приводу мобілізації сил на розгром Врангеля викликало велике патріотичне піднесення. У відповідь на заклик вождя створювалися і відправлялися на фронт загони з незаможників. Так, в селі Зубівці Миргородського повіту незаможники організували кінний загін, у Кременчуцькому повіті — кавалерійський ескадрон.

Труднощі боротьби з білополяками і врангелівщиною ускладнювались наявністю на Україні, і зокрема на Полтавщині, недобитих куркульських банд. Лише після розгрому Врангеля куркульські банди були лікві-

довані. Операцією по ліквідації банд, у тому числі і на Полтавщині, керував М. В. Фрунзе. У червні 1921 року біля Решетилівки відбулась сутичка з махновцями, в якій М. В. Фрунзе було поранено. За ліквідацію бандитизму реввійськрада республіки нагородила М. В. Фрунзе другим орденом Червоного Прапора. 1 жовтня 1922 року М. В. Фрунзе був присутній на випуску курсантів 14-ї піхотної Полтавської школи.

Активну участь у розгромі банд брали комітети незаможних селян. За видатні заслуги в боротьбі з бандитизмом V з'їзд Рад України нагородив 6 комнезамів Полтавської губернії прапорами.

У Полтавському краєзнавчому музеї зберігається прапор, яким було нагороджено комітет незаможних селян села Зубані. На прапорі вишито «Пролетарі всіх країн, єднайтеся! Хто не працює — хай не їсть! Геть бандитів, перобів та глитаїв! Хай живе Радянська влада робітників та незаможних селян України!»

Разом з усією країною трудящі Полтавщини розпочинають відбудову зруйнованого народного господарства. В 1921 році Полтавська та Кременчуцька губернії одними з перших виконали план здачі хліба державі.

За успіхи у виконанні продподатку Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет нагородив Полтавську губернію Червоним Прапором.

Стають до ладу невеликі підприємства: шкірзавод, млини, маслоробні, олійниці, цукрові, винокурні, махоркові та інші заводи, фабрики та майстерні. Але здебільшого ці підприємства були напівкустарні, технічне обладнання їх було дуже недосконалим. Тільки взятий Комуністичною партією курс на індустріалізацію країни дав можливість будувати нові потужні підприємства і озброювати їх новою технікою.

Успіхи індустріалізації стали матеріальною базою для соціалістичного перетворення сільського господарства. 1929 рік був ознаменований видатними успіхами соціалізму в промисловості і в сільському господарстві, початком масового колгоспного руху. 1929 року в Полтавській окрузі було 22 комуни, 462 товариства спільного обробітку землі та 147 сільськогосподарських артілей.

Для надання допомоги колгоспному будівництву в 1929—30 рр. партійна організація лише Полтавської округи послала з міста на постійну роботу в село близько 250 комуністів. У села округи поїхало працювати 109 двадцятип'ятитисячників — робітників Донбасу та полтавських підприємств.

Колективізація проходила в умовах жорстокої класової боротьби. Куркулі саботували заходи Радянської влади, нищили худобу, цсували машини, вели злісну антирадянську пропаганду, вдавалися до терору. Так, у селі Василівці Полтавського району куркулі вбили голову колгоспу Д. К. Портнєнка, в селі Калашниках — голову колгоспу М. Ф. Лобача, в селі Ковалівці — сільгосра Федора Чамару.

Однак ворожі дії класового ворога не могли стримати масового вступу селян у колгоспи. В Оржицькому районі Лубенської округи у відповідь на вбивство куркулями двох активістів бідняки і середняки району ухвалили: вступити до колгоспу, вислати за межі району куркулів, а їхнє майно конфіскувати.

На кінець першої п'ятирічки колективізація сільського господарства на Полтавщині була в основному закінчена.

Враховуючи потребу колгоспів у новій техніці, партія дбала про її впровадження через організацію машинно-тракторних станцій, які мали вирішальне значення в технічній реконструкції та колективізації

сільського господарства. Лише на Полтавщині у 1931 році вже працювало 15 МТС.

За роки довоєнних п'ятирічок на Полтавщині було збудовано один з найбільших на Україні м'ясокомбінатів, поліграфічну, панчішну, бавовно-прядильну, взуттєву, рукавичну фабрики, фабрику термометрів, хлібзавод, великі цукрові заводи у Лохвицькому та Семінівському районах, спиртзавод у Лохвицькому районі; в Кременчуці — м'ясокомбінат, завод металевих виробів, питамцувальний завод, суконну та мебльову фабрики та інші. У ці ж роки повністю перебудовано полтавський завод «Метал», реконструйовано Полтавський паровозоремонтний завод, Крюківський вагонобудівний, Кременчуцький завод шляхових машин, Лубенський верстатобудівний завод «Комунар» та багато інших. Валова продукція промисловості області до 1940 року зроста порівняно з 1913 роком у 22 рази.

*Мітинг з приводу пуску Лохвицького цукрозаводу.
Худ. С. Ремчуков.*

Повністю змінилося і сільське господарство. В 1941 році в області налічувалось 2485 колгоспів, 39 радгоспів, 78 МТС, на технічному озброєнні яких було 6497 тракторів, 2040 комбайнів, 4058 автомашин. Посівна площа збільшилась порівняно з 1913 роком на 140 тисяч гектарів, або на 7,3 проценти.

З загальної посівної площі 2068 тисяч гектарів під зерновими культурами було 1430 тисяч, або близько 70% всієї площі. Соціалістична Полтавщина стала областю культурного високоврожайного хліборобства і продуктивного тваринництва. Колгоспники добилися стопудових урожаїв зернових, збирали по 200 і більше центнерів цукрових буряків з гектара. Лише грошових прибутків у 1940 році колгоспи Полтавщини одержали 450 мільйонів карбованців.

На Всесоюзній сільськогосподарській виставці Полтавська область в українському павільйоні займала одне з почесних місць з зернових і технічних культур, з розвитку тваринництва.

У 1939 році від Полтавської області брали участь у виставці 6300 чоловік, в 1940 році — 8430.

За високі показники в розвитку сільського господарства Президія Верховної Ради СРСР нагородила орденами і медалями Союзу РСР кращих майстрів високих урожаїв і передовиків тваринництва Полтавської області. Орденом Леніна були нагороджені чабан колгоспу «Червоний лан» Оржицького району Ю. Бублик, ланкова колгоспу імені Куйбишева Лубенського району Н. Сазоненко, голова колгоспу «Нове життя» Полтавського району Д. Л. Бабанський, орденом «Знак пошани» ланкова колгоспу імені Кірова Миргородського району, депутат Верховної Ради СРСР 1-го скликання Г. Д. Овчаренко та інші.

Змінилося і культурне обличчя Полтавщини. Якщо до революції тут майже не було культурних закладів

і переважна більшість населення була неписьменною, то в 1940 році в області працювало 6 інститутів, 44 технікуми, 7 робітфаків, 1735 шкіл, 1625 клубів та Будинків культури.

Підступний напад фашистської Німеччини на Радянський Союз перервав мирну працю радянських людей.

У перші ж дні Великої Вітчизняної війни трудящі країни йшли до військкоматів з проханням послати їх на фронт. У роки війни з усією силою проявилися морально-політична єдність та дружба народів багатонаціональної Радянської країни. Серед незчисленної кількості патріотів, які прославилися на фронтах війни героїчними подвигами, було чимало й наших земляків-полтавчан.

Невмирущою славою покрили себе сержант Григорій Кагамлик з Гребінківського району, який героїчно загинув, але не пропустив ворожих танків, кременчужанин Костянтин Ємельяненко, що своїм тілом накрив ворожий кулемет, двічі Герої Радянського Союзу М. З. Бондаренко, І. Н. Степаненко та багато інших. Старший лейтенант Г. С. Голобородько з Кременчуцького району, пройшовши всю східну Німеччину, першим з своїми бійцями вийшов на Ельбу й зустрівся з військами союзників. Біля 200 полтавчан удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

У тимчасово окупованих районах, незважаючи на жорстокий терор, радянські люди під керівництвом Комуністичної партії продовжували запеклу боротьбу з ворогом.

Грозою для окупантів на Україні було партизанське з'єднання, яким командував наш земляк двічі Герой Радянського Союзу С. А. Ковпак.

На Полтавщині організатором і керівником підпільного і партизанського руху був підпільний обком пар-

тії, секретарями якого були С. Ф. Кондратенко та Г. Ф. Яценко. С. Ф. Кондратенко і Г. Ф. Яценко загинули смертю героїв в бою з фашистськими окупантами в січні 1942 року біля села Вельбівка Гадяцького району. За самовіддану роботу по організації та керівництву партизанським рухом на Полтавщині С. Ф. Кондратенко нагороджений посмертно орденом Леніна та орденом Вітчизняної війни I ступеня, Г. Ф. Яценко—орденом Вітчизняної війни I ступеня.

*Комсомолец
К. В. Ємельяненко.*

Партизанські загони діяли в десяти районах області. В багатьох місцях існували підпільні групи радянських патріотів. Партизани завдавали значних втрат німецько-фашистським окупантам, пускали під укіс ешелони з живою силою та технікою ворога, вели антифашистську агітаційну роботу. Партизани Шишацького району в кінці жовтня 1941 року знищили двомоторний німецький літак, розгромили матеріальний склад, а в ніч з 6 на 7 листопада напали на групу фашистських офіцерів у селі Баранівці, знищили автомашину та захопили цінні військові документи та зброю. Гадяцький підпільний райком партії в своїй підпільній друкарні випускав антифашистські листівки, які розповсюджувались серед населення, керував діями партизан району.

7 листопада 1941 року у багатьох селах Миргородського району партизани провели мітинги, присвячені

*Секретар підпільного обкому КП(б)У
С. Ф. Кондратенко.*

24-й річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції. Активно діяли партизани у Зіньківському та інших районах області.

Підпільний обком КП(б)У в кінці листопада 1941 року провів нараду секретарів райкомів партії, командирів та комісарів партизанських загонів. Нарата вирішила об'єднати партизанські загони, що діяли в Миргородському та Гадяцькому районах. Командиром об'єданого загону був призначений І. Й. Копьонкін — командир партизанського загону, що пробився на Полтавщину з Запорізької області, комісаром — Г. О. Іва-

щенко, секретар Миргородського підпільного райкому КП(б)У.

Об'єднаний загін розгорнув енергійну бойову діяльність. З часу об'єднання і до половини січня 1942 року народні месники провели більше десяти великих бойових операцій, під час яких знищили понад 300 гітлерівців, кілька десятків поліцаїв та інших зрадників Батьківщини, зруйнували декілька мостів, знищили і пошкодили багато військової техніки.

В 1943 році в зв'язку з швидким наступом Радянської Армії активізується партизанський рух на Україні. Цьому також сприяв рейд сумських партизанів під керівництвом І. М. Наумова по степових областях України. У лютому, здійснюючи цей рейд, з'єднання пройшло і ряд районів Полтавщини.

В 1943 році одним з найактивніших на Полтавщині було партизанське з'єднання під командуванням

Б. Х. Соколовського та А. С. Ярового, що діяло на території Лохвицького району та на Чернігівщині. Це з'єднання знищило багато комендатур, сільських управ, поліцейських та жандармських дільниць, сотні автомашин, багато ворожих солдатів, офіцерів. З наближенням частин Червоної Армії з'єднання виділяло для них провідників, розвідників, розмінювало мости, шляхи, склади боєприпасів та військового спорядження.

Під керівництвом комуністів у партизанських загонах, підпільних групах боролась з ворогом радянська молодь. Сім разів переходила лінію фронту безстрашна комсомолка зв'язкова підпільного обкому КП(б)У Леоніза Бугорська. Вона загинула при виконанні бойового завдання.

Зв'язківцем Шишацького партизанського загону була комсомолка з села Баранівки Дуся Бородай, яка героїчно загинула, але не видала своїх товаришів.

Активну агітаційну антифашистську роботу в Полтаві вела комсомольсько-молодіжна група, організатором якої була комсомолка Ляля Убийвовк. Партиєне керівництво в групі здійснював Сергій Саниго, комуніст, військовий журналіст, який тяжко пораненим попав у полон, втік звідти і прийшов у Полтаву, де жили його батьки. Група мала радіоприймач. Приймалися зведення Радінформбюро, писались листівки і розповсюджувались серед населення.

Гестапівці натрапили на слід групи. В квітні — травні 1942 року було заарештовано до 20 її учасників. Після жорстоких катувань фашисти розстріляли актив групи: Лялю Убийвовк, Сергія Саниго, Бориса Сергу, Сергія Ільєвського, Валентина Сороку і Леоніда Пузанова. Всі шість активних учасників групи нагороджені посмертно медалями «Партизан Вітчизняної війни» I ст., Лялі Убийвовк за особливі заслуги, мужність і

героїзм, виявлені в боротьбі проти німецько-фашистських загарбників, посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

В 1942—1943 роки в Полтаві діяла також підпільна комсомольсько-молодіжна група, керівниками якої були комсомольці Йосип Баян і Олександр Лімов. Учасники групи допомогли пораненим військовополоненим льотчикам втекти з госпіталю і частині з них перейти лінію фронту.

Активно діяли підпільники міста Кременчука та інших районів Полтавщини.

У непримиренній боротьбі проти німецько-фашистських загарбників брали участь юні патріоти. Лубенські піонери Боря Гайдай, Ваня Сацький і Толя Буценко в січні 1943 року звалили паровоз у поворотний круг, внаслідок чого на тривалий час вивели з ладу дено Лубни. Фашистські кати розстріляли героїв-піонерів. У 1959 році в Лубнах споруджено пам'ятник юним патріотам.

На території Полтавської області в період німецько-фашистської окупації діяли Полтавський підпільний обком партії, Лохвицько-Сенчанський підпільний партійний центр, 9 підпільних райкомів партії, 19 первинних партійних організацій, 12 підпільних партійних груп, 38 патріотичних антифашистських груп, 6 комсомольсько-молодіжних груп, 2 партизанські з'єднання, 19 партизанських загонів, 7 партизанських груп.

Після розгрому німецьких військ на Курській дузі влітку 1943 року радянські війська широким фронтом

Учасники Полтавської підпільної комсомольсько-молодіжної групи. Верхній ряд: Ляля Убийвовк, Сергій Саниго; середній ряд: Леонід Пузанов, Сергій Ільєвський; нижній ряд: Борис Серга, Валентин Сорока.

йшли до Дніпра, визволяючи Лівобережжя. 23 вересня 1943 року полтавці радісно зустрічали своїх визволителів. Незабаром було визволено всю Полтавщину і, підійшовши до Дніпра, Радянська Армія форсувала його на території Полтавської області нижче Кременчука та біля хутора Решітки Гельмязівського району.

В роки тимчасової окупації Полтавщина, як і інші окуповані фашистами області, жорстоко потерпіла від ворожого нашествия. Були зруйновані Полтава, Кременчук, Лубни, Миргород та інші міста. Руїни лежали там, де були заводи, фабрики, МТС, колгоспні ферми, інститути, школи, музеї, житлові будинки.

Німецько-фашистські загарбники завдали збитків Полтавській області більше ніж на 50 мільярдів карбованців.

На четвертий день після визволення міста станція Полтава-Південна вже прийняла перший ешелон з військовим вантажем. За 1943—44 рр. до ладу стала більшість підприємств міста та області. Широко розгортались сільськогосподарські роботи. За успішне їх виконання в 1944—45 рр. Полтавській області тричі присуджувався перехідний Червоний прапор Державного Комітету Оборони.

Трудящі Полтавської області зібрали значні кошти на побудову танкової колони «Визволена Полтавщина» та авіаескадрильї «Полтавщина — переможцям».

Героїчні зусилля всього радянського народу, керованого Комуністичною партією, завершилися всесвітньо-історичною перемогою над німецьким фашизмом та японським милітаризмом.

Розгромивши ворога й визволивши народи Європи від фашизму, радянський народ повернувся до мирного соціалістичного будівництва.

У відбудові заводів, фабрик, колгоспів, МТС Полтавщини брали участь і трудящі інших областей та

Руїни Полтавської поліграфічної фабрики.

братніх республік багатонаціонального Радянського Союзу. Нескінченим потоком йшло вугілля з Донбасу, метал з Уралу, ліс з Архангельської області та Комі АРСР, машини з Москви та Горького, верстати з Ленінграда, трактори з Челябінська, бавовна з Узбекистану, тканини з Іванова. Колгоспи східних районів країни ділилися худобою та насінням.

Допомога у відновленні зруйнованого німецько-фашистськими окупантами господарства України була найяскравішим виявом братерської дружби народів Радянського Союзу.

Переборюючи труднощі післявоєнних років, трудящі Полтавщини, як і всієї країни, керовані Комуністичною партією, не тільки відбудували зруйноване окупантами господарство, але й добилися дальшого значного підйому промисловості, сільського господарства, науки і культури.

Реконструйовано та розширено старі підприємства Полтавщини — Полтавський паровозоремонтний завод, Полтавський турбомеханічний завод, Крюківський

вагопобудівний завод, Кременчуцький завод шляхових машин, Лубенський завод «Комунар», Полтавську бавовно-прядильну фабрику, Лохвицький цукрокомбінат та інші.

До ладу стали десятки нових підприємств: машинобудівний завод м'ясного обладнання, мотороремонтний завод, олійжиркомбінат у Полтаві, Ліщинівський цукрозавод, ряд коноплепереробних, молочних заводів.

Полтавщина в післявоєнні роки стала областю не лише обробної, але й добувної промисловості — тут розвідані родовища нафти, газу, залізної руди. Газопровід Радченково-Полтава в січні 1957 року дав обласному центру перші кубометри найдешевшого палива; підприємства, установи та житлові будинки одержали газ.

Швидко будується й Кременчук — друге після Полтави місто в області та великий порт на Дніпрі. Височать підйомні крани на будівельних майданчиках Лубен, Миргорода, Хорола та інших міст.

Величезні завдання прийнятого XXI з'їздом КПРС семирічного плану відкрили нові перспективи і перед нашою областю.

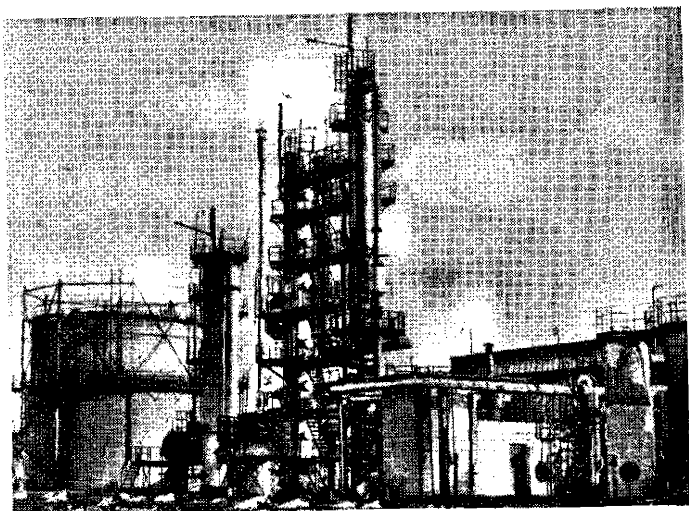
У семиріччі особливо швидкими темпами розвивалися машинобудівна, будівельна, нафто-газова, електротехнічна, хімічна промисловість. Зовсім новою для Полтавщини галуззю промисловості стала гірничодобувна: на базі Кременчуцького залізрудного родовища будується Дніпровський гірничозбагачувальний комбінат великої потужності. У порівнянні з 1913 роком промисловість Полтавщини виросла в 44 рази.

В 1960 році дала струм Кременчуцька ГЕС. Колектив «Кременчукбуду» за успішне виконання завдання по будівництву Кременчуцької ГЕС 1962 року нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, 6 чоловік удостоєно звання Героя Соціалістичної Праці,

509 чоловік нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу.

Будівництво Кременчуцької гідроелектростанції внесло багато змін у карту Полтавщини. Вона стала приморською областю — від Кременчука до Канева розлилося Кременчуцьке море.

За роки семирічки в дію введено 34 нових промислових підприємства. Загальний обсяг випуску валової продукції виріс майже в 2 рази. В порівнянні з 1940 роком випуск продукції промисловості збільшився в 4 рази. Видобуток нафти за семирічку виріс у 12 раз, газу — більше як у 7 раз, продукція машинобуду-

Діюча установка інертного газу Кременчуцького нафтопереробного заводу.

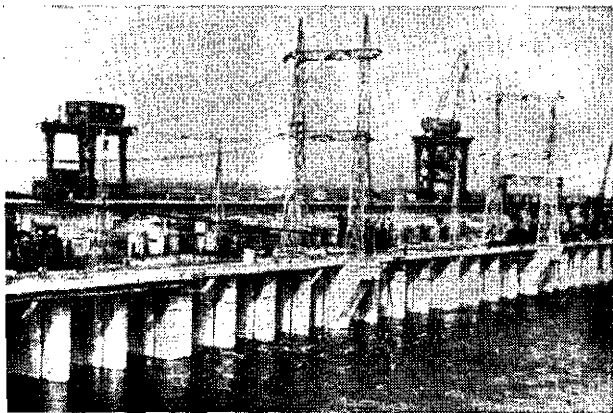
вання і металообробки — майже в 4 рази, виробництво автомобілів — у 2 рази. Різко зросло виробництво предметів легкої і харчової промисловості та переробки сільськогосподарських продуктів.

Нові підприємства стали до ладу у Полтаві: завод газорозрядних ламп, залізобетонних блоків, фарфоровий завод, завод штучних алмазів і алмазних інструментів, перша продукція якого була випущена до XXIII з'їзду КП України; будуються заводи хімічного обладнання, розширюється і реконструюється склотарний завод та інші. У Кременчуці збудовано першу чергу сажового заводу та нафтопереробний завод. У Ярьськах став до ладу цукровий завод потужністю 25 тисяч центнерів переробки буряка за добу.

На території Полтавської області відкрито 13 нафтових та газових родовищ. На базі газових родовищ прокладені нові газопроводи: Шебелинка — Полтава — Київ. Всього побудовано 530 кілометрів газо-нафтопроводів.

Бурхливо розвивалися в період семирічки машинобудівна і електротехнічна галузі промисловості. Майже всі підприємства реконструйовані, розширені виробничі площі.

Кременчуцький автомобільний завод з невеликого заводу сільськогосподарського машинобудування виріс у велике підприємство. В 1959 році з конвейєра заводу зійшов перший автомобіль КраЗ-214. Кременчуцький автозавод — єдиний на Україні, який за порівняно короткий строк опанував і успішно випускає великовантажні автомобілі (вантажністю 7—12 тонн). На автомобілях КраЗ встановлюються крани великої вантажопідйомності, самохідні бурильні установки, екскаватори, змішувальні і цементувальні агрегати. Автомобілі з маркою КраЗ з великим успіхом працюють у багатьох країнах світу.

Кременчуцька ГЕС.

Здійснена реконструкція Кременчуцького заводу шляхових машин, Крюківського вагобудівного заводу, Полтавського автоагрегатного заводу, машинобудівного заводу, заводу м'ясного обладнання, бавовнопрядильної фабрики.

Розширено заводи «Електромотор», Карлівський машинобудівний, Лубенський верстатобудівний завод «Комунар», продукція якого експортується більше як у 40 країн світу.

В останньому році семирічки промислові підприємства області дали понадпланової продукції на суму 51 мільйон 503 тисячі карбованців. План продуктивності праці підприємства області виконали на 105,2%.

Слід відзначити високу інтенсивність сільського господарства Полтавщини. В землеробстві 51% становлять зернові культури, головним чином, озима пшениця, жито, кукурудза.

Технічні культури, серед яких на першому місці цукровий буряк, становлять 15%. По посіву цукрових буряків Полтавщина займає одне з перших місць на Україні. Близько 2,9% становлять городні культури та картопля. Крім того, 24,5% — посіви кормових культур, фруктові сади, посіви лікарських рослин та квіткове насінництво (в Кременчуцькому районі).

Тваринництво Полтавщини має м'ясо-молочний напрямок. В області широко застосовується прогресивний метод відгодівлі великої рогатої худоби і свиней на великих міжколгоспних відгодівельних пунктах і в спеціалізованих господарствах.

В області працює 565 колгоспів, 36 радгоспів. Радянська держава закріпила за колгоспами у вічне і безкоштовне користування 2 мільйони 300 тисяч гектарів землі.

На полях і фермах колгоспів області в 1967 році працювало 23 275 тракторів (15-сильному обчисленні), 3128 зернових комбайнів, 1769 кукурудзозбиральних, 1302 силосозбиральних, 2375 бурякозбиральних комбайнів, понад 70 тисяч інших машин і складних знарядь, більше 8 тисяч вантажних автомобілів. Загальна кількість спеціалістів сільського господарства з вищою і середньою освітою в 1966 році становила в області 8793 чоловіки, серед них 2635 агрономів, 893 інженери і техніки.

В області працює більше 25 тисяч трактористів, майже 9,5 тисячі комбайнерів та майже 12 тисяч шоферів. Загальна кількість всіх спеціалістів становить 55 тисяч чоловік.

За досягнуті успіхи 92 трудівники сільського господарства удостоєні звання Героя Соціалістичної Праці, тільки в 1966 році удостоєно високого звання 27 трудівників колгоспних полів, серед них: М. Л. Гайдар —

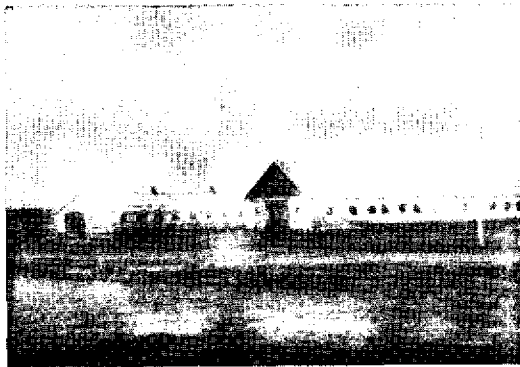
одна з зачинателів на Полтавщині після Вітчизняної війни вирощення високих врожаїв цукрових буряків, М. Я. Федоренко, А. С. Мазанько, К. І. Гулій, Н. І. Срібна, І. П. Костенко, Д. І. Тендітнік, М. Т. Юрченко, Г. Д. Леонова, М. І. Наглий, П. Ю. Черненко, М. В. Шевченко та інші. 9266 чоловік нагороджено орденами і медалями СРСР.

Полтавська область збирає щорічно понад 100 мільйонів пудів зерна. Середньорічний валовий збір зерна в 1961—1965 роки збільшився на 47% проти попереднього п'ятиріччя. В 1966 році в державні засіки з полів Полтавщини засипано 46,7 мільйони пудів хліба, або на 14,7 мільйони пудів більше, ніж в 1965 році.

За роки семирічки колгоспи та радгоспи області досягли певних успіхів у піднесенні громадського тваринництва, збільшенні його продуктивності. Лише в 1965 році в колгоспах і радгоспах поголів'я великої рогатої худоби зросло на 48 тисяч голів, свиней — на 158 тисяч голів, овець — на 24 тисячі і птиці на 367 тисяч голів у порівнянні з 1964 роком.

Значно підвищилась продуктивність тваринництва; в колгоспах і радгоспах області в 1965 році на 100 гектарів сільськогосподарських угідь вироблено 53,9 центнера м'яса, 310 центнерів молока, на 100 гектарів зернових одержано 11,3 тисячі штук яєць.

Працівники сільського господарства області наполегливо працюють над перетворенням у життя Директив ХХІІІ з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 роки. В 1966 році колгоспи і радгоспи області одержали по 21,6 центнера зернових з гектара і продали державі 770 тисяч тонн зерна — на 66 тисяч тонн більше, ніж передбачено планом. Виконано план заготівель цукрових буряків, соняшника та інших культур.

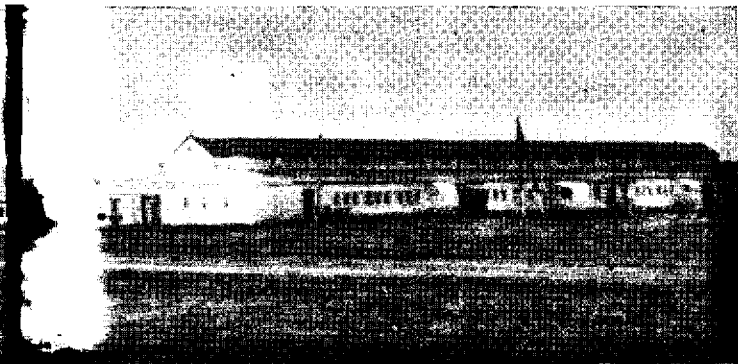
Тваринницька ферма колгоспу

Вишукуються нові резерви та можливості, щоб різко піднести продуктивність сільськогосподарського виробництва і достроково виконати завдання п'ятирічного плану.

Рік у рік зростає транспортна сітка області. Через Полтавщину проходять залізниці, які зв'язують Київ з Донбасом, Харків з Одесою та Миколаєвом, Кременчук з Білорусією. Зростає судноплавство на Дніпрі. Річка Сула судноплавна на протязі 176 кілометрів. З заходу на схід область перетинає автомагістраль Київ — Харків, яка проходить через Пирятин, Лубни, Хорол, Полтаву.

Місцеве значення має шосе Полтава — Диканька — Опішня — Зіньків, що доходить аж до Гадяча. 1958 року здана в експлуатацію автомобільна магістраль Полтава — Кременчук.

Полтава має повітряне сполучення з обласними центрами УРСР та районами області. В області широко розвинене міжміське автобусне сполучення.

«Україна» Миргородського району.

У вересні 1962 року здано в експлуатацію першу чергу тролейбуса в Полтаві, а в листопаді 1966 року здано в експлуатацію тролейбусну лінію в Кременчуці.

Сучасна Полтавщина — це область розвиненої промисловості та високоінтенсивного сільського господарства. Такою вона стала за роки Радянської влади.

Швидкими темпами зростають культура населення області та його добробут.

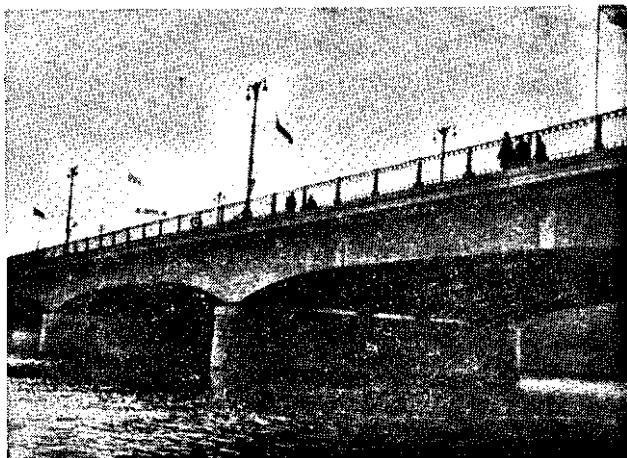
В 1966/67 навчальному році на Полтавщині працювало 1349 шкіл, в тому числі 267 середніх, 515 восьмирічних і 567 початкових, в яких навчалось 230 тисяч учнів. 3,5 тисячі учнів навчаються й живуть у 8 школах-інтернатах.

В області працює чотири вищих учбових заклади: педагогічний інститут імені В. Г. Короленка, сільсько-господарський, інженерно-будівельний та медичний стоматологічний інститути. Вони вже дали країні більше 24 тисяч кваліфікованих спеціалістів. Тільки в

1965—1966 навчальному році одержали дипломи вищої освіти 1250 чоловік. При вузах відкрито загальнотехнічні та загальнонаукові факультети. В області працює 27 середніх спеціальних учбових закладів та 27 учбових закладів системи профтехосвіти.

Велику науково-дослідну роботу веде Полтавська гравіметрична обсерваторія Академії наук УРСР.

Значну допомогу подають сільським трудівникам обласні сільськогосподарські науково-дослідні установи, особливо Полтавська сільськогосподарська дослідна станція — найстаріша науково-дослідна сільськогосподарська установа країни, створена в 1884 році. Працівники станції вивели 25 сортів кормових культур, ведуть велику роботу по розробці ефективних заходів для дальшого піднесення рослинництва і тваринництва області.

Міст через Ворсклу.

Науковці Веселоподільської дослідно-селекційної станції (Семенівський район), створеної в 1924 році, розробляють агротехніку вирощення буряків. Тут виведено 17 сортів цукрових буряків, зернових та кормових культур. У Глобинському районі працює Устимівська дослідна станція Всесоюзного науково-дослідного інституту рослинництва, основне завдання якої — збирання, зберігання та агробіологічне вивчення світових ресурсів культурних рослин та постачання науково-дослідним установам СРСР вихідного матеріалу для виведення нових сортів. Найстаріша в Радянському Союзі дослідна установа по вивченню лікарських рослин — Українська зональна дослідна станція Всесоюзного інституту лікарських і ароматичних культур, яка знаходиться в селі Березоточа Лубенського району, з 1916 року веде роботу по вивченню запасів лікарської сировини і розробляє питання агротехніки, селекції і насінництва лікарських культур.

Полтавський науково-дослідний інститут свинарства — єдиний у країні спеціалізований дослідний центр з свинарства — займається науковою розробкою теоретичних і практичних питань свинарства.

Працюють також науково-дослідний і проектний інститут електрифікації сільського господарства, проектно-конструкторський технологічний інститут держкомітету по машинобудуванню при Держплані СРСР, науково-дослідний і конструкторсько-технологічний інститут емальованого хімічного обладнання, Полтавське відділення науково-дослідного інституту праці, інституту удосконалення кваліфікації вчителів.

Полтавщина вкрилася широкою сіткою культурно-освітніх закладів. В області близько 1570 бібліотек з книжковим фондом 8 мільйонів 977 тисяч примірників, 1376 клубів і Будинків культури та 1918 кіноустановок. Повністю радіофіковані всі міста і села.

Серед найважливіших культурних закладів слід назвати Полтавський музично-драматичний театр імені М. В. Гоголя, який напередодні 41-ї річниці Великого Жовтня почав працювати в новому чудовому приміщенні; театр ляльок, філармонія, одне з найстаріших на Україні Полтавське музичне училище імені М. В. Лисенка. Збудовано широкоекранний кінотеатр «Колос» з двома залами, міський Будинок культури, Палац культури бавовнопрядильної фабрики та турбомеханічного заводу, клуб залізничників, Палац піонерів, дитячий кінотеатр «Салют», споруджено стадіони «Колгоспник», «Локомотив», «Динамо».

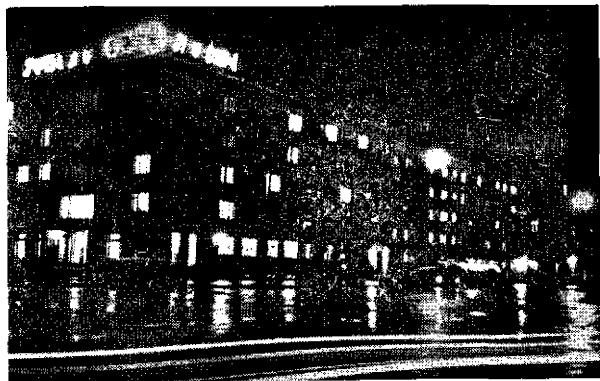
В області працює 13 музеїв — 5 краєзнавчих, історичний, художній, 6 літературно-меморіальних. Майже в кожному колгоспі створено народний музей або музейну кімнату.

Будівельники Полтавщини за семиріччя здали в експлуатацію 936 тисяч кв. метрів житлової площі. Кожна третя сім'я в містах і селах переселилась в окрему квартиру. В 1966 році здано в експлуатацію 160 тисяч кв. метрів житла.

Комуністична партія і Радянський уряд повсякденно піклуються про охорону здоров'я та відпочинок трудящих, про спорудження і розширення здравниць. У мальовничих місцях нашої області розміщено 13 санаторіїв на 1370 ліжок, 3 будинки відпочинку, курорт в Миргороді на 645 місць.

В області працює 253 лікарські установи на 14905 ліжок, 930 фельдшерсько-акушерських пунктів. У них працює 2368 досвідчених лікарів, 10192 чоловіки середнього медичного персоналу. На заході щодо охорони здоров'я 1967 року асигновано 40 мільйонів 633 тисячі карбованців.

Невпізнанно змінилося за роки Радянської влади обличчя обласного центру — Полтави. Замість одно-

Полтава вечірня. Готель «Київ».

та двоповерхових будинків вирости цілі квартали і мікрорайони багатоповерхових житлових будинків. До 1980 року житловий фонд Полтави досягне 3 мільйонів кв. метрів — буде побудовано ще дві Полтави.

Тільки за останні роки збудовані великий універмаг, дві прекрасні школи-інтернати на 600 учнів кожна, кілька середніх шкіл, четверту міську лікарню, станцію переливання крові, дитячі садки, ясла та ряд інших об'єктів.

За останні роки багато зроблено для благоустрою Полтави. Заасфальтовано сотні тисяч квадратних метрів вулиць. Реконструйовано магістралі вулиць та площі. На площі Леніна 22 квітня 1960 року встановлено пам'ятник Володимиру Іллічу Леніну.

Увечері яскраво світять тисячі нових електричних ліхтарів та вогні неонових вивісок і реклам, миготять вогні антени ретрансляційної телевізійної станції.

Великі перспективи Полтавщини. За роки нової п'ятирічки обсяг промислового виробництва збільшиться майже в 1,5 рази. П'ятирічним планом передбачено закінчити будівництво в Полтаві заводів: «Хіммаш», штучних алмазів і алмазних інструментів, газорозрядних ламп, значно розширити завод м'ясного устаткування, «Електромотор», у Кременчуці — закінчити будівництво сажового заводу, колісного, литва і штамповок, реконструювати Карлівський машинобудівний завод, Лубенський завод «Комунар», завод лічильних машин. На кінець п'ятирічки Кременчуцький завод буде виробляти вдвічі більше автомобілів.

У збільшення виробництва металу повинні внести вклад і трудящі нашої області. За п'ятиріччя буде закінчено будівництво Дніпровського гірничозбагачувального комбінату, доведено його потужність до 15 мільйонів тонн руди на рік.

Намічено прискорити розвиток нафтодобувної і газової промисловості. По нашій області видобуток нафти зросте в 2 рази, газу — в 6 разів. Значно збільшиться переробка нафти і виробництво нафтопродуктів. У першому році п'ятирічки введено в дію другу чергу заводу штучних алмазів і алмазних інструментів.

1966 рік був початком економічної реформи в країні. Першим в області з 1 квітня 1966 року перейшов на нову систему планування Полтавський тепловозоремонтний завод імені Жданова. За новою системою працюють чотири підприємства — Полтавський тепловозоремонтний, Миргородський крупзаод, Кременчуцькі заводи шляхових машин і залізобетонних шпал. 1967 рік ознаменувався новим етапом економічної реформи. На нову систему планування та економічного стимулювання переведено ряд підприємств: Полтавську бавовнопрядильну фабрику, Полтавський автоагрегатний завод, Кременчуцький автозавод, ряд під-

приємств легкої промисловості — Полтавську і Кременчуцьку трикотажні і взуттєві фабрики, кілька підприємств харчової промисловості.

Ці підприємства мають високий рівень рентабельності, створили достатні фонди розвитку виробництва, матеріального заохочення, соціально-культурних заходів і житлового будівництва. В другому році п'ятирічки стала до ладу перша черга заводу «Хімман», перша продукція якого була випущена до 50-річчя Великого Жовтня.

Відповідальні завдання в новій п'ятирічці постають і перед трудівниками сільського господарства. На кінець п'ятирічки Полтавщина повинна довести продаж сільськогосподарської продукції державі до таких розмірів: зерна — 704 тисячі тонн, цукрових буряків — 3 мільйони 560 тисяч тонн, картоплі — 60 тисяч тонн, овочів — 101 тисячу тонн, м'яса — 137 тисяч тонн, молока — 608 тисяч тонн, яєць — 185 мільйонів штук, вовни — 790 тонн.

У першому році п'ятирічки вироблено на кожні 100 гектарів сільськогосподарських угідь по 309,8 центнера молока, на корову надовно його по 2082 кілограми. Вироблено на 100 гектарів угідь по 62 центнери м'яса, в тому числі свинини — 32 центнери.

Протягом останніх років партія та уряд здійснили систему заходів, спрямованих на дальше піднесення матеріального добробуту та культурного рівня радянських людей. П'ятирічним планом визначені дальші кроки в цьому напрямку — нове підвищення заробітної плати, запровадження середньої освіти, поліпшення медичного обслуговування населення, підвищення культурного рівня народу.

В Полтавській області за п'ятирічку буде збудовано 1 мільйон 314 тисяч квадратних метрів житлової площі. Значно розшириться в області торговельна мережа.

*Полтава. Алея веде до пам'ятника
І. Котляревському.*

Буде збудовано 53 лікарні, 328 дитячих садків, ясла, значні кошти виділяються на розвиток народної освіти та будівництво культурно-освітніх установ. На кошти держави, колгоспів та профспілок будуватиметься 294 Палаци культури і клуби.

Трудящі Полтавщини, як і весь Радянський народ, успішно виконують накреслення ХХІІІ з'їзду КПРС. Значні досягнення трудящих області в господарському і культурному будівництві високо оцінила наша Батьківщина.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 30 січня 1967 року Полтавську область нагороджено орденом Леніна.

За досягнуті успіхи в розвитку сільськогосподарського виробництва, у виконанні планів заготівель продуктів сільського господарства, проведення меліоративних робіт, за розробку і впровадження наукових

досліджень у сільськогосподарське виробництво Президія Верховної Ради СРСР в 1967 році нагородила орденом Леніна колгосп імені Мічуріна Глобинського району Полтавської області. Орденом Трудового Червоного Прапора нагороджені радгоспи імені Куйбишева Оржицького району Полтавської області, колгосп «Червона Зірка» Хорольського району Полтавської області.

Готуючи гідну зустріч п'ятдесятиріччю Великого Жовтня і п'ятдесятиріччю Радянської влади на Україні, трудящі області успішно виконали свої соціалістичні зобов'язання. Промислові підприємства план одинадцяти місяців виконали на 103,4% і дали надпланової продукції майже на 37 мільйонів карбованців.

Трудівники села продали державі 47 мільйонів пудів хліба, достроково завершили річні завдання по заготівлях продуктів тваринництва. Трудовим подарунком полтавчан Великому Жовтню, 50-річчю Радянської України є також новозбудовані промислові підприємства та заклади соціально-культурного і побутового призначення.

3 підприємства і 3 колгоспи області — переможці у соціалістичному змаганні на честь 50-річчя Великого Жовтня — нагороджені пам'ятними прапорами ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС. 4 підприємства області нагороджені пам'ятними Червоними прапорами ЦК КП України, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР і Української республіканської Ради профспілок.

34 підприємства, 3 колгоспи, 2 радгоспи удостоєні пам'ятних прапорів обкому КП України, обласної Ради депутатів трудящих та обласної Ради профспілок. 23 підприємства, організації, школи нагороджені

пам'ятними прапорами міському КП України і міської Ради депутатів трудящих.

Центральний Комітет КП України, Президія Верховної Ради Міністрів УРСР високо оцінили працю трудівників Полтавської області, нагородивши область і місто Полтаву пам'ятними медалями «На відзнаку 50-річчя Української РСР».

Успішне виконання п'ятирічного плану внесе нові яскраві сторінки в героїчний літопис боротьби трудящих Полтавщини за комунізм.

АРХИТЕКТУРА

АРХІТЕКТУРА ПОЛТАВИ

Кожне місто має своє неповторне архітектурне обличчя, тісно пов'язане з його історією. Для архітектури радянських міст характерним є поєднання кращих традицій минулого з сучасними прийомами радянського містобудування. Яскравим прикладом цього є Полтава.

Найстарішими архітектурними пам'ятниками міста є монастир (1648—1658 рр.) та Спаська церква.

Полтавський Хрестовоздвиженський монастир являє собою ансамбль споруд, збудованих протягом XVII—XVIII ст.

Перша кам'яна будівля монастиря, заснованого полковником Мартином Пушкарем та козацькою старшиною, — соборний храм, будівництво якого було розпочато в 50-х роках XVII ст. Це розповсюджена форма українського п'ятиповерхового храму, хрестовидного в плані, з чотирма стовпами, які підтримують центральний купол. Споруда являє собою зразок українського барокко XVII ст., але з стриманим вбранням.

Дзвіниця монастиря збудована в 1786 році, її висота до 45 метрів. Стиль її — пізнє барокко. Для неї характерні класична різноманітність форм, багате ліплення.

Спаська церква, побудована з дерева, — один із зразків української архітектури початку XVIII сто-

Кругла площа.

ліття, єдиний історичний пам'ятник часів героїчної оборони Полтави. Біля Спаської церкви 4 та 21 червня 1709 року мужні захисники міста дали клятву не здаватися ворогові, боротися до останньої краплі крові.

Церква побудована в 1705—1706 рр. У 1849 році дерев'яна церква була одягнена в кам'яний футляр. Найбільш цікавою частиною церкви є прямокутник баштової композиції, що вгорі переходить у «восьмерик», увінчаний гранованим дерев'яним куполом.

Пам'ятником кінця XVIII—початку XIX століття є дзвіниця собору на Червоній площі (1801 рік), яка являє собою приклад перехідного періоду архітектурних стилів. Її форма та оздоблення витримані в стилі барокко, але завершення її шпилем замість купола та чотирьохколонний портик перед входом характерні для російського класицизму.

Успішні російсько-турецькі війни, звільнення Чорноморського узбережжя з-під влади турецького султа-

З малюнка початку XIX ст.

на і приєднання їх до Росії посилили економічний розвиток України. Саме в цей час під безпосереднім впливом передового російського досвіду міського планування та будівництва розроблюються плани перебудови українських міст. Такий план було розроблено для Полтави в 1780—1783 рр. У ньому передбачалось створення парадного адміністративного центру на Червоній площі, від якого повинні були розходитись віялом прямі вулиці.

Як більшість «прожектів» часів Катерини II, цей план залишився на папері.

У 1802 році Полтава стала губерньським містом — одним з значних торговельних та адміністративних центрів Лівобережжя. Губерньський архітектор В. Амвросимов в 1804—1805 рр. розробив новий план розширення та перебудови міста. За цим планом Полтава мала стати «у малому виді Петербургом». Центр міста був перенесений на захід, туди, де за переказами,

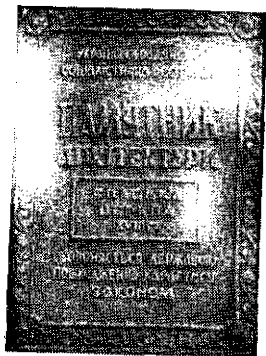

*Полтавський
монастир.*

російська армія на чолі з Петром I зустрілася з полтавчанами і полтавським гарнізоном після Полтавської битви. Тут намічалася велика кругла площа, від якої роаходилися променями 8 вулиць. Кожна з них замикалась у перспективі церквами, пам'ятниками або громадськими будівлями.

Почалася організована і швидка реконструкція міста. Прорізувалися нові вулиці через старі, безладно забудовані квартали, причому за два роки було розібрано і перенесено на нові місця понад 200 будинків. Так виникла Пробита вулиця (тепер вул. Жовтнева), яка з'єднала два центри — старий на Червоній площі і новий на Круглій. У районі Задиханського яру (там, де тепер продягли Н. Фабрикантська та вулиця О. Лютого) працювали цегельні заводи. Всіма роботами по переплануванню і новій забудові міста керував понад

*Спаська
црква.*

*Червона площа.
Двiниця собору.*

20 років сам автор плану реконструкції міста губернський архітектор В. Амвросимов.

Протягом 1804—1811 рр. було завершено будівництво основних адміністративних будівель Круглої площі, а в центрі її до сторіччя з дня Полтавської битви було споруджено монумент «Слава», який чудово завершив перспективу вулиць, що сходяться до центру (згадаємо, як в Ленінграді кілька проспектів замикаються в перспективі величним шпилем Адміралтейства).

На будівництво і архітектуру Полтави, як і інших міст України, благотворно впливала культура і архітектура російського народу. Визначні російські архітектори М. Казаков, Д. Кваренгі, А. Захаров, В. Стасов, Тома де Томон та інші широко залучалися до розробки проектів перебудови українських міст. А. В. Захаров, наприклад, розробив ряд «зразкових», тобто типових,

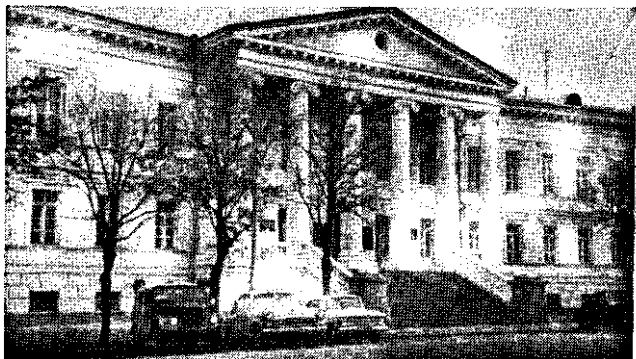
проектів «казенних будівель». І цілком ймовірно, що В. Амвросимов взяв їх за основу для головних будинків Круглої площі.

Архітектурні особливості їх можна простежити на прикладі трьох найбільш характерних будівель: облвиконкому (кол. Присутственні місця), облпрофради (кол. будинок генерал-губернатора) та кінотеатру імені І. П. Котляревського (кол. будинок Дворянського зібрання). Всі вони різні за своєю композицією та оздобленням і водночас єдині за своїм стилем. Всі вони мають три поверхи, у всіх однаково рустований цокольний поверх, однаковий характер карнизів, обрамлення вікон. І всі вони оформлені колонадою в центрі. Але характер колонади різний, в залежності від громадського призначення будівлі: колонада Присутствених місць (облвиконком) винесена вперед, на край широкої тераси з східцями; колони будинку генерал-губернатора поставлені біля стіни на рустований цокольний поверх; колонада будинку Дворянського зібрання (кінотеатр) піднята над центром високого цоколя з парадним входом.

На початку ХІХ століття Кругла площа з монументом «Слави» в центрі не була засаджена деревами, як і Двірцева площа в Петербурзі з Олександрівською колоною посередині.

Ансамбль Круглої площі в Полтаві — яскрава сторінка в історії вітчизняної архітектури. Навіть після того, як були збудовані Кадетський корпус (1832—1841 рр.) та Художньо-ремісничя школа (1912 рік), які дещо порушили висотність та єдність стилю, площа не втратила свого архітектурного значення.

У 50-х роках ХІХ ст. не вкриту бруком середину площі почали засаджувати деревами. Виник чудовий парк, який дістав назву Кадетського, або Корпусного (тепер Жовтневий парк).

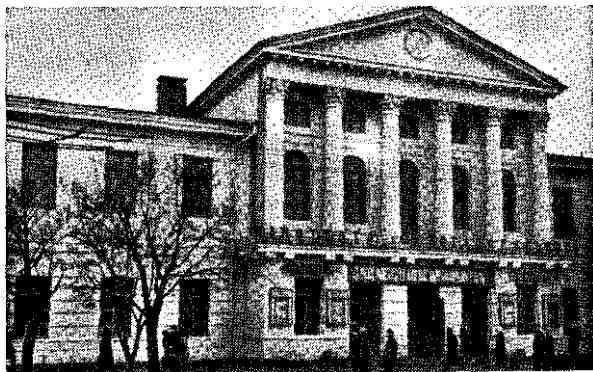
*Будинок обласного банку і держбанку України
(колиш. Присутственні місця).*

Традиції архітектурного класицизму першої чверті XIX ст., що так яскраво втілені в ансамблі Круглої площі, продовжувались у дальшій забудові Полтави протягом всієї першої половини XIX століття. Це видно на будівлях колишніх «Богоугодних заведень» 1820—1823 рр. (тепер обласна лікарня) архітектора В. Амвросимова, колишнього Інституту благородних дівиць (тепер інженерно-будівельний інститут) архітектора Й. Шарлеманя, колишньої будівлі пожежної команди на розі Першотравневого проспекту та Шевченківської вулиці, колишніх особняків: на розі вул. Жовтневої і вул. Фрунзе — тепер житловий будинок кондитерської фабрики, на розі площі Леніна та вул. Жовтневої — тепер будинок Управління хлібопродуктів та багатьох інших.

Дальший етап значного розвитку міста починається з середини XIX сторіччя, коли в 1852 році в Полтаву з Ромен було переведено один з найбільших на Укра-

Іні ярмарків — Іллінський — і торговельне значення Полтави почало швидко зростати. Протягом трьох років у районі між вулицями Ново-Полтавською (тепер Шевченківська), Іванівською (Гоголя), Протопопівською (Котляревського) та Олександрівською (Жовтнева) було збудовано 171 будівлю, в тому числі двоповерхові торговельні ряди на передбаченій планом 1804—1811 рр. прямокутній площі (тепер ця площа поновлена як Театральна).

Будуються купецькі особняки, «спитейные заведе-
ния», магазини, доходні будинки, а також як невід'єм-
на частина самодержавного ладу — казарми арештант-
ських рот, тюрма та казенні церкви. Розвиток ка-
піталізму з його вовчим законом гонити тільки за
прибутками позначився і на архітектурі Полтави: кож-
ний будував на свій смак, дбаючи лише про свою ко-
ристь, не звертаючи уваги на те, що цим руйнуються
і порушуються раніш створені архітектурні ансамблі
вулиць та площ.

*Кінотеатр ім. І. Котляревського (кол. будинок Дворян-
ського зібрання).*

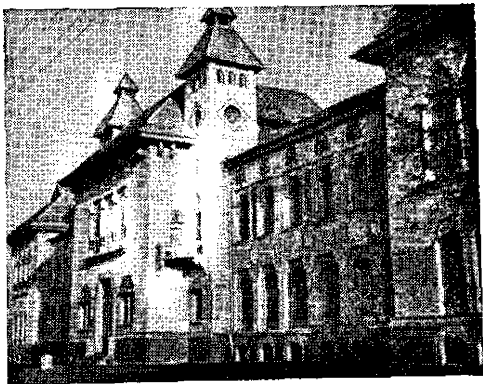
Прикладом цього є різностильна і строката забудова навколо березового скверу та в деяких інших місцях.

Після проведення через Полтаву залізниць та виникнення залізничного вузла посилюється промислове будівництво. Близьче до вантажної станції Полтава-Київська, вздовж Куракінської (тепер Жовтнева) вулиці будуються млини, маслоробні, махоркова фабрика та інші дрібні підприємства. Байдужі до планування та благоустрою «отцы города» дають хазяям цих підприємств дозвіл на проведення через тільки-но насаджений каштановий бульвар під'їзних залізничних колій та на будівництво без будь-якої системи неагравних складських споруд.

До 200-річчя Полтавської битви (1909 рік) споруджується кілька нових пам'ятників (обеліски на полі битви, пам'ятник захисникам Полтави та полковникові О. С. Келіну та інші). Цікавими будівлями цього періоду є будинки Губернського земства (тепер краєзнавчий музей, 1903—1906 рр.) та колишнього Селянського банку на розі Круглої та Куракінської вулиць. Будинок краєзнавчого музею (архітектор О. І. Ширшов, художник В. Г. Кричевський, панно художника С. І. Васильківського) на задум авторів повинен був знаменувати встановлення нового українського стилю. Але в дійсності архітектурні форми його являли собою лише стилізаторську переробку в камені та бетоні дерев'яних конструкцій українських церковних та народних споруд.

Незважаючи на це, будинок музею приваблює оздобленням фасаду та інтер'єрів, декоративним розписом та облицюванням керамічними плитками з українським народним орнаментом. Подібне оформлення з такою ж високою якістю оздоблення і облицювання фасаду кольоровими плитками, так званим «кабан-

*Полтавський
державний
краєзнавчий
музей
(кол. будинок
Полтавського
губернського
земства).*

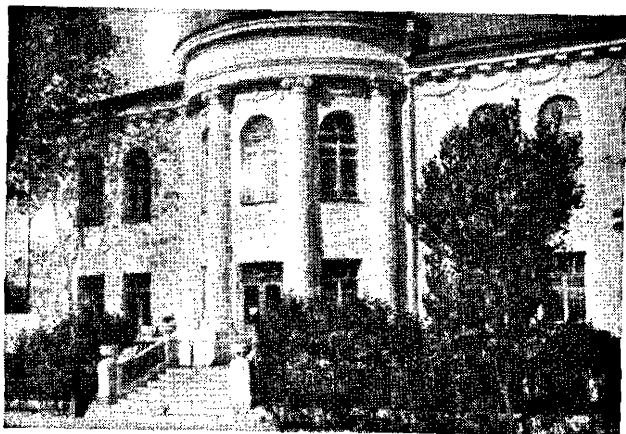
чиком», характерне і для будинку колишнього Селянського банку (на розі вулиць Жовтневої та Круглої), хоч воно тут поєднується з іншими архітектурними формами, запозиченими з романського та псевдоросійського стилів.

Деякі будинки ХХ століття споруджені в характерних для Ренесансу формах, наприклад колишній банк на Першотравневому проспекті (тепер технікум по підготовці керівних кадрів для колгоспів і радгоспів), будинок на розі вулиць Жовтневої та Комсомольської (тепер готель «Полтана») та інші.

У цей період замість вкритих штукатуркою фасадів з'являються фасади, виконані з цегли: найбільш вдалими з них є будинок міської бібліотеки (тепер обласний архів) на розі вулиць Пушкіна і Гоголя та старий будинок театру імені Гоголя (автор проф. Трамбицький).

У 1903 році Полтава прикрасилась чудовим пам'ятником своєму землякові І. П. Котляревському (опис у наступному розділі).

Благоустрій міста в дореволюційні часи обмежував-

*Полтавський художній музей.
Побудовано в 1910—1912 рр.*

ся побудовою в 1910 році водопроводу, дельким впорядкуванням центральних вулиць та нескінченними проектами та дискусіями в міській управі про трамвай. Більша частина території Полтави залишалася не-впорядкованою, особливо робітничі околиці, де жила біднота, заболочений Поділ, Кобищани та ін.

Нове життя старого українського міста почалося після Великої Жовтневої соціалістичної революції, коли господарем став народ і обрані ним Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів. Ще не затих грім громадянської війни, коли в лютому 1920 року міська Рада оголосила війну розрусі. 10 лютого відбувся перший недільник по озелененню міста. Протягом 1921—1924 рр. у Полтаві з'явилися зелені масиви

10 середня
школа
(кол.
Народний
дiм
iм. Королен-
ка).

вадовж берега Ворскли, на місці колишнього ринку (тепер Піонерський парк), «Зелений гай», у кінці вулиці К. Лібкнехта та ін. Було збудовано новий міст через Ворсклу, розширено електростанцію, освітлено ряд вулиць, влаштовано нові тротуари, прокладено каналізацію.

Найбільш значною будівлею 1922—1923 рр. є «Народний дім імені Короленка» на розі вулиць Пушкіна і Котляревського (тепер 10 школа), а в 1926—1927 рр. споруджується в формах українського модерну клуб залізничників (архітектор Г. А. Мозуленко) на Привокзальній площі. В ці роки, як і в роки першої п'яти-

річки, переважали конструктивістські форми. Вони були вдалим в будівництві промислових споруд; збудовані в 30-х роках з бетону та скла виробничі корпуси прядильного комбінату стали яскравою деталлю нової, індустріальної Полтави.

У роки передвоєнних п'ятирічок Полтава перетворюється на значний індустріальний центр. І будівництво кожного нового заводу чи фабрики супроводжувалося спорудженням нових 4—5 поверхових житлових будинків, цілі квартали яких виростили на колишніх околицях — на Павленках, на Подолі, який перетворився на благоустросний Привокзальний район. У центрі протягом 1938—1940 рр. було споруджено 25 жилих громадсько-побутових будинків, серед яких кілька шкіл, родильний будинок, медичний (тепер енергобудівельний) технікум та ін. У цей час намітився перелом у бік використання класичної архітектурної спадщини з оформленням фасаду без зайвих прикрас, з рустовкою першого поверху та ін. Цікавими з цього погляду є будинки шкіл та житловий будинок по Радянській вулиці, 2 (архітектор В. Шпара), що добре пов'язаний з поруч розташованим ансамблем на Круглій площі.

Великі роботи були проведені по благоустрою міста, його озелененню.

В 1938—1939 рр. центральна вулиця була реконструйована, одягнена в граніт і асфальт, вздовж її тротуарів висаджено 15—20-річні липи.

До 1941 року територія та населення міста виростили майже вдвічі порівняно з 1917 роком.

Великої шкоди завдали Полтаві німецько-фашистські загарбники. Відступаючи під ударами Радянської Армії в вересні 1943 року, вони знищили його архітектурні ансамблі, будинки шкіл, лікарень, вузів, промислових підприємств і значну частину житлового

фонду. Особливо зруйновано було центральний район. Тут на площі понад 600 гектарів майже не залишилося уцілілих будинків.

Не можна було без болю і гніву дивитися на цей — один з багатьох — злочин німецького фашизму, і важко було повірити, що за короткий час буде відроджено те, що створювалося протягом століть. Але любов до Батьківщини, трудовий героїзм і воля радянських людей, керованих Комуністичною партією, перемагали всі труднощі.

І дійсно, волею партії, волею народу Полтава вставала з руїн і попелу ще кращою, ніж була. Поряд з відбудовою вирішувався ряд нових архітектурно-художніх та планувальних проблем. Розташування міста в двох рівнях — на високій горі (центр і Київський район) та в низині над Ворсклою (Ленінський район) створює цікаву панораму міських будівель і зелених масивів. Саме тому генеральний план, розроблений Діпромїстом УРСР (автор О. О. Малишенко та соавтори Л. С. Вайнгорт та Н. Н. Пантюхіна), передбачає реконструкцію і будівництво Полтави на основі виявлення архітектурно-планувальних якостей міста.

Створений у минулому центр розширився і збагатився новими площами та скверами вздовж головної магістралі міста від Червоної площі через Жовтневий парк і далі до Київського вокзалу. Тут збудовані численні громадські споруди та житлові квартали. Серед багатьох нових будинків слід відзначити будинок міськкому КП України (архітектори Л. С. Вайнгорт та В. А. Пасічний), театр імені Гоголя (архітектори О. О. Крилова, О. М. Малишенко та Л. С. Вайнгорт), житлові будинки по вулиці Жовтневій, 30—32 (архітектор В. А. Пасічний), квартал багатоповерхових жилих будинків Турбомеханічного заводу по Жовтневій вул. (архітектор О. А. Шумилін), житловий квар-

тал прядильної фабрики (архітектор В. В. Крачмер) та ін.

Створена нова площа імені В. І. Леніна на місці зруйнованого будинку пошти, закінчена забудова ансамблю Театральної площі з новим сквером. Заново утворений ансамбль будівель на Привокзальній площі. Тут у новому будинку вокзалу Полтава-Південна (архітектор В. О. Лимар) мотив арки-порталу вдало вписаний між двома пілонами з бронзовими барельєфами, присвяченими славним перемогам у 1709 та в 1943 рр. (рік звільнення Полтави). Архітектурну композицію вдало доповнюють реконструйовані будинки клубу залізничників і технікуму транспортного будівництва в виразними і чіткими колонадами.

Через Ворсклу веде новий залізобетонний міст (автори інженери К. Г. Кириєнко та архітектор О. А. Шумилін).

У багатьох нових будинках на зміну декоративній ліпці та штукатурці фасадів з'являється скромне, без надмірностей оформлення підвіконними квітниками, балконами та кольоровими керамічними плитками роботи славнозвісних опішнянських майстрів. Прикладами можуть служити будинки на розі вул. Леніна та Пролетарської, по вул. Пролетарській, 70, по вул. Фрунзе, 32, та новий Київський вокзал з цікавим оформленням інтер'єрів керамікою. З впровадженням цегляних блоків, черепичних дахів та збільшення зелених масивів змінюється колорит міста.

Там, де можливо, здійснюється надбудова старих, малоповерхових будинків по вул. Котляревського (архітектор П. П. Черняховець), по вул. Пушкіна, 1, (архітектор В. В. Крачмер) по вул. Жовтневій, 28, (архітектор О. А. Шумилін).

Разом з новим будівництвом за післявоєнні роки проведено реставрацію архітектурного ансамблю бу-

динків навколо Жовтневого парку (Кругла площа). Щоб зберегти первісні форми російського класицизму, на багатьох будинках було розібрано пізніші добудови.

Водночас реставруються й історико-культурні пам'ятники Полтави: будинки-музеї В. Г. Короленка та Панаса Мирного, пам'ятник Слави, пам'ятник захисникам Полтави та полковникові О. С. Келіну; будинок краєзнавчого музею. Полтава росте, благоустроюється. Прокладено десятки кілометрів газових, водопровідних, каналізаційних, телефонних та інших магістралей.

З колишнього провінціального міста Полтава перетворюється в чудове соціалістичне місто. І вже видно Полтаву завтрашню, Полтаву недалекого майбутнього.

ПАМ'ЯТНИКИ АРХІТЕКТУРИ ПО РАЙОНАХ ПОЛТАВЩИНИ

Полтавщина багата визначними пам'ятниками архітектури, серед яких більшість складають культові споруди.

Успенська церква села Лютецьки (Гадяцького району) збудована в 1686 році невідомими майстрами. Це один з перших і цікавіших пам'ятників архітектури українського барокко XVII ст. Церква цікава своєю композицією дев'ятидільного храму. Виділення п'яти центральних об'ємів, завершених високими банями, з одночасним заниженням чотирьох бокових прибудов робить церкву величною і в той же час стрункою.

Крім цієї споруди, в Гадяцькому районі налічується ще чотири пам'ятники архітектури: Миколаївська церква в с. Веприк (1800 рік), садибний будинок в с. Бобрик (1807 рік) — зразок громадської архітектури початку XIX століття. Успенська церква в с. Веприк (1821 рік) та Всехсвятська церква в м. Гадячі (1836 рік).

Серед пам'ятників архітектури Лубенського району відзначається Мгарський монастир, розташований поблизу Лубен. Він виник ще в першій чверті XVII ст. Тут в 1684—1692 рр. була збудована кам'яна споруда Преображенського собору (автори І. Баптист і М. Томашевський). Більшість будівників собору — місцеві

*Покровська
церква
с. Великі
Сорочинці.*

мешканці: Дем'ян Ворона, Семен Стародуб, Хвилон Седнецький, Грицько Дейнека та інші. Первісні архітектурні форми собору склались під впливом класичних форм, що панували в той час у Західній Європі.

Після пожежі 1754 року собор відбудовується в формах, які дійшли до наших днів. Тоді ж собор був оздоблений ліпленням у стилі барокко. Стіни будівлі по висоті поділені на два яруси і розбиті широко розставленими пілястрами. План споруди має форму латинського хреста.

У Мгарському монастирі збереглися цікаві цивільні споруди, до яких належать келія (XVIII ст.) та готель (XIX ст.)

Цікавим пам'ятником архітектури є Покровська церква в с. Великі Сорочинці. Вона збудована в 1732 році місцевими майстрами на замовлення гетьмана Данила Апостола одночасно з його будинком. Як і Успенська церква в селі Лютеньки, вона відноситься до типу дев'ятидільних храмів, але відрізняється сильно розвинутим центральним барабаном з виразною банею.

Розміщення споруди на високому березі мальовничого Псла ще більше підкреслює її величний спокійний об'єм. Ця церква має своєрідне архітектурно-декоративне вбрання, причому прикраси розміщені в тих місцях, де вони найбільше привертають увагу глядача (біля входу по карнизах). Орнаменти Велико-Сорочинської церкви зв'язані з мистецтвом різьблення по дереву, вишиванням та художнім оформленням керамікою, що так широко розповсюджені на Полтавщині. Про високу майстерність народних умільців говорять і різьблений іконостас та хори.

В кінці XVIII ст. і на початку XIX ст., у період розвитку російського класицизму, на Полтавщині будується багато садибних ансамблів.

Так, у містечку Решетилівці будується парковий ансамбль поміщика Попова, в с. Вишняках (Хорольського району) — садибний двоповерховий будинок з банею (1805 рік), починає будуватись архітектурний комплекс в с. Диканці (Троїцька церква — 1780 рік, триумфальна арка — 1784 рік та інші).

У цей же період у Кременчуці будується міський магістрат (автором вважається архітектор Ярошевський).

Більшість міст і містечок області дійшла до нас з тією плановою основою, яка закладена в першому десятилітті XIX ст. Не було жодного, навіть наймен-

шого містечка, для якого не розроблювався генеральний план.

Автором більшості цих планів (як і Полтава) є полтавський губерньський архітектор В. Амвросимов, який також проектував основні громадські та адміністративні будівлі для всіх міст області (повітові «присутственні місця», поштові станції, гауптвакти, аптеки, гімназії та ін.).

В першій половині XIX століття разом з Полтавою широко забудовується Кременчук.

На міській площі (площа біля сучасного Поштового скверу) в 1809 році за проектом видатного архітектора Д. Кваренгі будується в класичному стилі столичного типу соборний храм, зруйнований в 1943 році фашистськими загарбниками, а також цікавий пам'ятник громадської архітектури того часу — будинок для спостереження руху по Дніпру.

Радянські люди з любов'ю зберігають архітектурні пам'ятники старовини — творіння видатних архітекторів, народних майстрів та умільців.

ІСТОРИЧНІ МІСЦЯ

АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТНИКИ

На території Полтавської області відомо понад 200 археологічних пам'яток. Серед них 5 пам'яток республіканського значення, які взяті під охорону і збереження:

1) древньоруське літописне городище в селі Горощине Семенівського району;

2) городище древньоруського міста X—XIII ст.ст. Лубно в м. Лубни в урочищі «Верхній вал»;

3) древньоруське літописне городище XI—XIII ст. ст. Сліпород, біля села Мацьківці Лубенського району;

4) древньоруське городище X—XII ст.ст. Кснятин, село Снітин Лубенського району;

5) Більське городище VI—IV ст.ст. до нашої ери, коло села Більське Зіньківського району.

Найбільш важливі з цих пам'яток розкопані та вивчені археологами.

ГІНЦІВСЬКА ПАЛЕОЛІТИЧНА СТОЯНКА

Цю стоянку, що розташована на правому березі р. Удай, біля села Гінці Лубенського району, видатний радянський археолог П. Й. Борисковський характеризує як одну з найбільш цікавих пізньопалеолітичних

стоянок на Україні. Виявлена вона Ф. І. Каміпським у 1871 році і остаточно досліджена в 1935 році радянськими вченими І. Ф. Левицьким, А. М. Брюсовим та І. П. Підоплічком.

На цій стоянці первісні люди жили в умовах суворого клімату кінця льодовикової епохи. Головним їх заняттям було полювання — тут знайдені кістки не менш як 53 мамонтів, 14 північних оленів та інших звірів. Знаряддя праці тут зроблені переважно з кременю — це різці, скребачки, проколки, а також шила з кісток дрібних тварин.

Суворий холодний клімат змушував людей жити у більш-менш постійних житлах. Це були напівземлянки глибиною до 50 см., овальні в плані, розміром 6×4 м.

Як будівельний матеріал при спорудженні стін і покрівлі жител, крім дерева, широко використовувались великі кістки і шкіри тварин, наприклад, таких, як мамонт.

Всередині жител знаходилися добре обладнані, заглиблені в землю вогнища. Рештки вогнища виявлені при розкошках і в Гінцях.

Кілька таких жител утворювали поселення (стоянку) родової общини. Період існування Гінцівської стоянки — приблизно 40—13 тисячоліття до н. е.

БІЛА ГОРА

Цікаві пам'ятки епохи новокам'яного віку (неоліту) знайдені в урочищі Біла гора на околиці Полтави. Біла гора це багаточасовий археологічний пам'ятник, який є місцем поселення людей протягом кількох періодів первісної історії людства.

Культурний шар тут має речові пам'ятки часу виникнення первісного землеробства і скотарства, реме-

сел, гончарства, ткацтва та опанування обробки металів — міді, бронзи і заліза.

Неолітичні залишки представлені тут численними уламками глиняного посуду та кремінних знарядь праці (скребків, ножиків, проколок), кремінних наконечників до стріл і списів — основних видів зброї того часу та шліфованих кам'яних знарядь (XII—III тисячоліття до н. е.).

ПАМ'ЯТНИКИ ЕПОХИ БРОНЗИ

У 2. тисячолітті до н. е. людина опанувала обробку металів — міді і бронзи. В археології це — епоха бронзи, або бронзовий вік. До пам'яток епохи бронзи відносяться місця поселень, кургани — високі надмогильні насипи, що вперше тоді виявляються, та окремі пам'ятки і скарби. На Полтавщині є багато пам'яток епохи бронзи і окремих знахідок. Серед них широко відомий в археології «Кабаківський скарб».

В 1915 році недалеко від Кабакового хутора, біля річки Орель (тепер Кобеляцький район), було знайдено глиняний горщик, в якому лежали шість бронзових серпів з широким лезом і гачками замість рукояток. Тут же були три бронзові так звані «кельти» — невеличкі сокирки, типові для тієї епохи, та листовидне вістря на спис.

Про місцеве виробництво знарядь праці епохи бронзи свідчить кам'яна ливарна форма для відливки серпів типу Кабаківських, виявлена в 1845 році біля села Березняки Решетилівського району.

ВІЛЬСЬКЕ ГОРОДИЩЕ

На території Полтавської області біля села Вільське Зіньківського району розташоване величезне городище

скіфського часу, широко відоме в археології як Більське городище. Його площа 4400 гектарів, а довжина валів — 27,6 кілометри.

На території городища, яке укріплене земляними валами, існують ще 2 невеликі городища площею 90 та 82 гектари. Вони знаходяться з західного боку великого городища, на березі річки Суха Грунь, та з східного боку, край річки Ворскли, перетинаючи своїми валами загальну площу Більського городища майже навпіл. Обидва додаткові городища утворюють дві цитаделі одного часу з головною огорожею Більського городища.

Археологічні дослідження на його території свідчать про те, що воно існувало принаймні від початку VI — до кінця IV ст. до н. е.

Населення його займалось скотарством, хліборобством та ремеслами. Найвизначнішим з ремесел було виробництво заліза.

КНИШІВСЬКЕ ГОРОДИЩЕ

Книшівське скіфське городище знаходиться на відстані 0,5 кілометра на захід від села Книшівка Гадяцького району, край високого правого берега річки Псла. Городище в плані має форму підкови.

Південний бік його прилягає до крутого обриву берега, з трьох боків воно не має природного захисту і укріплене земляним валом і ровом. Довжина його по лінії південний схід — північний захід 265 метрів, поперечник 215 метрів. Висота валу з боку поля в східній частині — 1,8 метра, в західній — 1,3 метра. Ширина основи валу 12—15 метрів, ширина верхньої частини валу 4—8 метрів. Досліджувалось це городище археологом В. А. Ільїнською. Датується VI—IV ст.ст. до н. е.

РАЙНОСЛОВ'ЯНСЬКИЙ ПАМ'ЯТНИК II—V ст. БІЛЯ СЕЛА КАНТЕМИРІВКИ

Біля села Кантемирівки Чутівського району Полтавської області приблизно 1500 років тому існувало райнослов'янське поселення. Воно розташовувалося на правому схилі Штурмової балки, яка прилягала до долини річки Коломак поблизу села Кантемирівка. На лінії балки поселення займало площу в межах сучасного хутора Хозари.

Поруч з поселенням знаходиться й могильник того ж часу.

Пам'ятник належить до Черняхівської культури, яка характеризується великими неукріпленими поселеннями та безкурганними могильниками.

Досліджувався пам'ятник археологами С. Я. Рудинським в 1924 році та Е. В. Махно в 1948 році. Речові пам'ятки, знайдені під час розкопок, зберігаються в Полтавському краєзнавчому музеї.

ПОЛТАВСЬКЕ СЛОВ'ЯНСЬКЕ ПОСЕЛЕННЯ ЧАСУ ДРЕВНЬОЇ РУСИ

У період існування Древньоруської держави (VIII—XIII ст.ст.) на території нашого міста розташовувалося слов'янське поселення, яке вперше в літопису згадується в 1174 році під назвою Лтава.

Стародавнє слов'янське поселення в Полтаві розміщалося на теперішній Червоній площі поруч з Білою альтанкою. До появи слов'янського поселення тут знаходилося скіфське поселення VII—IV ст.ст. до н. е. Це підтверджується речовими пам'ятками, виявленими під час археологічних досліджень. Основним типом слов'янського житла на Полтавському поселенні були

напівземлянки, досліджені археологом І. І. Ляпушкіним у 1946 році. Мешканці цього поселення займались землеробством, скотарством та ремеслами.

Речові пам'ятки вказують на те, що це поселення виникло в VIII столітті на світанку утворення Древньоруської держави й існувало до XIII століття, коли воно було розорене під час нашествия татаро-монголів.

СТАРОДАВНІЙ ВОІНЬ

Воїнь — стародавнє руське місто на правому березі річки Сули біля села Воїнська Гребля Глобинського району Полтавської області.

Воїнь засновано в X столітті київським князем Володимиром Святославичем на південно-східних кордонах древньоруської держави як прикордонний пункт.

Воїнь мав добре укріплений кремль і великий ремісничий посад. Укріплення його склалися з засипаних землею дерев'яних зрубів над ровом і міцних загострених стовбурів (надобнів), поставлених на валу похило до зовнішнього боку. З внутрішнього боку до фортифікаційних споруд прилягали житлові і господарські приміщення.

Воїнь був добре укріпленим річковим портом. Все це стверджується археологічними дослідженнями 1956—1959 рр.

1186 року Воїнь був спалений половецьким ханом Кончаком. Через деякий час це місто було знову відбудовано. Але під час татарської навали 1240 року остаточно зруйноване.

Тепер Воїнь затоплений водами Кременчуцького моря.

МАЛОПЕРЕЩЕПИНСЬКИЙ СКАРБ

В 1912 році біля села Мала Перещепина Новосанжарського району випадково був знайдений цінний скарб золотих та срібних речей. Пізніше на місці знахідки виявлено також уламки стародавнього глиняного посуду, що свідчить про існування тут слов'янського поселення в стародавні часи (VI—VII ст.ст. н. е.)

Скарб складався з 25 кілограмів золотих та 50 кілограмів срібних речей. Це були вази, блюда, дрібний посуд та монети. Скарб датується VII ст. н. е. За визначенням вчених він належав одному з вождів слов'янського об'єднання племен — антів. Зараз скарб зберігається в Ермітажі в Ленінграді.

ІСТОРИЧНІ МІСЦЯ ТА ПАМ'ЯТНИКИ ПОЛТАВИ

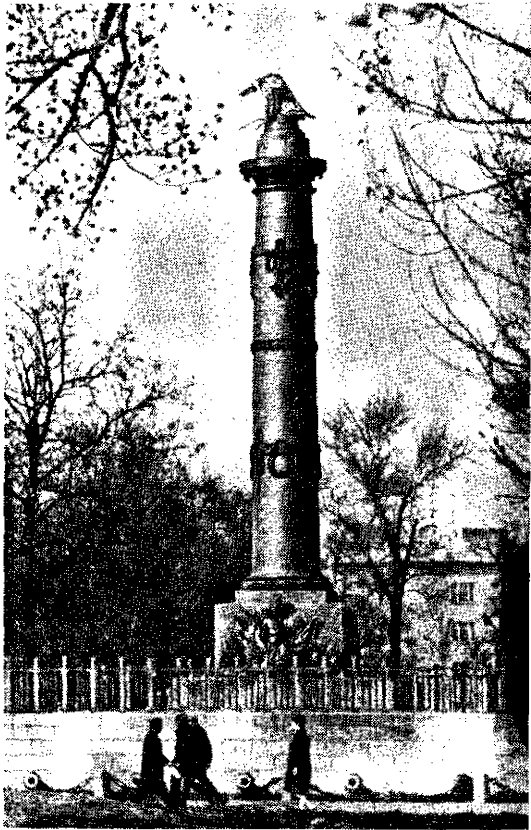
СПАСЬКА ПЛОЦА

У 1649 році на Спаській площі (тепер сквер на вулиці Дзержинського) в Полтаві був обраний полковником Полтавського полку Мартин Пушкар — активний учасник народно-визвольної війни українського народу 1648—1654 рр., сподвижник Богдана Хмельницького. В кінці 1657 року Пушкар разом з запорізьким кошовим отаманом Яковом Барабашем очолив повстання народних мас проти зрадника Виговського, що охопило велику територію Лівобережжя, а весною 1658 року і Правобережжя України.

На цій площі біля Спаської церкви під час облоги Полтавської кріпості шведами в червні 1709 року мужні захисники міста дали клятву не здаватися ворогові, битися до останньої краплі крові.

ПАМ'ЯТНИК СЛАВИ

У центрі Жовтневого парку, на місці, де 28 червня 1709 року, на другий день після Полтавської битви, відбулась зустріч хоробрих захисників Полтави з російською армією, стоїть пам'ятник Слави, що знаме-

нує собою велич перемоги над шведами в Полтавській битві.

Споруджено його на кошти жителів Полтави і навколишніх сіл за проектом професора Академії мистецтв Тома де Томона; автор барельєфів — талановитий російський скульптор професор Ф. Ф. Щедрін. Здійснював будівництво архітектор Л. Амвросимов. Збудовано пам'ятник у 1809 році.

Пам'ятник Слави являє собою чавунну колону висотою 11 метрів і діаметром понад 1,5 метра, яку встановлено на п'єдестал з полірованого лабрадориту. Основою монумента є уступчаста піраміда. Колона оздоблена бронзовими барельєфами з вінків, сагайдаків та пальмового листя. Поміж вінків — барельєфи зброї. Зверху колони знаходиться вилитий з бронзи та вкритий золотом орел, який у дзьобі держить лавровий вінок. У кігтях орла — перуни (стріли війни). В ступінчатий п'єдестал пам'ятника вмуровано 18 гармат.

По зовнішньому краю уступчастої основи встановлено чавунні ґрати у формі мечів, повернутих кінцями до землі, — символ миру після перемоги. На двох гра-

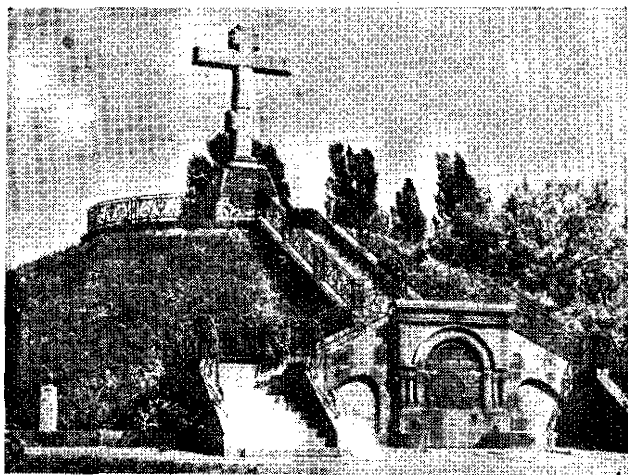
*Фрагмент
пам'ятника
Слави.*

нях кубової основи з сірого каменю — бронзові барельєфи — композиція із зброї, доспіхів та прапорів; на двох інших гранях — сагайдаки, між якими — змія, що скрутилась у кільце, і написи: «Июня 27 1709 года» та «Окончен в 1809 году».

БРАТСЬКА МОГИЛА РОСІЙСЬКИХ ВОІНІВ

Братська могила російських воїнів розташована за 5 кілометрів на північ від Полтави, на полі Полтавської битви. В цій могилі 28 червня 1709 року було поховано 1345 солдатів та офіцерів російської армії, що полягли в бою.

На могилі було насипано великий курган. У 1894 році на могилі за проектом архітектора Ніконова було споруджено пам'ятник, який існує і зараз.

Пам'ятник являє собою високий курган, на якому встановлений хрест із світло-сірого граніту висотою 8,6 метра. З західного боку на курган ведуть східці. Майдан вимощений гранітом, навколо — такий же бар'єр; по бар'єру — гранітна огорожа. На східному боці хреста написано: «Погребены бригадир Феленгейм, полковники Нечаев и Лов, подполковник Козлов, майоры Кропотов, Ернст, Гельд, оберейфрейторы 45, калралов и рядовых 1293, всего погребено 1345 человек».

На західному боці хреста — слова Петра: «...А о Петре ведайте, что ему жизнь его не дорога, только бы жила Россия...»

Внизу, навколо кургану — гранітні тумби, з'єднані ланцюгом.

ПАМ'ЯТНИК НА МІСЦІ ВІДПОЧИНКУ ПЕТРА I

Пам'ятник відкрито в день 140-річчя Полтавської битви — 27 червня 1849 року. Споруджено його за проектом професора архітектури О. П. Брюллова, відлито художником Гамбургером у Петербурзі. Барельєф лева на пам'ятнику виготовлено новим для того часу способом гальванопластики, винайденим у Росії.

Пам'ятник на місці відпочинку Петра I являє собою прямокутний обеліск на п'єдесталі з гранітних східців. Зверху обеліска лежать меч і щит, а поверх щита — шолом і лаври полководця. На пам'ятнику напис: «Петр I покоился здесь после подвигов своих 27 июня 1709 года». Нижче барельєфа зображений герб Російської імперії, а на базисі, також барельєфом, лев, що відпочиває, — символ могутності і спокою.

Навколо монумента чавунна балюстрада з восьми стовпів, з'єднаних між собою чавунним кронштейном

з різними прикрасами. Пам'ятник втілює велич та спокій заслуженого відпочинку після перемоги. Він установлений на місці будинку козака Магденка, в якому жив комендант кріпості О. С. Келін. У цьому будинку 28 червня 1709 року відпочивав Петро I.

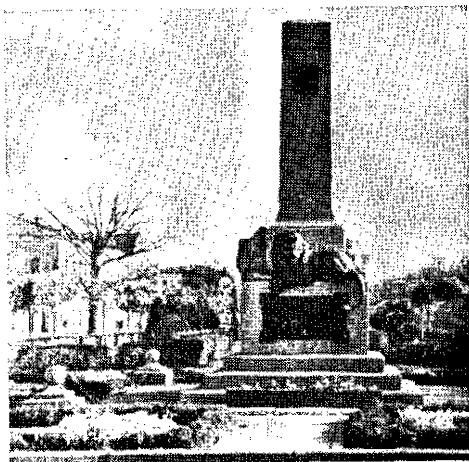
Пам'ятник стоїть на перетині сучасних вулиць Дзержинського та Паризької комуни.

ПАМ'ЯТНИК ЗАХИСНИКАМ ПОЛТАВИ ТА КОМЕНДАНТУ КРІПОСТІ ПОЛКОВНИКУ О. С. КЕЛІНУ

Пам'ятник мужнім захисникам Полтави та коменданту кріпості полковнику О. С. Келіну відкритий в день 200-річчя Полтавської битви — 27 червня 1909 року. Стоїть він недалеко від колишніх Мазурівських воріт, там, де відбувались найжорстокіші штурми шведів.

Пам'ятник виготовлений скульптором Обером за проєктом архітектора Більдерлінга. На пам'ятнику бронзова фігура розлютованого лева (емблема героїчного захисту). Над левом зображений герб міста Полтави.

У період тимчасової німецько-фашистської окупації Полтави пам'ятник був пошкоджений. Після визво-

лення Полтави від фашистських загарбників пам'ятник було реставровано та дещо реконструйовано. Знову відлиті бронзовий лев та деякі інші деталі.

ПАМ'ЯТНИК ЗАГИБЛИМ ШВЕДСЬКИМ ВОЇНАМ ВІД РОСІЯН

До 200-річчя Полтавської битви було збудовано пам'ятник шведам від росіян. Знаходиться цей пам'ятник на тому місці, де був лівий фланг російської армії та відбувались жорстокі сутички під час другого етапу битви.

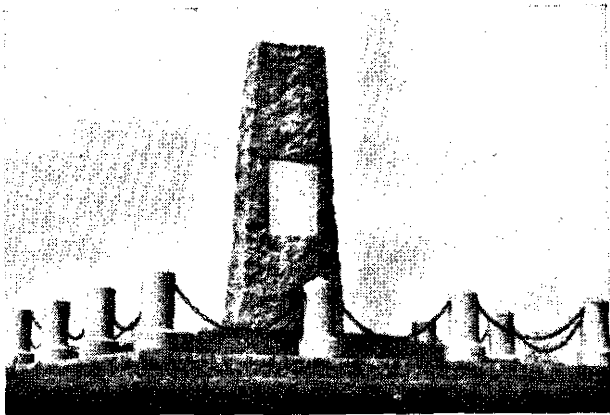
Пам'ятник являє собою зрізану піраміду з червоно-сірого граніту, увінчану хрестом. На лицевому боці пам'ятника прикріплена бронзова дошка, на якій викарбувано російською і шведською мовами напис: «Вечная память храбрым шведским воинам, павшим в бою под Полтавой 27 июня 1709 года».

Навколо пам'ятника низенькі стовпчики, з'єднані між собою ланцюгом. Висота пам'ятника 8,8 метра.

ПАМ'ЯТНИК ЗАГИБЛИМ ШВЕДСЬКИМ ВОЇНАМ ВІД ШВЕДІВ

Пам'ятник шведам від шведів знаходиться на віддалі трьох кілометрів на північ від братської могили російських воїнів, праворуч Зінківського шосе.

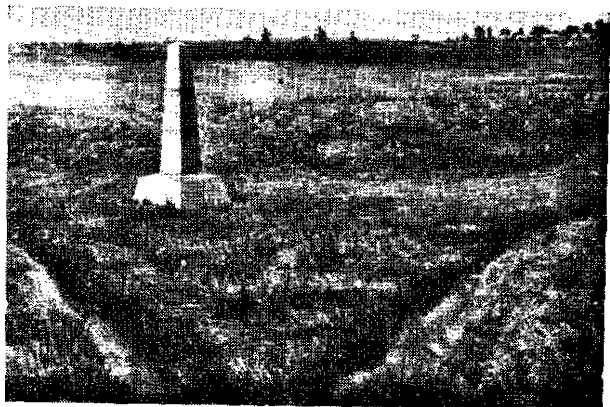

Обеліск привезений з Швеції в 1909 році і встановлений на місці, де були поховані шведи. Гранітна піраміда неправильної форми має висоту 6 метрів. Навколо пам'ятника залізний ланцюг, що підтримується гранітними тумбами. На двох боках пам'ятника є написи російською та шведською мовами: «В пам'ять шведам, павшим здесь в 1709 году, воздвигнут соотечественниками в 1909 году».

РЕДУТИ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ

У загальному плані розгрому шведської армії під Полтавою велике місце було відведене інженерній підготовці поля бою. За день до Полтавської битви, 26 червня 1709 року на прогалині між Будищанським та Яківчанським лісами було побудовано фортифікаційні споруди — редуты, розташовані буквою «Т». Редут — замкнуте чотирикутне земляне укріплення для

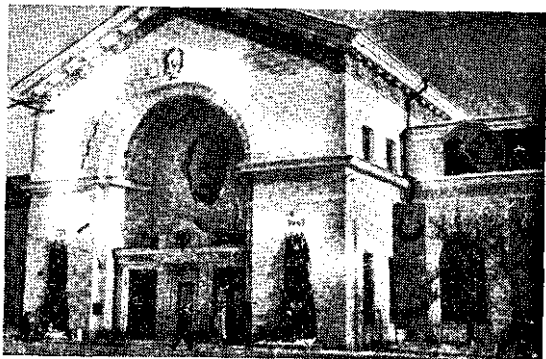
кругової оборони, що складалося з земляного валу висотою 3 метри та зовнішнього рову глибиною 2,5 метра. Кожний бік редуту мав довжину 50 метрів. Віддаль між редутами була 300 кроків (дальність польоту кулі).

Під час авангардного бою редуту утруднювали наступ шведів, примушували їх атакувати окремі редуту, що привело до розладнання лінійної системи, завдавали великих втрат ворогові. Така система укріплень вперше була використана під час Полтавської битви. В 1909 році на місці колишніх редутів було встановлено 10 обелісків.

1939 року бетонні обеліски замінені на гранітні.

ПОЛТАВСЬКІ ЗАЛІЗНИЧНІ МАЙСТЕРНІ ТА СТАНЦІЯ ПОЛТАВА-ПІВДЕННА

Полтавські залізничні майстерні (нині тепловозоремонтний завод імені А. О. Жданова) були здані в

експлуатацію 1 квітня 1871 року. Вже в 1883 році тут відбувся страйк — один з перших робітничих страйків на Україні. Він був жорстоко придушений, але, незважаючи на це, в 1892 році тут спалахнув новий страйк, більш організований.

Особливо поширився робітничий рух у Полтаві наприкінці XIX ст., коли після страйку петербурзьких текстильників у 1896 році сюди були заслані соціал-демократи. Вони встановили зв'язок з полтавськими залізничниками і організували перший марксистський гурток, частина членів якого пізніше ввійшла до Полтавського комітету РСДРП.

У залізничних майстернях та на залізничному вузлі в 1905 році відбувалися найбільш значні страйки та мітинги робітників.

ПЛОЦА ПЕРЕД КОЛИШНІМ ТЕАТРОМ ІМЕНІ ГОГОЛЯ

На цій площі (тепер вул. Гоголя) відбувалися в 1905 році багатолюдні мітинги і демонстрації трудя-

щих міста. В жовтні 1905 року з балкона театру виступав письменник В. Г. Короленко, який жив тоді в Полтаві.

ЖОВТНЕВА ВУЛИЦЯ, 37

Тут, в колишньому губернаторському будинку, 30 квітня 1917 року відкрився I з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів Полтавщини.

З'їзд відкрив голова Полтавської Ради, більшовик Сергій Лаврентійович Козюра. З'їзд обрав губернський виконком, який взяв на себе керівництво діяльністю Рад всієї Полтавської губернії.

В кінці 1917 року в цьому будинку відбувалися засідання Полтавського Комітету РСДРП(б) та нарада представників більшовицьких організацій Полтавської губернії, які прийняли рішення про необхідність скликання з'їзду більшовицьких організацій України. Про це розповідає меморіальна дошка, встановлена до 40-річчя Радянської влади.

Зараз в цьому будинку обласна рада профспілок.

ПОЛТАВСЬКИЙ ТЕПЛОВОЗРЕМОНТНИЙ ЗАВОД — МІСЦЕ ФОРМУВАННЯ БОЙОВОГО ТЕХНІЧНОГО ПОЇЗДА

В 1918 році на молоду Радянську республіку напали німецькі окупанти. На заклик Комуністичної партії і Радянського уряду створити загони з робітників і селян на допомогу регулярним частинам Червоної Армії робітники Полтавських залізничних майстерень організували бойовий технічний поїзд.

Поїзду було дано завдання вирушити на Південний фронт до Севастополя. 22 березня 1918 року після

*Якимівська трагедія.
Худ. М. Самокиш.*

мітингу бойовий технічний поїзд з станції Полтава-Південна вирушив на Катеринослав через Лозову. В Катеринославі полтавці також провели мітинг залізничників, на якому виступив 63-річний коваль Марко Амагдалезов. Він закликав катеринославців організувати такий же бойовий поїзд.

У Нікополі бойовий технічний загін одержав 12 коней і організував кавалерійську групу. На станціях Радушне, Апостолово і Токи загін ремонтував шляхи, надавав допомогу червоному бронепоїзду. На роз'їзді Тоценок поїзд був затриманий загоном генерала Щербачова, який пробивався на Дон до Коледіна.

15 квітня 1918 року бойовий технічний поїзд біля станції Якимівка прийняв нерівний бій з переважаючими силами ворога. Більшість учасників поїзда загинула.

На Полтавському тепловозоремонтному заводі встановлено меморіальну дошку, на яку занесено імена

учасників поїзду, що полягли смертю хоробрих у боротьбі за Радянську владу. На станції Якимівка в 1924 році встановлено пам'ятник на їх могилі.

ЖОВТНЕВА ВУЛИЦЯ, 40. У 1918 РОЦІ ТУТ ПРАЦЮВАВ РАДЯНСЬКИЙ УРЯД УКРАЇНИ

27 лютого 1918 року в зв'язку з наступом німецьких окупантів Радянський уряд України ухвалив залишити Київ і переїхати до Полтави. З цього приводу було зроблено таку заяву:

«Всім Радам депутатів України!

Маючи перед собою переважаючу в силі армію ворога і не бажаючи давати в м. Києві бою, ми вирішили тимчасово відступити за Дніпро і залишити м. Київ.

Робітничо-селянський уряд України переїхав в Полтаву, де і функціонує».

БРАТСЬКА МОГИЛА БОРЦІВ ЗА ВЛАДУ РАД

Під час визволення Полтави від петлюрівських банд 19 січня 1919 року в бою полягло 27 червоноармійців. 21 січня полтавці з почестями поховали героїв у Петровському парку. На цьому місці також поховані полтавці — активні борці за владу Рад, члени першої Полтавської Ради, комуністи—брати Анатолій і Петро Литвинови, які загинули під час петлюрівського заколоту в Миргороді в 1919 році.

Могила братів Литвинович.

ПІВДЕННИЙ ВОКЗАЛ — МІСЦЕ НАРАДИ КОМАНДИРІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ В 1919 РОЦІ

У приміщенні вокзалу 13 травня 1919 року відбулась нарада командно-політичного складу Полтавського гарнізону, яку проводив К. Є. Ворошилов по питанню розгрому григор'євських банд. Петлюрівський отаман Григор'єв, що деякий час виступав проти білих разом з Червоною Армією, 9 травня 1919 року вчинив контрреволюційний заколот.

Григор'євські банди захопили Кременчук, прилегли до нього райони і наближалися до Полтави. Загальне керівництво ліквідацією заколоту ЦК партії і Радянський уряд доручив К. Є. Ворошилову. За короткий час він створив з мобілізованих комуністів, робітників і селян бойові загони, які разом з регулярними частинами Червоної Армії виступили на придушення заколоту.

Прибувши на бронепоїзді «Николай Руднев» на станцію Полтава-Південна в ніч на 13 травня 1919 року Ворошилов провів нараду командно-політичного складу Полтавського гарнізону. Під особистим командуванням Ворошилова почався наступ проти григор'євців у напрямі Кременчука. Були визволені від григор'євських банд станції Кобеляки, Потоки, Галещина, а незабаром війська Червоної Армії оволоділи Кременчуком.

У залі вокзалу, де проходила нарада, встановлено меморіальну дошку.

ЖОВТНЕВИЙ ПАРК. ТУТ ВИСТУПАВ М. В. ФРУНЗЕ

В Жовтневому парку 15 травня 1921 року з п'єдесталу пам'ятника Слави виступав Михайло Васильович Фрунзе — командуючий військами Червоної Армії України та Криму. На мітинг зібралися трудящі міста. В своїй палкій промові Михайло Васильович Фрунзе закликав полтавців взяти участь у відбудові зруйнованого громадянською війною господарства країни.

ПАМ'ЯТНИК НА МОГИЛІ І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

І. П. Котляревський помер в 1838 році на 69 році життя. Похований у Полтаві на міському кладовищі по колишньому Кобеляцькому шляху.

Перший надгробний пам'ятник на могилі письменника в 1839 році побудував своїм коштом його товариш С. Стеблін-Камінський.

В 1898 році (до сторіччя «Енеїди») надгробний пам'ятник на могилі І. П. Котляревського був перебудований. Замість цегляної колони встановлений

чотиригранний обеліск чорного мармуру з пірамідальною вершиною, на фігурному постаменті. Фасад прикрашає рельєфне зображення письменника в лавровому вінку. Під ним напис:

«Будеш, батьку, панувати, Поки сонце з неба сяє,—
Поки живуть люди, Тебе не забудуть!»

Іван Котляревський, перший український народний поет».

ПАМ'ЯТНИК І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Прогресивна українська інтелігенція незважаючи на переслідування української національної культури царським урядом наприкінці ХІХ століття поставила питання про відзначення століття з дня виходу в світ «Енеїди» І. П. Котляревського (1898 рік).

До цієї дати вирішено було збудувати в Полтаві пам'ятник письменникові. Лише в 1895 році царський уряд дозволив збирання коштів по підписці в Полтавській губернії. Але вони надходили в Полтаву з усіх кінців Росії від прогресивних кіл і діячів культури. Було зібрано близько 12 тисяч карбованців, на які і спорудили пам'ятник в Полтаві.

Авторами пам'ятника були архітектор А. Ширшов і відомий скульптор Л. В. Позен.

Пам'ятник було урочисто відкрито 31 серпня 1903 року. Зібралась сила народу. Тут були посланці з усієї України. Багато вінків, адрес та привітань було надіслано і привезено в Полтаву на вшанування пам'яті І. П. Котляревського. В цій знаменній події взяли участь Панас Мирний, Леся Українка, Микола Лисенко, Михайло Старицький, Василь Стефаник. З теплою промовою виступив М. М. Коцюбинський.

Фрагмент
пам'ятника
І. Котлярев-
ському.

Пам'ятник І. П. Котляревському являє собою високий гранітний постамент, на якому встановлено бюст письменника, прикрашений лавровим вінком. У нижню частину постаменту вправлені бронзові горельєфи: на передньому фасаді сцена з «Енеїди», праворуч — з «Москаля-чарівника», ліворуч — з «Наталки Полтавки». Вгорі по фасаді напис: «Іван Котляревський. 1769—1838». А нижче:

Де згода в сімействі, Щасливі там люди,
Де мир і тишина, Блаженна сторона.

Із «Наталки Полтавки»

З протилежного боку напис з вірша Т. Г. Шевченка «На вічну пам'ять Котляревському»:

Слава сонцем засіяла. Не вмре кобзар,
бо навіки його привітала.

Шевченко

ПАМ'ЯТНИК М. В. ГОГОЛЮ

Пам'ятник геніальному російському письменнику М. В. Гоголю, нашому славетному землякові, відкрито в 1934 році.

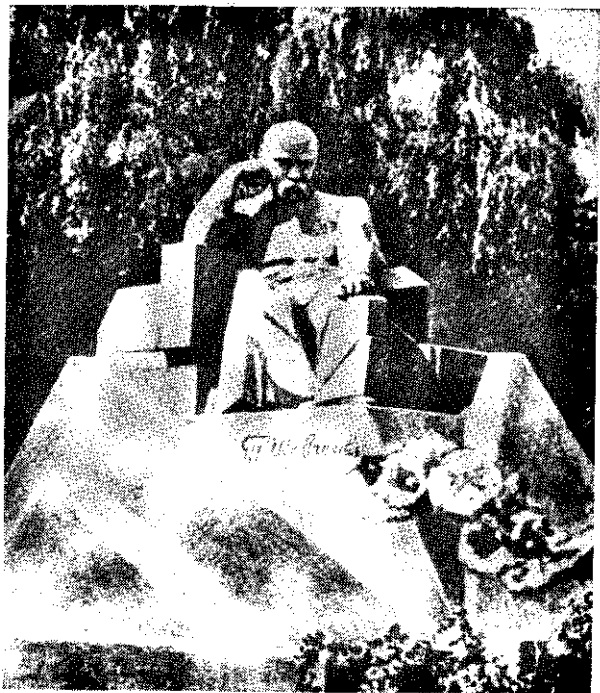
Скульптура М. В. Гоголя виготовлена полтавським скульптором Л. В. Позеном в 1913 році в дарунок Полтаві, але пам'ятник не був встановлений через опір українських буржуазних націоналістів. Тільки в 1934 році цей пам'ятник знайшов своє гідне місце на одному з кращих міських бульварів на перетині вулиць Леніна та Гоголя.

ПАМ'ЯТНИК Т. Г. ШЕВЧЕНКУ

На відаваку 65-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка 12 березня 1926 року в урочистій обстановці в Пролетарському парку (нині Петровський парк) був відкритий пам'ятник Т. Г. Шевченку, споруджений за проектом скульптора І. Кавалерідзе.

Президія ВУЦВКу щиро привітала робітників і селян, а також всі громадські організації Полтавщини з приводу відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченку. В привітанні вказувалося, що відкриття пам'ятника, який збудовано на трудові копійки громадських організацій, що об'єднують мільйони робітників і селян,

свідчить про те, що Т. Г. Шевченко був і навіки залишиться виразником прагнень усіх пригноблених і пригнічених, всіх тих, на кого спираються Комуністична партія і Радянська влада.

На пірамідальному постаменті пам'ятника рядок з «Заповіту» — «...І вражою злою кров'ю волю окропіте»...

БУДИНОК, В ЯКОМУ ЖИЛА КОМСОМОЛКА- ПІДПІЛЬНИЦЯ ЛЯЛЯ УБИЙВОВК

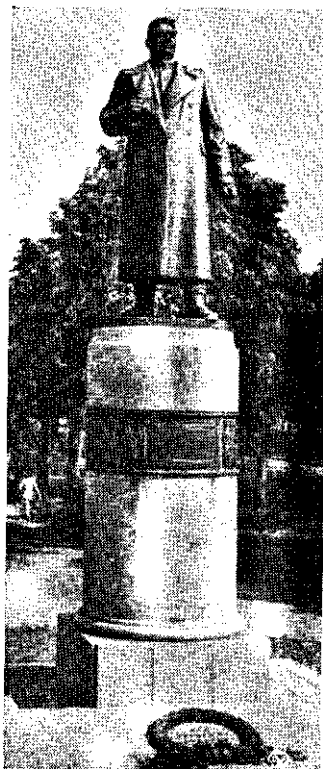
На вулиці Гребінки, 14, в невеличкому одноповерховому будинку жила комсомолка Ляля Убийвовк, яка в період німецько-фашистської окупації організувала підпільну комсомольсько-молодіжну групу в Полтаві.

До цієї групи як партійний керівник входив Сергій Сапіго, а також Сергій Ільєвський, Валентин Сорока, Леонід Пузанов і Борис Серга.

БУДИНОК, ДЕ ВІДБУВАЛИСЯ НАРАДИ ШТАБУ ПІДПІЛЬНОЇ КОМСОМОЛЬСЬКО-МОЛОДІЖНОЇ ГРУПИ

В будинку по Першотравневому проспекту, 5, на квартирі Сергія Ільєвського, в 1941—1942 рр., коли Полтава була окупована німецько-фашистськими військами, відбувалися наради штабу підпільної комсо-

мольсько - молодіжної групи. Про це нагадує меморіальна дошка, встановлена на цьому будинку.

В іншому будинку (на розі вулиць Леніна і Пролетарської) на квартирі Валентина Со-роки учасники підпільної комсомольсько-молодіжної групи приймали зведення Радянського інформбюро. Зараз на цьому місці — новий багатоповерховий будинок.

ПАМ'ЯТНИК ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ О. І. ЗИГІНУ

Там, де сходяться вулиці Жовтнева, Бірюзова і Зіньківська, на фоні каштанової алеї, до 40-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції споруджено пам'ятник О. І. Зигіну.

Генерал-лейтенант О. І. Зигін — один з прославлених радянських полководців, що відзначився в розробленні і здійсненні великих бойових операцій Радянської Армії при форсуванні Дніпра і визволенні України від німецько-фашистських окупантів. Загинув О. І. Зигін на полтавській землі неподалік від Дніпра

27 вересня 1943 року і похований в Петровському парку Полтави.

Пам'ятник являє собою триметрову скульптуру. Висота постаменту чотири метри.

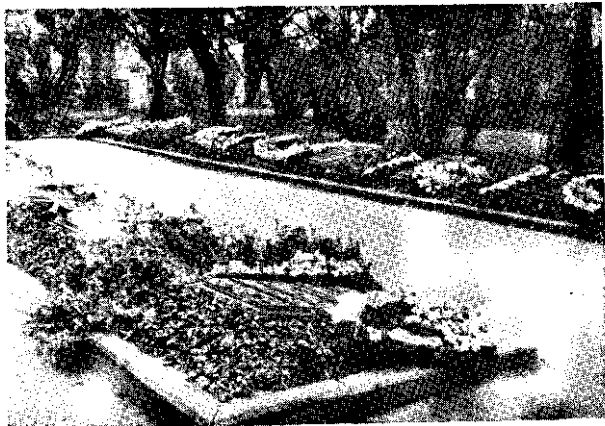
Постать генерал-лейтенанта, барельєф і вінок виготовили скульптори лауреати Державної премії Л. Ю. Кербель та В. Ю. Цигаль.

МОГИЛИ ВОЇНІВ РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ, ЩО ПОЛЯГЛИ ЗА БАТЬКІВЩИНУ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

У Петровському парку знаходяться 18 могил воїнів, що полягли в боях за Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни.

Тут поховані:

Командуючий армією генерал-лейтенант Олексій Іванович Зигін.

Командир дивізії Герой Радянського Союзу гвардії полковник Микола Пантелеймонович Кучеренко і його ад'ютант, рідний син Микола Миколайович Кучеренко.

Начальник відділу кадрів артилерії фронту полковник В. Є. Дроздов.

Заступник командуючого артилерією фронту по політичній частині полковник В. Ф. Балакін.

Гвардії полковник П. В. Гаєв.

Гвардії полковник П. Я. Барбін.

Гвардії підполковник Д. І. Паніхін.

Гвардії полковник П. Ф. Фурсов.

Гвардії полковник А. М. Ляхов.

Гвардії полковник А. І. Холодний.

Командир артполку підполковник С. Ш. Потаповський.

Гвардії підполковник професор С. І. Каплун.

Майор В. В. Слободський.

Військові кореспонденти: газети «Правда» — майор П. О. Лідов, ст. лейтенант С. М. Струнников; газети «Известия» — капітан О. А. Кузнецов.

Гвардії капітан Г. І. Бородулін.

Гвардії підполковник Войтко М. С.

Гвардії майор Смирнов М. М.

Командир партизанського загону Поміщик Ф. Є.

РОТОНДА ДРУЖБИ НАРОДІВ

Це улюблене місце прогулянок жителів Полтави. Звідси ранньої весни можна спостерігати розлив р. Ворскли, а літніми вечорами милуватися містом, освітленим електричними вогнями. За традицією сюди після випускного вечора приходять школярі і студенти, щоб зустріти зорю нового дня

До Великої Вітчизняної війни тут була невелика

колонада висотою 3—4 метра, названа Білою Альтанкою. З нею пов'язується легенда. Проїжджаючи верхи, Петро I на цьому місці загубив підкову. Звідти і форма альтанки у вигляді підкови. Насправді вона побудована до 200-річчя Полтавської битви в 1908—1909 рр. на місці старовинної Самсонівської сторожової башти.

Під час війни фашисти зруйнували Білу Альтанку. Тут містився ворожий артилерійський пункт. В 1954 році на честь 300-річчя воз'єднання України з Росією була побудована нова велика півкругла колонада, названа Ротондою дружби народів.

Біля Ротонди дружби, на місці, де була садиба І. П. Котляревського, встановлено пам'ятний камінь, на полірованій стороні якого викарбувано: «З цієї садиби на весь світ пролунав голос першого класика нової української літератури Івана Петровича Котляревського. 1769—1838».

Із Ротонди відкривається неосяжна далина: ліси, луки, долина Ворскли, а ближче під схилом будинки в зелені садів. По широкому залізобетонному мосту мчать на Привокзальну площу автомашини, автобуси, тролейбуси.

ПАМ'ЯТНИК В. І. ЛЕНІНУ

22 квітня 1960 року в Полтаві урочисто було відкрито пам'ятник основоположнику Комуністичної партії та Радянської держави Володимирі Іллічу Леніну. Встановлено пам'ятник у сквері на площі Леніна при в'їзді в центр міста з боку Південного вокзалу.

Пам'ятник являє собою бронзову скульптуру В. І. Леніна, поставлену на гранітний постамент. Загальна висота пам'ятника з п'єдесталом — близько 9 метрів.

Пам'ятник В. І. Леніну.

Автори пам'ятника — лауреат Державної премії скульптор Л. Ю. Кербель, архітектори Л. С. Вайнгорт, О. М. Душкін.

Сквер, в якому споруджено пам'ятник В. І. Леніну, — улюблене місце відпочинку полтавців. На площі перед ним відбуваються мітинги трудящих Полтави, прийом в піонери і комсомол.

СТЕЛА НА ЧЕСТЬ ВОЇНІВ-ВИЗВОЛИТЕЛІВ

Напередодні 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, в серпні 1967 року в Полтаві в мальовничому Петровському парку в урочистій обстановці відкрито пам'ятну меморіальну стелу на честь військових з'єднань і частин, які брали участь у визволенні Полтави від німецько-фашистських загарбників.

На гранітній полірованій плиті викарбувано:

«Воїнам-визволителям:

13 Гвардійської Червонопрапорної і ордена Леніна стрілецької дивізії;

66 Гвардійської стрілецької дивізії;

95 Гвардійської стрілецької дивізії;

97 Гвардійської стрілецької дивізії;

42 Легкоартилерійської бригади;

294 Винищувальної авіаційної дивізії;

266 Штурмової авіаційної дивізії;

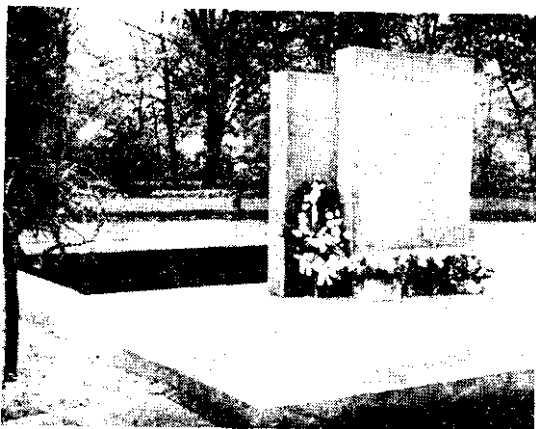
84 Харківської стрілецької дивізії;

301 Винищувального протитанкового артилерійського полку;

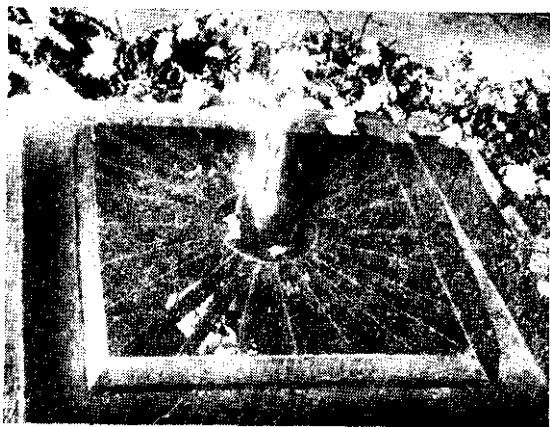
431 Інженерного батальйону;

57 Танкового полку;

9 Гвардійської повітряно-десантної дивізії — Вдячні полтавці».

Стела на честь воїнів-визволителів.

Вогонь Вічної слави.

На зворотному боці стелли написано:

«Доблесним з'єднанням і частинам Радянської Армії, які 23 вересня 1943 року визволили місто від фашистських загарбників і назвали Полтавськими».

ПАМ'ЯТНИК НЕСКОРЕНИМ ПОЛТАВЧАНАМ

В переддень 49-ї річниці Ленінського Комсомолу — 28 жовтня 1967 року в Полтаві в сквері по вул. Котляревського відкрито пам'ятник відважним підпільникам комсомольсько-молодіжної групи на чолі з нескореною полтавчанкою *Лилею Убийвовк*, яка діяла в період тимчасової німецько-фашистської окупації міста.

Гранітний постамент висотою 4,4 метра увінчується гранітним бюстом висотою 1,8 метра Героя Радянського Союзу *Олени Костянтинівни Убийвовк*. На постаменті викарбувані слова: «Нескореним полтавчанам жити у віках».

Автори монумента: Д. Г. Сова, В. А. Пасічний, К. С. Носполітак і Л. Г. Жуковська.

ІСТОРИЧНІ МІСЦЯ ТА ПАМ'ЯТНИКИ В РАЙОНАХ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

КРЕМЕНЧУК

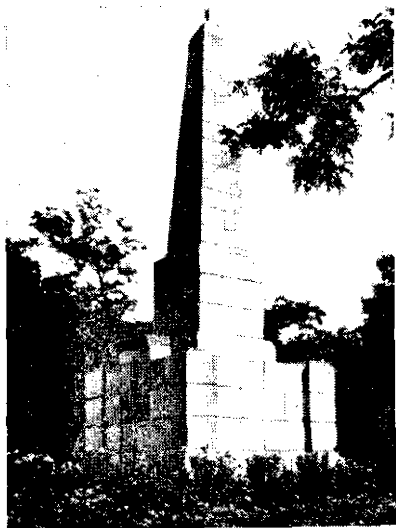
Серед міст Полтавщини Кременчук посідає особливе місце саме тому, що в ньому і в районі зосереджені найбільші промислові підприємства Полтавської області. Місто прилягає до лівого берега Дніпра, лише один район його — Крюків розташований на правому березі Дніпра.

Час заснування Кременчука невідомий. Вперше він згадується в історичних документах, датованих 1589 роком. Але Карамзін в «Истории государства Российского» розповідає, що в 1559 році загін окольничого Адашева, який був споряджений для переслідування кримських татар, знайшов місцевість у районі сучасного Кременчука вже заселеною.

Назва міста, як вважають, походить від слова «кремінь», який тут часто зустрічається в геологічних відкладах.

Вигідне розташування міста на перетині двох відомих стародавніх шляхів Ромоданівського та Муравського з головною водною артерією України Дніпром сприяли швидкому його заселенню та перетворенню спочатку в ремісничий, а потім в один з промислових центрів Придніпров'я.

*Кременчук.
Пам'ятник
борцям
за владу
Рад.*

Зростання промисловості і торгівлі привели до появи робітничого класу. Великий вплив на Кременчук мав пролетаріат найближчих промислових центрів Харкова і Катеринослава. Уже в 1901 році в Кременчуці була створена перша соціал-демократична організація.

Під час першої російської революції 1905—1907 рр. робітники Кременчука під керівництвом місцевого комітету РСДРП організували страйки і демонстрації, підтримавши збройні виступи робітників Москви і Петербурга. 18 грудня 1905 року в Кременчуці була організована Рада робітничих депутатів.

Під час громадянської війни в 1920 році тут був штаб Південно-Західного фронту на чолі з О. І. Єгоровим та штаб Першої Кінної Армії. На вокзалі

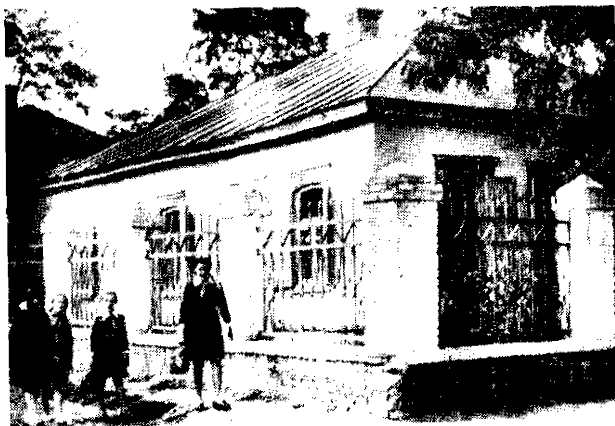
містився телеграф, який зв'язував командування радянських військ безпосередньо з В. І. Леніним.

За роки Радянської влади Кременчук набагато виріс. Були реконструйовані ряд старих і побудовані нові промислові підприємства.

Великої шкоди завдали місту німецько-фашистські окупанти, вони повністю спалили місто. Всі промислові підприємства були зруйновані.

За післявоєнні роки Кременчук не лише був відбудований, він значно виріс і розширився. Широко відома продукція Крюківського вагонобудівного заводу, автомобільного заводу, заводу шляхових машин. Недалеко від Кременчука виростають велетні хімічної промисловості — Кременчуцький нафтопереробний і сажовий заводи, Дніпровський гірничозбагачувальний комбінат.

Біля Кременчука, на Дніпрі споруджена КремГЕС,

Крюків. Будинок музею А. С. Макаренка.

вище якої утворилося гігантське водосховище — Кременчуцьке море.

В Кременчуці зосереджена велика кількість культурно-освітніх закладів: 24 масових і 7 вечірніх загальноосвітніх шкіл, загальнотехнічний факультет Полтавського інженерно-будівельного інституту, машинобудівний, гірничорудний, автомеханічний технікуми, технікум залізничного транспорту; училища — медичне і цивільного аерофлоту, 5 профтехшкіл та музична школа. В місті є 13 Палаців культури та профспілкових клубів, 5 кінотеатрів, 3 стадіони, 64 бібліотеки і інші культурно-освітні заклади.

У Кременчуці одним із перших на Полтавщині був споруджений у 1926 році пам'ятник В. І. Леніну.

У мальовничому куточку Кременчука, в Поштовому сквері, знаходиться могила борців за владу Рад. Серед похованих О. А. Бутирін — начальник Червоної гвардії Кременчука в 1917—1918 рр. На могилі встановлено обеліск.

Недалеко від Крюкова на Дів'яй горі встановлено обеліск на честь кременчуцьких народних ополченців, які загинули 1941 року в нерівному бою з переважаючими силами німецько-фашистських загарбників.

У Крюкові в будинку, де провів свої дитячі і юнацькі роки А. С. Макаренко, міститься меморіальний музей письменника.

ЛУБНИ

На високому мальовничому березі річки Сули розкинулися Лубни — одне з стародавніх древньоруських міст, яке вперше згадується в літопису 1107 року, коли тут відбулася велика битва дружин Київських князів з половцями.

Під час татаро-монгольського нашествия Лубни за-

знали великих руйнувань і надовго занепали. Відроджуються Лубни у другій половині XVI століття.

В роки визвольної війни українського народу 1648—1654 рр. повсталі народні маси розгромили тут замок Вишневецького — великого магната, який володів майже всією Полтавщиною.

З 1658 року Лубни стали центром Лубенського полку. Жителі міста брали активну участь в антифеодальних повстаннях 1658, 1687 рр.

На початку XVIII століття за наказом Петра I тут було засновано першу на Україні аптеку з спеціальним садом лікарських рослин. З 1782 року Лубни стають повітовим містом Київського намісництва, а з 1802 року — Полтавської губернії.

В 1905 році в Лубнах під керівництвом групи РСДРП відбувалися страйки і мітинги робітників і виступи селян повіту.

На початку січня 1918 року червоногвардійські загони визволили Лубни від петлюрівців і в місті було встановлено Радянську владу. В період австро-німецької окупації та гетьманщини Лубни були одним із районів народного повстання. В лютому 1919 року партизани визволили місто від націоналістичних банд і відновили владу Рад.

За роки Радянської влади Лубни перетворилися в значний промисловий і культурний центр.

Під час німецько-фашистської окупації в січні 1943 року, коли в Лубенському депо скупчилося для ремонту багато паровозів, юні патріоти піонери Боря Гайдай, Ваня Сацький і Толя Буценко пустили відремонтований паровоз на непідготовлений поворотний круг. Паровоз розбився, поворотний круг було зруйновано. Депо було виведено з ладу на півтора місяці. Фашисти заарештували юних патріотів і після жорстоких катувань розстріляли.

*Лубни.
Пам'ятник
героям-
піонерам.*

30 грудня 1959 року в міському піонерському парку в Лубнах було відкрито пам'ятник юним героям-піонерам, збудований на кошти, зібрані піонерами України.

Росте і кращає місто. Продукція підприємств міста: верстатобудівного заводу «Комунар», машинобудівного заводу «Комсомолец», заводу лічильних машин, Лубенської одіяло-повстяної фабрики і суконної фабрики та хіміко-фармацевтичного заводу відома не лише на Україні, а і далеко за її межами.

В Лубнах є сільськогосподарський технікум бухгалтерського обліку, лісовий технікум, медучилище, музична школа, професійно-технічне училище,

8 загальноосвітніх шкіл, школи робітничої молоді, 8 бібліотек, краєзнавчий музей.

Недалеко від Лубен є визначний пам'ятник архітектури XVII—XVIII століття — Мгарський монастир. В Лубнах у 1845—1846 рр. не раз бував Т. Г. Шевченко. Тут народився і деякий час жив видатний партійний і державний діяч О. Г. Шліхтер.

В місті встановлено пам'ятники загиблим борцям за владу Рад та воїнам Великої Вітчизняної війни.

МИРГОРОД

Заснований Миргород в середині XVI століття. До 1648 року входив до складу володінь покатоличеного українського магната І. Вишневецького. Влітку 1648 року після визволення Лівобережної України від польсько-шляхетських загарбників Миргород став центром нового Миргородського полку. В 1638 році населення Миргорода брало участь в селянсько-козацькому повстанні проти польської шляхти під проводом Я. Острияниці.

В період війни 1648—1654 рр. Миргород був одним із центрів виробництва селітри для війська Б. Хмельницького. В 1690—1691 рр. населення Миргорода брало участь в антифеодальному виступі проти кріпосницької політики козацької старшини.

Під час Північної війни населення Миргорода допомагало російським військам боротися проти Карла XII і зрадника Мазени. Миргородський полковник Данило Апостол перший привів свій полк у російську армію. Він не виконав наказу гетьмана-зрадника виступити на боці Карла XII і разом з полковником Семеном Палієм очолив козацькі частини, які перейшли на сторону російської армії.

*Миргород.
Пам'ятник
Давиду
Гурамішвілі.*

В 1782 році після ліквідації Миргородського полку Миргород увійшов до складу Київського намісництва, 1795 року — Чернігівського намісництва, 1797 року — до складу Малоросійської губернії. З 1802 року Миргород стає повітовим містом Полтавської губернії.

На початку ХХ століття в Миргороді активно діяла група РСДРП, яка керувала революційною боротьбою трудящих міста. В жовтні — грудні 1905 року залізничники Миргорода брали участь у Всеросійському страйку залізничників.

В січні 1918 року в Миргороді була встановлена Радянська влада. Робітники і бідняцькі маси населення активно боролися проти різного роду націоналістичних і білогвардійських банд за зміцнення Радянської

половини XIX століття. Меморіальна дошка на будинку нагадує про перебування в ньому Т. Г. Шевченка в 1845 році.

В селі Милюшках Хорольського району, де народився і жив відомий український поет Л. І. Боровиковський, знаходиться його могила.

ЛОХВИЦЯ

В мальовничій місцевості на заболочених річках Лохвиця і Сулиця розкинулося старовинне місто Лохвиця, яке згадується у літопису в 1320 році. Потім про нього немає ніяких відомостей до XVI століття. У XVI столітті Лохвиця належала покатоличесим українським магнатам Вишневецьким.

В роки визвольної війни українського народу проти шляхетсько-польських загарбників Лохвиця як сотенне місто входила до Миргородського полку, а з 1658 по 1781 рік перебувала в складі Лубенського полку.

Після возз'єднання України з Росією козаки Лохвицької сотні, будучи вірними союзу російського і українського народів, у 1658 році брали активну участь у повстанні Полтавського полку під проводом Мартина Пушкаря проти зрадника українського народу гетьмана І. Виговського. В 1708—1709 роках населення Лохвиці брало активну участь у боротьбі проти шведських загарбників.

З кінця XVIII століття Лохвиця стає повітовим містом спочатку Чернігівського намісництва, потім Малоросійської губернії, а з 1802 року — Полтавської губернії.

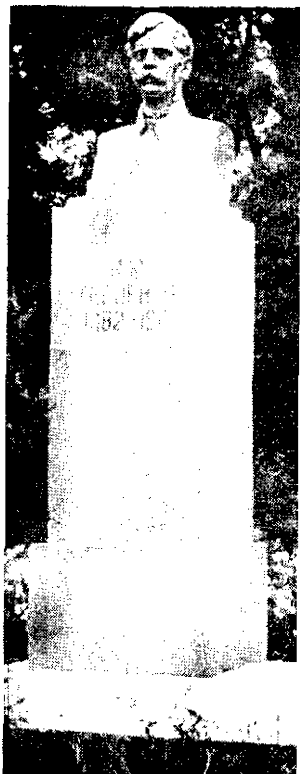
Напередодні першої російської буржуазно-демократичної революції в 1904 році в Лохвиці була створена підпільна організація РСДРП.

В 1919 році в Лохвиці був сформований 500-й Лохвицький піхотний полк, який брав участь у розгромі денікінців, врангелівців та контрреволюційних банд Григор'єва і Махна.

В роки Великої Вітчизняної війни на Лохвиччині діяв партизанський загін «Сокіл» під керівництвом Є. Х. Соколовського.

Зараз Лохвиця — один із значних промислових і культурних центрів Полтавської області. Недалеко від міста в селищі Червонозаводському ще в роки першої п'ятирічки був побудований один з найбільших на Україні цукровий комбінат, спиртокомбінат та приладобудівний завод.

Крім 6 загальноосвітніх шкіл, у Лохвиці є педагогічне та медичне училище, дитяча спортивна і музична школи, кілька бібліотек, районний Будніок культури, кінотеатр і краєзнавчий музей.

*с. Харківці.
Пам'ятник А. Ю. Тесленку.*

В Лохвиці 1922 року встановлено пам'ятник українському філософу, поету-демократу Г. С. Сковороді за проєктом скульптора І. Кавалерідзе.

Визначним пам'ятником природи в Лохвиці є 600-річний дуб, який в діаметрі має 7,2 метра, а ширина крони досягає 30 метрів.

Недалеко від Лохвиці між двома розложистими горбами розкинулося село Харківці — батьківщина відомого українського письменника-демократа Архипа Юхимовича Тесленка. В селі, де знаходиться його могила, встановлено пам'ятник.

ВЕЛИКІ СОРОЧИНЦІ

На північ від Миргорода розкинулися Великі Сорочинці. Широко відоме село завдяки творам двох письменників — «Сорочинському ярмарку» Гоголя, в якому яскраво описано побут українського народу в минулому столітті, та «Сорочинській трагедії» В. Г. Короленка, де показана жорстока розправа царського ката Філонова над учасниками Сорочинського повстання 1905 року.

На місці жорстокої розправи царських військ з повсталими селянами встановлено пам'ятник.

Великі Сорочинці — батьківщина М. В. Гоголя. На місці колишнього будинку лікаря Трохимовського, де в 1809 році народився М. В. Гоголь, побудовано літературно-меморіальний музей.

Недалеко від музею в центрі села Великі Сорочинці стоїть пам'ятник М. В. Гоголю, який відкрито в 1911 році.

На околиці села стоїть пам'ятник відважній партизанці О. А. Бондаренко, яка після жорстоких катувань була страчена фашистськими загарбниками в грудні 1941 року.

Сьогоднішні Великі Сорочинці відомі своїм колгоспом імені Гоголя, виробами художньо-промислової артїлі, щорічними ярмарками.

Є в Сорочинцях дві школи, школа-інтернат, лікарня, Будинок культури, 2 бібліотеки, історико-краєзнавчий народний музей.

На Пслі працює колгоспна електростанція.

Найвизначнішим пам'ятником архітектури є Преображенська церква, яка збудована місцевими майстрами в 1734 році на замовлення гетьмана Данила Апостола. Привертає увагу виконаний майстерно народними умільцями різьблений іконостас цієї церкви.

ГАДЯЧ

На високому березі річки Псьол серед розкішної природи розкинулося місто Гадяч. Час заснування його невідомий. Вперше згадується як значне селище в переписах польських королівських маєтків у першій половині XVII століття. 1637 року за наказом польського уряду Гадяч було укріплено земляними валами і перетворено в опорний пункт для боротьби з селянсько-козацькими повстаннями на Лівобережній Україні.

На початку визвольної війни українського народу проти шляхетської Польщі з 1648 року Гадяч став центром Гадяцького полку. З 1649 року — сотенне містечко Полтавського полку. У 1658 році населення Гадяча повстало проти гетьмана І. Виговського, який намагався відірвати Україну від Росії. На початку 60-х років XVII століття Гадяч — сотенне місто Зіньківського полку. На початку 70-х років — Гадяч знову стає центром відновленого Гадяцького полку.

1687 року відбулося одне з найбільших селянсько-козацьких повстань Лівобережної України проти

феодално-кріпосницького гноблення. Почали його козаки Гадяцького полку. У 1708—1709 рр. населення Гадяча брало активну участь у боротьбі проти шведських окупантів і зрадника гетьмана І. Мазепи. Про це свідчить героїчна оборона Веприка.

У 1782 році Гадяч увійшов до Чернігівського намісництва, потім до Київського, а з 1802 року місто стало центром Гадяцького повіту Полтавської губернії.

У період Великої Вітчизняної війни проти німецько-фашистських загарбників у районі Гадяча діяли партизанські загони.

Чудова мальовнича природа Гадяча приваблювала багатьох видатних представників російської і української культури. Недалеко від Гадяча в «Зеленому гаю» був родовий маєток Драгоманових, в якому народилася українська письменниця Олена Пчілка—мати Лесі Українки. Сюди часто приїжджала і жила Леся Українка і на лоні чарівної природи писала свої невмирущі твори. До неї з далекої Буковини приїжджала сюди видатна українська письменниця Ольга Кобилянська. В Гадячі бували М. В. Гоголь і А. П. Чехов. Тут жили Панас Мирний та Іван Білик — автори невмирущого твору «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»

Зараз Гадяч, в якому проживає 13 тисяч жителів, один з районних центрів Полтавської області. Тут побудовано ряд підприємств легкої і харчової промисловості.

В Гадячі, крім 5 загальноосвітніх шкіл, є відоме на Україні культурно-освітнє училище, яке готує кадри для клубів і бібліотек республіки. Є також училище механізації сільського господарства і сільськогосподарська школа, Будинок культури, 2 клуби, 2 бібліотеки і інші культурно-освітні заклади.

У центрі міста, в міському парку — пам'ятник В. І. Леніну, недалеко від нього височить бронзовий

пам'ятник командуючому армією генерал-лейтенанту П. П. Корзуну.

У цьому ж парку знаходиться могила генерал-лейтенанта П. П. Корзуна і братська могила воїнів Радянської Армії та червоних партизанів, серед яких поховано і секретаря Полтавського підпільного обкому КП(б)У С. Ф. Кондратенка.

При виїзді з Гадяча в напрямку села Старі Сари стоїть алея лип катерининських часів.

РЕШЕТИЛІВКА

Решетилівка заснована у XVII столітті. З давніх часів стала центром шевських, килимарських та деяких інших промислів.

У 1815 році тут спалахнуло повстання селян у маєтку поміщика Кир'якова, придушене військами з артилерією. Свідком цього повстання був поет В. Ф. Раєвський, який пізніше став декабристом. В Решетилівці виникло одне з таємних товариств «Товариство першої згоди» — зародок одного з декабристських товариств «Об'єднаних слов'ян».

Уже в XIX столітті Решетилівка стала одним з центрів вівчарства, решетилівські смушки були відомі далеко за межами Полтавщини.

Решетилівка в радянські часи славиться виробами художньої майстерні імені Клари Цеткін, яка виготовляє порт'єри, скатертини, плаття, а також гладкі ворсисті килими.

ОПІШНЯ

В етнографічних музеях та на багатьох промислових виставках, в тому числі і всесвітніх, можна побачити красивий глиняний посуд різноманітних форм,

*Вироби
опішнянських
майстрів.*

прикрашений українським народним орнаментом. Це широковідома опішнянська кераміка, виробництво якої почалося тут кілька століть тому.

За роки Радянської влади опішнянське мистецтво набуло широкого розвитку; опішнянські вироби високо оцінюють у республіці та за її межами. Селище міського типу Опішня зв'язане асфальтовим шосе з Полтавою та іншими містами.

МІСЦЯ, ЗВ'ЯЗАНІ З ПОВСТАННЯМ 1638 РОКУ

Одним з найвизначніших повстань 30-х років XVII століття проти феодального і національного гніту з боку польських панів було повстання 1638 року, яке

очолили Яків Острияниця і Карпо Скидан. Це масове народне повстання охопило Київщину і Лівобережжя України. Звістка про виступ запорожців та їх заклик до народу підніматись на боротьбу за свободу були поштовхом до розгортання селянсько-козацького повстання.

Повстанці захопили Кременчук, Хорол, Говтву, Омельник. Населення цих міст приєдналось до повстанців, які укріпилися табором під Говтвою. Польське військо на чолі з полковником Станіславом Потоцьким намагалося захопити цей табір, але зазнало поразки і відступило до Лубен. Діставши підкріплення, Потоцький перейшов у наступ проти Острияниці. Тим часом район селянського повстання все більше поширювався, до повстанців приєднувались нові сили. З самої тільки Роменичини до загонів Острияниці влилось 10 тисяч селян.

27 травня 1638 року в Лубни прибув з своїми полками Ярема Вишневецький. Це значно посилило польську армію і дало можливість їй в бою під Сміородом (недалеко від Лубен) завдати жорстокої поразки повсталим загонам Острияниці. Під Жовнином (недалеко від гирла річки Сули) повстанцям, очолюваним Острияницею, була завдана друга велика поразка, яка повністю розсіяла їх загни.

Після цієї невдачі до 3 тисяч козаків на чолі з Острияницею перейшли російський кордон і за дозволом російського уряду оселилися в межах Росії.

Придушивши повстання, шляхта нещадно розправилась з українським народом. Козаки, міщани і селяни шукали захисту на території Росії і масами переселялися на Дон і Слобожанщину, переходячи в російське підданство.

дворянські революціонери-демократи, щоб виробити плани повалення російського самодержавства. Про це нагадує меморіальна дошка на будинку. Нині цей будинок, парк і земельні угіддя, які до нього прилягають, належать Хомуцькому зооветтехнікуму, який готує кадри для сільського господарства.

Село Хомуцьке відоме ще як один із центрів гребінницького виробництва. Хомуцький колгосп імені Шевченка — передове господарство на Миргородщині. Далеко за межі області лине слава хомуцьких хліборобів — майстрів вирощування високих урожаїв пшениці, кукурудзи і цукрових буряків.

Б А Р А Н І В К А

Село Баранівка розташоване на мальовничих берегах Псла, в Шишацькому районі.

В ніч з 6 на 7 листопада 1941 року партизанський загін, що діяв тут на чолі з секретарем підпільного райкому партії К. Й. Тутком, вчинив сміливий напад на гітлерівську штабну машину. Машину спалили і, захопивши зброю та цінні документи, знищили гітлерівських офіцерів. Розлючене фашистське командування наказало розстріляти якнайбільше підозрілих, а село спалити до останньої хати. Цей звірячий наказ було виконано, і на місці великого села залишилося попелище.

За післявоєнні роки село Баранівка відбудоване. Заможно живуть колгоспники артілі імені Свердлова. В селі є клуб, школа, лікарня.

На братській могилі розстріляних окупантами жителів Баранівки встановлено обеліск.

Біля школи на кошти, зібрані комсомольцями і піонерами району, встановлено пам'ятник відважній зв'язковій партизан — комсомолці Дусі Бородай.

ВИДАТНІ ДІЯЧІ

Г. С. СКОВОРОДА
1722—1794

Григорій Савич Сковорода — видатний український філософ, просвітитель, педагог і поет-демократ. Народився в с. Чорнухи, Лохвицького повіту (тепер Чорнухинського району), в сім'ї малоземельного селянина-козака. Вчився в Києво-Могилянській академії, з 1750 до 1753 рр. подорожував за кордоном.

Після повернення працював домашнім учителем, викладав поезику в Переяславському колеґіумі, пізніше — в Харкові. Звільнений за вільнодумство, Сковорода став мандрівним філософом, перший на Україні виступив з критикою Біблії. Життя бездомного мандрівника не заважало йому бути одним з найосвіченіших людей свого часу. Сковорода вніс значний вклад у розвиток української поезії, прози, перекладу, а також літературної мови.

Помер і похований Г. С. Сковорода в селі Іванівці (нині Сковородинівка) на Харківщині. Свідченням шани радянського народу до видатного філософа, письменника і педагога є те, що у постанові Ради Народних Комісарів, підписаній у 1918 році В. І. Леніним, про спорудження пам'ятників найвидатнішим діячам науки і культури стояло також ім'я Г. С. Сковороди.

Д. ГУРАМІШВІЛІ
1705—1792

Давид Гурамішвілі — видатний грузинський поет, народився в Грузії, в с. Сагурамо. Був захоплений розбійниками-лезгінами у полон. Втік до Росії. Прийняв російське підданство, в 1738 році вступив на військову службу, брав участь у багатьох війнах. З 1741 року до смерті жив у Миргороді і в сусідньому селі Зубівці. Тут він і написав «Давітіані», твір, що посідає визначне місце у грузинській літературі, виданий 1870 року. За п'ять років до смерті Гурамішвілі вдалося переслати його у Грузію.

У 1949 році в Миргороді на могилі поета споруджено пам'ятник.

В 1955 році грузинський і український народи широко відзначили 250-річчя з дня народження поета.

В. Л. БОРОВИКОВСЬКИЙ
1757—1825

Володимир Лукич Боровиковський — найвидатніший український і російський портретист кінця XVIII — початку XIX століття. Народився в Миргороді. Вчився спочатку у батька іконописця, потім в Академії художеств у Петербурзі. З 1795 року — академік. Розквіт його творчості — 1795—1805 рр. Жіночі портрети художника проникнені поетичністю і тонким настроєм: портрети М. І. Лопухіної (1797 рік), О. К. Філіпової (1790 рік), В. І. Арсенєвої (1790-ті роки).

Він автор відомих портретів Г. Р. Державіна (1795 рік), Ф. А. Боровського (1799 рік), Д. П. Трощинського (1819 рік) та парадного портрета А. Б. Куракіна (1800 рік).

Художник звертається до образів простих людей — портрет торжкової селянки Христини (бл. 1795 року), портрет селянина.

В. Л. Боровиковський займався також мініатюрою і створив багато мініатюрних портретів своїх сучасників.

Василь Васильович Капніст — російський і український письменник прогресивного напрямку, громадський діяч, автор комедії «Ябеда» (1798 рік), про яку Белінський говорив, що це «сміливий і рішучий напад сатири на крющкотворство, донос і лихоїмство».

В. В. Капніст народився в с. Велика Обухівка на Миргородщині, у дворянській сім'ї. З 16 років перебував на військовій службі. Проживаючи в Петербурзі, зблизився з своїм родичем — поетом Г. Р. Державіним та іншими письменниками.

Покинувши військову службу, оселився у Великій Обухівці, в своєму маєтку, де займався літературною роботою. Одночасно був директором училищ, генеральним суддею Полтавської губернії та в 1820—1823 рр. — полтавським губернським предводителем дворянства.

Помер і похований в с. Велика Обухівка, де на його могилі збереглася надгробна плита з епітафією:

Капніст сей глыбою покрылся,
Друг муз, друг родини он был.
Отраду в том лишь находил,
Что ей как мог служба трудился,
И только здесь он оночил.

І. П. КОТЛЯРЕВСЬКИЙ
1769—1838

Іван Петрович Котляревський — видатний український письменник-демократ, основоположник нової української літератури. Народився в Полтаві в сім'ї чиновника міського магістрату.

І. П. Котляревський вчився в Полтавській семінарії (1780—1789 рр), потім працював канцеляристом і деякий час учителював в поміщицьких маєтках (в Золотоніському повіті). З 1796—1808 рр. був на військовій службі.

В 1808 році вийшов у відставку, але, не знайшовши роботи в Петербурзі, в 1810 році повернувся до Полтави і став працювати наглядачем «Будинку виховання дітей бідних дворян», де проявив себе як здібний педагог і чудовий вихователь.

Під час Вітчизняної війни 1812 року український поет сформував в с. Горошині Хорольського повіту (тепер Семенівський район) 5-й козачий кінний полк. В 1817 році йому був присвоєний чин майора.

З 1818 року І. П. Котляревський — член Полтавської масонської ложі, був близький до декабристів, його ім'я згадується в «Алфавіті декабристів».

В 1818 році він був обраний членом Харківського Товариства любителів красної словесності, а в 1821 році — почесним членом Петербурзького Вільного товариства любителів російської словесності. В 1827—1835 рр. працює попечителем «богоугодних» закладів.

Літературну діяльність І. П. Котляревський почав в 1794 році переробкою в бурлескному стилі поеми Вергілія «Енеїда». Поема була надрукована в 1798 році і стала першим класичним твором нової української літератури. Писав він також поезії.

В своїх творах автор показав позитивні риси свого народу — патріотизм, високу моральну силу, дружбу і чесність. Здоровий сміх, оптимізм зазвучали в українській літературі з приходом до неї Котляревського. Він перший відкрив багатства української мови, великі можливості рідного слова.

Багато зробив Котляревський для розвитку українського театру. Він написав п'єси «Наталка Полтавка» і «Москаль-чарівник», які в 1819 році були поставлені Полтавським театром.

М. В. Лисенко створив музику до п'єси «Наталка Полтавка».

З 1818—1821 рр. Котляревський був директором Полтавського театру, де виступав М. Щепкін. Поет сприяв викупові актора з кріпацтва.

І. П. Котляревського знали, любили і поважали діячі російської та української культури. До нього звертались відомі історики і письменники. В. Белінський, І. Франко, М. Горький високо оцінювали його творчість.

І. Франко підкреслював: «Любов до свого рідного народу і його мова, що примусила Котляревського писати по-українськи, а публіку — читати його писання і любитися ними.., буди витвором довгої і славної історії України».

Відзначаючи заслуги Котляревського в розвитку нової української драматургії, М. Коцюбинський у своїй промові на честь відкриття у 1903 році в Полтаві пам'ятника письменникові підкреслив:

«З пелюшок середньовічної містерії визволяє він реальну драму і силою свого таланту, своєю незвичайною на той час людяністю одкриває очі пана й показує йому, що й під грубою свитою б'ється людське серце».

Т. Г. Шевченко присвятив І. П. Котляревському чудову поезію «На вічну пам'ять Котляревському».

Помер І. П. Котляревський у Полтаві і похований на колишньому міському кладовищі.

До 150-річчя «Енеїди» в Полтаві засновано літературно-меморіальний музей Котляревського. На садибі письменника в 1967 році був встановлений пам'ятний обеліск.

В Полтаві ім'ям письменника названо кінотеатр і одну з найкрасивіших вулиць міста.

М. І. ГНЄДИЧ

1784—1833

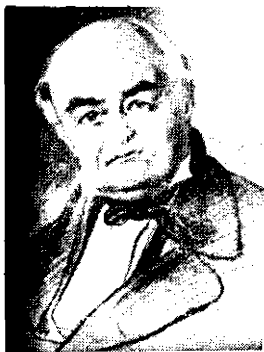
Микола Іванович Гнедич — російський поет, перекладач і критик, народився в Полтаві. Вчився в Полтавській духовній семінарії, потім у Харківському колегіумі та Московському університеті. З 1803 року жив у Петербурзі, де зблизився з групою поетів-радіщевців, а згодом — з декабристами. Волелюбні настрої Гнедича виявилися в поезіях «Співжиття» (1804 рік), «Перуанец к испанцу» (1805 рік) та ін. З 1811 до 1831 рр. працював разом з І. Криловим у Петербурзькій бібліотеці. У 1825 році тяжко захворів, поїхав на Україну, побував у Полтаві. Помираючи, заповів Полтаві свою велику бібліотеку.

Видатним явищем російської національної культури став його переклад «Илиады» Гомера (1807—1829 рр.) здійснений гекзаметром (розміром оригіналу), який В. Г. Бєлінський назвав «гігантским подвигом великого таланта и великого труда».

Гнедич відомий як перекладач творів Шіллера, Шекспіра, Вольтера і як театральний критик. Він добре знав українську мову, історію й культуру українського народу, листувався з І. П. Котляревським.

М. С. ЩЕПКІН

1788—1863

Михайло Семенович Щепкін — великий російський актор, основоположник критичного реалізму в російському і українському театральному мистецтві. Народився в с. Красному (Курської області), у кріпацькій сім'ї. З дитячих років брав участь у виставах кріпацького театру.

В професійному театрі працює з 1805 року в трупі М. та П. Барсових у Курську. В 1816 році перейшов до трупи І. Штейна. В 1818—1821 рр. у складі трупи виступав на сцені Полтавського театру, очолюваного І. Котляревським. Роль Михайла Чупруна в п'єсі «Москаль-чарівник» була однією з кращих ролей великого артиста. Величезний успіх мав Щепкін у ролі виборного Макогоненка в п'єсі Котляревського «Наталка Полтавка» і в ролі Шельменка в п'єсі Квітки-Основ'яненка «Шельменко-денщик».

В 1812 році за діяльною участю передових кіл російської і української громадськості, зокрема майбутнього декабриста С. Волконського, І. П. Котляревського, М. С. Щепкін з родиною був викуплений з кріпацтва.

М. С. Щенкін підтримував дружні зв'язки з Т. Г. Шевченком.

Видатний артист успішно виступав у Москві, а в 1824 році вступив до трупи новоутвореного тут Малого театру, де працював до кінця життя.

**М. І. МУРАВЬОВ-
АПОСТОЛ 1793—1886**

Матвій Іванович Муравйов-Апостол — відомий декабрист, брат Іполіта і Сергія Муравйових-Апостолів, походить з полтавських дворян с. Хомутець, Миргородського повіту (тепер Миргородського району). Тут і досі зберігся будинок, що належав його родині. Народився в Петербурзі. З 1809 року навчався в Петербурзькому інституті інженерів шляхів. У 1812 році підпрапорщиком вступив до армії. Брав участь у Вітчизняній війні 1812 року і в закордонних походах російської армії. З 1816 року активний учасник руху декабристів, член «Союзу порятунку», «Союзу благоденства» (1818 рік), «Південного товариства» (1821 рік).

У 1820 році після повстання Семенівського полку був переведений в Полтаву, де служив ад'ютантом при генерал-губернаторі. Протягом деякого часу був представником Південного товариства в Петербурзі на переговорах про об'єднання Південного і Північного товариств. Учасник повстання Чернігівського полку. Заарештований в січні 1826 року і засуджений до смертної кари, заміненої 20-річною каторгою до Сибіру. Повернувся в 1856 році. Помер у Москві.

Сергій Іванович Муравйов-Апостол — один з керівників руху декабристів на Україні. Народився в Петербурзі, в сім'ї російського державного діяча, в чині прапорщика почав службу в армії. Учасник Вітчизняної війни 1812 року і закордонних походів 1813—1814 рр., один із засновників першої таємної організації декабристів «Союзу порятунку». З 1816 року служив у Семенівському полку, а після його розформування в 1820 році був переведений до Чернігівського полку.

З часу організації Південного товариства декабристів (1821 рік) був його активним членом. У 1825 році автор «Православного катехізису», який закликав до повалення самодержавства і встановлення республіки, С. І. Муравйов-Апостол очолював повстання Чернігівського полку. Але це повстання не знайшло підтримки з боку інших полків. З січня 1826 року після бою з каральним загonom тяжко поранений в голову С. І. Муравйов-Апостол був заарештований і за вироком суду страчений 13 липня 1826 року в Петропавловській фортеці в числі п'яти керівників повстання декабристів.

М. В. ОСТРОГРАДСЬКИЙ
1801—1862

Михайло Васильович Остроградський — видатний математик, один із засновників Петербурзької математичної школи, академік Петербурзької Академії наук та кількох іноземних академій. Народився в с. Пашенному Кобеляцького повіту (тепер с. Пашенівка Козельщинського району). Вчився в Полтавській гімназії (будинок, де зараз розміщена школа № 3) і в Харківському університеті (1816—1820 рр.). У 1822—28 рр. вдосконалював свої знання в Парижі. Основні праці присвячені математичному аналізу, теоретичній механіці, математичній фізиці; відомий також роботами з теорії чисел, алгебри, теорії ймовірностей. Остроградський був у тривалій тісній дружбі з Т. Г. Шевченком. Видатний математик зазнав принижень і знущань з боку царизму та його чиновників, за ним було встановлено поліцейський нагляд.

Помер у Полтаві в сім'ї Старицьких, похований в с. Пашенівка, Козельщинського району. На його могилі встановлено обеліск.

Видатний російський письменник Микола Васильович Гоголь народився в селі Великі Сорочинці, Миргородського повіту (тепер Миргородського району), в сім'ї дрібного поміщика В. П. Гоголя (Яновського). Дитинство його пройшло в с. Василівці, поблизу Миргорода. Вчився в Понтавському повітовому училищі та Ніжинській гімназії вищих наук.

З 1828 року служив чиновником у Петербурзі і одночасно вчився в Академії мистецтв. М. В. Гоголь дуже цікавився історією і хотів створити велику працю з історії України. В зв'язку з цим він навіть мріяв переїхати до Києва і посісти кафедру історії в університеті. М. В. Гоголь збирав матеріали до українсько-російського словника.

З 1834 року Гоголь — ад'юнкт-професор кафедри загальної історії в Петербурзькому університеті. Він був у дружніх стосунках з письменником Є. П. Гребінкою, фольклористом і вченим М. О. Максимовичем та відомим істориком Й. М. Бодянським.

Тематика та сюжети багатьох його творів, присвячених Україні,— збірки «Вечори на хуторі біля Дикань-

ки», «Миргород» — навіяні народними казками, обрядами, побутом і природою Полтавщини.

Чудові описи розкішної природи Полтавщини знаходимо на сторінках його повістей. Сонячний літній день, «все начебто вимерло; вгорі тільки в небесній глибині тремтять жайворонки, і срібні пісні летять повітряними сходами на закохану землю», річкою-красунею Пселом, над якою «розкішно падали зелені кучері дерев».

Героїчні народні характери відображені в повісті М. В. Гоголя «Тарас Бульба», яка пройнята думкою про нерозривну єдність українського і російського народів.

На твори видатного письменника писав музику великий український композитор М. В. Лисенко.

В 1914 році на батьківщині М. В. Гоголя в с. Великі Сорочинці споруджено пам'ятник письменникові, а в 1951 році тут відкрито перший в Радянському Союзі літературно-меморіальний музей М. В. Гоголя.

Ім'я Гоголя носить Полтавський драматичний театр.

Євген Павлович Гребінка — український і російський письменник. Народився в 1812 році в хуторі Убіжище, Пирятинського повіту (зараз с. Мар'янівка, Гребінківського району) в сім'ї дрібного поміщика. Закінчив гімназію вищих наук у Ніжині. Після короткого перебування на військовій службі працював викладачем у Петербурзі.

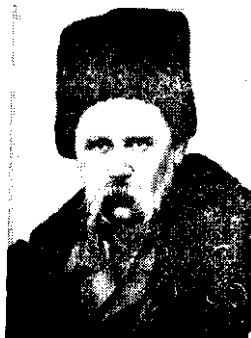
В 1834 році вийшла його збірка байок «Малороссийские приказки». Йому належить переклад на українську мову «Полтави» Пушкіна (1836 рік). Декілька творів він написав російською мовою (поема «Богдан» та ін.). Гребінка допомагав молодому Т. Г. Шевченкові в самоосвіті, в ознайомленні з українською літературою. З допомогою Є. П. Гребінки в 1840 році було вперше надруковано «Кобзар» Т. Г. Шевченка.

Творчість Гребінки багата й різноманітна. Він — автор віршів, байок, поем, оповідань, повістей, романів, нарисів, статей. Твори його відіграли важливу роль у становленні української літератури.

Поховано письменника в с. Мар'янівці Гребінківського району на Полтавщині.

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

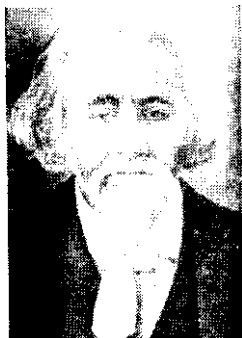
1814—1861

Тарас Григорович Шевченко бував на Полтавщині в 1843, 1844, 1845, 1846 та 1859 роках. Тут він написав ряд своїх визначних творів.

Протягом 1843—45 рр. поет відвідав Полтаву, Кременчук, Решетилівку, Яготин, Миргород, Лубни, Пирятин та села Лубенського, Миргородського, Пирятинського, Хорольського, Кобеляцького та інших повітів на Полтавщині. В кінці 1845 та на початку 1846 року був у Решетилівці. Нарешті, в 1859 році, повернувшись із заслання, Шевченко знов був на Полтавщині у маєтку Максимовича у с. Прохоровці, Золотоніського повіту.

На Полтавщині Шевченко намалював чимало краєвидів, в тому числі «Полтавський монастир», «Будинок Котляревського», та написав такі твори, як «Тризна», «Єретик» [«Кругом неправда і леволя...»], «Паймичка», «Заповіт», «І мертвим і живим».

Дмитро Дмитрович Ахшарумов — відомий лікар, доктор медичних наук, член гуртка петрашевців. Закінчив Петербурзький університет по східних мовах (1847 рік). Як член гуртка петрашевців у 1849 році був засуджений до страти, але потім помилуваний і відправлений в арештантські роти.

Після закінчення в 1862 році Дерптської медично-хірургічної академії він працював у медичних закладах за кордоном, потім в Росії.

З 1873 по 1882 рр., вийшовши у відставку, був Полтавським губернським лікарським інспектором, організував у Полтаві «Товариство лікарів» і був першим його головою.

У 1888 році переїхав у Ригу, де також був головою «Товариства лікарів». Помер у Баку.

В 1911 році в Полтаві була організована громадська «бібліотека Д. Д. Ахшарумова».

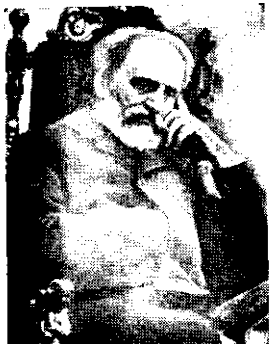
Л. І. ГЛІБОВ
1827—1893

Леонід Іванович Глібов — український байкар і пост-лірик, народився на Полтавщині, в с. Веселий Поділ, Хорольського повіту (тепер Семенівського району), в сім'ї управителя маєтку. Дитинство пройшло в с. Горбах на Кременчуччині. Вчився в Полтавській гімназії, писав вірші, збірка яких вийшла російською мовою в Полтаві в 1847 році («Стихотворения Леонида Глибова»). Через хворобу не закінчив курс гімназії. Потім учився в Ніжинському ліцеї, який закінчив в 1855 році, працював учителем на Поділлі, а в 1858 року в Чернігівській гімназії. В 1861—63 рр. видавав і редагував газету «Черниговский листок», де висвітлювались важливі питання суспільного життя.

Літературна спадщина Глібова багата й різноманітна. Він написав понад 100 байок, велику кількість ліричних поезій українською і російською мовами, поему «Перекотиполе», п'єсу «До мирового» та ін. Але найціннішими з його творів є байки. Писав він також твори для дітей, що друкувалися в журналі «Дзвінок». Його пісня «Стоїть гора високая» стала народною.

В 1957 році в с. Веселий Поділ Л. І. Глібову споруджено пам'ятник.

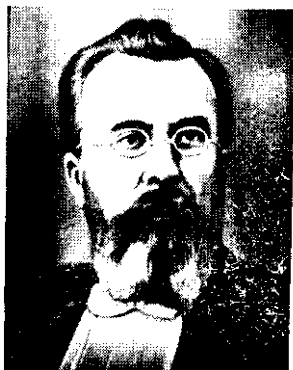
Григорій Григорович Мясоедов — видатний російський художник-передвижник, один з організаторів Товариства пересувних виставок, яке було засноване в 1871 році в Петербурзі. Він автор історичних, жанрових картин та пейзажів. Серед цих робіт Мясоедова широко відомі картини з селянського життя.

На початку 90-х років XIX століття він оселився в Полтаві у своїй садибі по вулиці Малій Встречній (тепер вулиця Мясоедова 27/29), де й помер.

В Полтаві Мясоедов керував студією художників, написав ряд картин та етюдів, серед них «Курсистка», «Селянська дівчина», «Старий з книгою», «Старенька з яблуком», «Скеля над морем», «Околиці Полтави», «Стежка в саду», «Бузок цвіте» та інші, які експонуються в Полтавському художньому музеї.

Відомими картинами, створеними тут художником, є також «Читання «Крейцерової сонати», «Міцкевич в салоні З. Волконської», а також ряд портретів. Мясоедов розписав завісу для драматичного театру з зображенням околиць Полтави та створив портрет видатної української артистки М. К. Зацьковецької.

М. В. СКЛІФОСОВСЬКИЙ
1836—1904

Микола Васильович Скліфосовський — видатний російський хірург, професор, народився поблизу м. Дубосарів, кол. Херсонської губернії (тепер Молдавська РСР).

Закінчив у 1859 році медичний факультет Московського університету.

Після 1871 року неодноразово відвідував Полтавщину, жив у с. Яківцях під Полтавою, де був невеликий маєток його дружини, оперував хворих у Полтавській земській лікарні. Як хірург брав участь у трьох війнах, зокрема у Російсько-турецькій (1877—78 рр.). Праці його присвячені питанням воєнно-польової хірургії. Скліфосовський був учасником вітчизняних та міжнародних з'їздів лікарів, редагував ряд хірургічних журналів, сприяв жіночій медичній освіті в Росії.

В 1923 році ім'я М. В. Скліфосовського присвоєно Інституту швидкої медичної допомоги в Москві. Помер і похований у Яківцях.

Михайло Петрович Старицький — видатний письменник, поет, драматург, театральний і культурно-громадський діяч, перекладач творів російських та західноєвропейських класиків українською мовою.

Народився в с. Кліщинцях, Золотоніського повіту (тепер Глобінського району) на Полтавщині. Виховувався в сім'ї батька М. В. Лисенка. Після закінчення Полтавської гімназії в 1858 році Старицький вступив до Харківського університету, потім перейшов до Київського, який закінчив в 1864 році. З цього часу займався літературною та громадсько-культурною діяльністю. З 1883 року М. Старицький — антрепренер трупи, створеної з ініціативи М. Кропивницького, М. Заньковецької і М. Садовського. Він докладно зусиль до організації театру. Кращі драми його «Не судилося», «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «У темряві», «Талан», «Маруся Богуславка», «Богдан Хмельницький», «За двома зайцями» та ін. М. Старицький написав більше 30 драматичних творів, в яких показував соціальні суперечності в тодішньому суспільстві, викривав поміщиків, сільську буржуазію,

змалював тяжке становище селян і передової інтелігенції.

В 1895 році за станом здоров'я залишає театр і віддається літературній діяльності. Його прозові твори — романи «Кармалюк», «Перед бурею», «Буря», повість «Облога Буші».

Помер М. П. Старицький 27 квітня 1904 року, похований на Байковому кладовищі в Києві.

Микола Віталійович Лисенко — великий український композитор, основоположник української класичної музики, видатний педагог, фольклорист і громадсько-політичний діяч.

Народився в с. Гриньки, Кременчуцького повіту (тепер Глобинського району), в дрібнопоміщицькій сім'ї. З п'яти років вивчав музику. Вчився в приватних пансіонах Києва та Харкова.

В 1859 році вступив на природознавчий факультет Харківського університету, потім перейшов до Київського, де зійшовся з прогресивною молоддю, записував і обробляв народні пісні. Вчився в Лейпцигській консерваторії.

В 1876 році М. В. Лисенко оселився в Києві, де організував хор, з яким виступав у багатьох містах України, в тому числі на Полтавщині і в 1903 році в Полтаві.

1904 року ним була організована в Києві музично-драматична школа, де вчилася багато видатних діячів українського мистецтва.

М. В. Лисенко невтомно боровся за розвиток націо-

нальної музичної культури. Гімном революції прозвучав його твір «Вічний революціонер» на слова Івана Франка (1905 рік). Безпощадна сатира на самодержавство — опера «Енеїда». Лисенко заклав основу українського національного оперного театру. Кращі опери Лисенка «Утоплена» (на сюжет «Майської ночі» М. В. Гоголя), «Тарас Бульба» (на сюжет повісті М. В. Гоголя), «Паталка Полтавка» та дитячі опери — «Коза-дереза», «Пан Копький» та «Зима й весна».

Лисенко — автор музики до «Кобзаря» Т. Г. Шевченка, на тексти якого він написав понад 80 вокальних творів різних жанрів. Першим із композиторів у 1868 році Лисенко написав музику до «Заповіту» Т. Шевченка. Основоположник інструментальних жанрів української музики, він зібрав і обробив велику кількість народних пісень, видав 7 випусків по 40 пісень для голосу з фортепіано, 5 циклів обрядових пісень тощо. Лисенко підтримував дружні взаємини з видатними письменниками та діячами культури — І. Франком, Л. Українкою, М. Коцюбинським, Т. Рильським, М. Римським-Корсаковим та ін.

В 1911 році він приїхав на Полтавщину, відвідав рідні місця. Помер у Києві.

Велика й різноманітна спадщина Лисенка, яка проїнята демократизмом, в роки Радянської влади стала видатним надбанням народних мас нашої країни, а також набула великої популярності далеко за її межами. Твори М. В. Лисенка вийшли у нас багатотомним виданням. Ім'я композитора присвоєно Харківському державному академічному театру опери та балету, Львівській державній консерваторії та Полтавському музичному училищу.

У Києві та на батьківщині композитора, в с. Гриньки, М. В. Лисенку встановлено пам'ятники.

А. Є. ЗАЙКЕВИЧ

1842—1931

Лубенчанин Анастасій Єгорович Зайкевич, професор Харківського університету, справедливо вважається зачинателем сільськогосподарського дослідництва на Півдні Росії. Він був ініціатором та організатором 33 дослідних полів; деякі з них пізніше реорганізовано в державні дослідні станції, що діють і зараз, наприклад Полтавська сільськогосподарська дослідна станція, заснована за його участю 1884 року, Лубенська дослідна станція лікарських рослин, Харківська селекційна станція та ін.

А. Є. Зайкевич розробляв питання фізіології рослин, агрохімії, агротехніки, селекції, тваринництва та ін. За багаторічну плідотворну діяльність професорові А. Є. Зайкевичу було присвоєно звання Героя Праці.

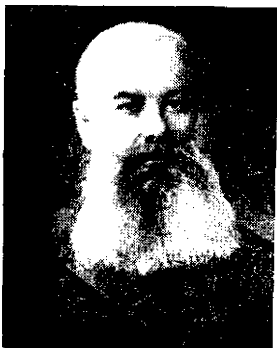
Микола Олександрович Ярошенко — відомий російський художник-передвижник. Народився в Полтаві в родині військового службовця Полтавського кадетського корпусу. Закінчив кадетський корпус у Петербурзі 1870 року і Михайлівську артилерійську академію. Одночасно відвідував Рисувальну школу, а потім був вільним слухачем Петербурзької Академії художеств (1867—1874 рр.). З 1875 року М. О. Ярошенко експонував свої роботи на виставках Товариства передвижників, а з 1876 року до кінця життя був активним членом Товариства. Як керівник його Ярошенко завжди боровся за принципи ідейно-реалістичного мистецтва. В творчості художника знайшли відображення найактуальніші питання тогочасної дійсності та долі народу. Твори Ярошенка «Кочегар», «Ув'язнений», «Всюди життя» та інші сповнені гострого соціального змісту. Широко відомі його твори про життя передової студентської молоді: «Студент», «Курсистка», «Причини невідомі» та інші. Він автор галереї психологічних портретів прогресивних діячів російської культури та науки.

Ярошенко любив Полтаву і часто приїжджав сюди. Крім того, він бував тут і з пересувними виставками. Художник заповідав рідному місту Полтаві свої твори — портрети, пейзажі Кавказу, жанрові картини, етюди та малюнки, які зберігаються в Полтавському художньому музеї.

Помер і похований він у Кисловодську, де є будинок-музей М. О. Ярошенка. Демократична творчість художника була високо оцінена В. І. Леніним.

В. В. ДОКУЧАЄВ

1846—1903

Василь Васильович Докучаєв — видатний російський вчений, засновник сучасного наукового ґрунтознавства і комплексного дослідження природи.

З 1888 року Докучаєв на запрошення Полтавського губернського земства очолював експедицію по вивченню ґрунтів Полтавської губернії. Робота експедиції, під час якої було досліджено ґрунти, рослинність і геологічні умови Полтавщини, тривала до 1894 року. Праці експедиції були видані в 16 томах. Крім того, учасники експедиції на чолі з Докучаєвим склали першу карту ґрунтів Полтавської губернії.

Серед учасників експедиції були учні В. В. Докучаєва — В. І. Вернадський, К. Д. Глінка, Ф. Ю. Левінсон-Лессінг, які потім стали академіками, видатними радянськими природознавцями.

В 1891 році за ініціативою Докучаєва був організований Полтавський губернський природничо-історичний музей, в основу якого лягли колекції ґрунтів (близько 4000 зразків) та гірських порід і гербарій Полтавської губернії, зібрані учасниками експедиції.

Панас Мирний — Панас Якович Рудченко — видатний український письменник революційно-демократичного напрямку. Народився в Миргороді в сім'ї дрібного урядовця, жив у Гадячі (з 1858 до 1864 р.), Прилуках (1865—1867 рр.), в Миргороді (з 1867 до 1871 рр.), в Полтаві (з 1871 р. до смерті).

Тут він працював спочатку бухгалтером губернського казначейства, потім займав різні посади у казенній палаті, а в 1914 році одержав чин дійсного статського радника.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції працював у Полтавському губфінвідділі.

Світогляд П. Мирного формувався під впливом творчості революціонерів-демократів і революційного народництва. Найбільш значні твори письменника — «Лихі люди», «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» «Повія» та інші увійшли в фонд української класичної літератури і перекладені на російську та інші мови.

Панас Мирний відомий своїми драматичними творами «Лимерівна», «Перемудрив», «У черницях», «Спокуса» та ін. Він також перекладав твори О. С. Пушкіна,

М. Ю. Лермонтова, Шекспіра («Король Лір») Г. Лонт-Фелло (поема «Пісня про Гайавату») та ін. Під час революції 1905—1907 рр. він закликав письменників зброєю слова служити повсталому народу. Серед його творів цього періоду відомі «До сучасної музи» (1905 рік), «Сон» (1905 рік), «До братів-засланців» (1908 рік) та ін.

П. Мирний підтримував тісні зв'язки з передовими діячами української літератури і мистецтва І. Франком, М. Лисенком, Лесею Українкою, М. Заньковецькою, М. Старицьким, І. Карпенком-Карим, М. Кропивницьким, які часто гостювали у Рудченків у Полтаві.

І. Франко, оцінюючи твори П. Мирного, зазначав, що в його «...оповіданнях видно було свіжий і сильний талант, і вони відразу корисно вирізнялися серед тодішньої української белетристики».

Високу оцінку творчості видатного романіста дали також М. Коцюбинський, В. Стефаник та інші.

Лише при Радянській владі творчість П. Мирного стала надбанням трудового народу.

Похований П. Мирний у Полтаві, в Зеленому Гаю.

В будинку, де він жив останні 17 років по Третій Кобищанській вулиці, 56 (тепер вул. П. Мирного), 1 квітня 1940 року відкрито літературно-меморіальний музей письменника. На подвір'ї музею в 1951 році поставлено бронзовий бюст П. Мирного. До 100-річчя з дня народження письменника, в 1949 році, на будинку-музею встановлено меморіальну дошку.

На могилі письменника стоїть обеліск з барельєфом Панаса Мирного.

Леонід Володимирович Позен — видатний український і російський скульптор-передвижник. Народився в с. Оболонь, Хорольського повіту (тепер Семенівського району). В 1872 році закінчив Петербурзький університет. Юрист за освітою, він самостійно займався також і скульптурою. Його твори вперше почали експонуватись в 1880 році на виставці Товариства передвижників, з 1891 року він член Товариства. З 1894 року Позен — дійсний член Петербурзької Академії художеств.

Л. В. Позен — автор портретів та скульптурних груп на історичні та побутові теми: «Кобзар», «Запорожець у розвідці», «Скіф», «Оранка на Україні» та інші.

З 1876 року Л. В. Позен періодично жив у Полтаві, був у дружніх відносинах з художниками Г. Г. Мясоедовим, В. О. Волковим та І. К. Зайцевим.

Він автор пам'яток у Полтаві І. П. Котляревському (відкритий в 1903 році) та М. В. Гоголю (встановлений в 1913 році, встановлений у 1934 р.).

В Полтавському художньому музеї зберігаються його портрети Ф. Г. Стравінського, М. О. Ярошенка, Г. Г. Мясоедова та скульптура «Жебрак», один з варіантів якої експонується також в Полтавському краєзнавчому музеї. Помер Позен 8 січня 1921 року, похований у Ленінграді.

О. О. ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ
1851—1914

Олександр Олексійович Ізмаїльський — талановитий український агроном, знавець степового сільського господарства. Вів велику дослідницьку роботу, вивчаючи ґрунти, розробив агротехнічні заходи боротьби з посухами (глибокий обробіток ґрунту, снігозатримання, заліснення ярів, позахисні лісові смуги та інше), намітив шляхи підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

Ізмаїльський був віце-президентом Полтавського сільськогосподарського товариства. За його ініціативою у 1884 році був утворений один з найстаріших у Росії дослідних закладів — Полтавське дослідне поле (тепер обласна дослідна станція). Ізмаїльський подавав велику допомогу В. В. Докучаєву під час роботи експедиції по вивченню ґрунтів Полтавської губернії.

І. Ф. ПАВЛОВСЬКИЙ

1851—1922

Іван Францевич Павловський — відомий історик, літературознавець і архівіст народився в с. Боброві, Калужської губернії. В 1854 році батьки його переселились у Миргородський повіт. Павловський закінчив у 1870 році Полтавську гімназію, а в 1874 році історико-філологічний факультет Київського університету.

В 1874 році викладав історію в Полтавському кадетському корпусі.

В 1903—1917 рр. працював секретарем Полтавської місцевої архівної комісії, був організатором і завідуючим музею Полтавської битви (1909—1918 рр.). Мав більше 100 опублікованих заміток, монографій і документів з історії Полтавської губернії XVIII—XIX століть, в тому числі з історії Полтави і Полтавської битви, написав біографію І. П. Котляревського, роботи «Малоросійське козацьке ополчення в Кримську війну», «До історії декабристів» та інші.

1912 року склав «Короткий біографічний словник вчителів, письменників Полтавщини», а в 1913 році — «Перше доповнення до короткого біографічного слов-

ника», брав участь у складанні «Систематичного покажчика журналу «Киевская старина» та ін.

Статті, написані І. Ф. Павловським на основі архівних матеріалів, друкувалися в журналах «Русская старина», «Полтавские епархиальные ведомости», в «Трудах Полтавской ученой архивной комиссии» та інших виданнях.

В. Г. КОРОЛЕНКО

1853—1921

Володимир Галактіонович Короленко — видатний російський письменник-демократ та прогресивний громадський діяч, провів у Полтаві останній період свого життя (з 1900 по 1921 рр.) З 1903 року письменник періодично жив і працював в с. Хатки, Шишацького району.

В Полтаві Короленко написав «У казаков», «Румынские очерки», оповідання «Не страшное», «Мороз», «Феодалы» та інші, літературно-критичні статті «Воспоминания о писателях». З 1905 року до смерті він працював над найбільшим своїм твором «История моего современника».

Разом з художніми творами В. Г. Короленко написав у ці роки значні публіцистичні статті: «Сорочинская трагедия», «Бытовое явление», «Падение царской власти» та інші.

Письменник брав активну участь у громадському житті Полтавщини. Одним з яскравих прикладів громадської діяльності Короленка є його виступ на захист селян — учасників повстання у 1905 році в с. Великі Сорочинці — на сторінках газети «Полтавщина»

у формі «Відкритого листа статському радникові Філонову».

У будинку, де жив письменник з 1903 по 1921 рр. по Мало-Садовій вул., 1 (тепер вул. Короленка), в 1928 році було відкрито літературно-меморіальний музей В. Г. Короленка.

Під час німецько-фашистської окупації музей був зруйнований гітлерівцями.

За рішенням Радянського уряду до 25-х роковин з дня смерті В. Г. Короленка будинок був реставрований і в ньому в урочистій обстановці була відкрита нова експозиція музею.

Похований письменник недалеко від свого будинку в мальовничому куточку нинішнього міського парку «Перемога». Поруч з ним в 1940 році похована його дружина.

О. Г. СЛАСТІОН

1855—1933

Опанас Георгійович Сластіон — український художник, письменник, етнограф і педагог. Народився в Бердянську, в родині маляра. Після закінчення в 1882 році Петербурзької Академії художеств Сластіон через деякий час приїхав на Полтавщину, де брав активну участь у громадському житті. Тут він протягом багатьох років працював над створенням галереї етнографічних зарисовок кобзарів з Полтавщини — Петра Неховайзуба, Дмитра Скорпка, Самійла Яшного, Михайла Кравченка — автора думи «Про Сорочинські події 1905 року» та інших, які потім були видані окремим альбомом. Сластіон — ілюстратор поеми Т. Г. Шевченка «Гайдамаки». Протягом 1900—1928 рр. він працював у Миргородській художньо-промисловій школі і був першим директором створеного тут у 1920 році за його ініціативою краєзнавчого музею.

О. Г. Сластіон — автор книги про художника-полтавчанина П. Д. Мартиновича, з яким він дружив і їздив в етнографічні експедиції по Полтавщині.

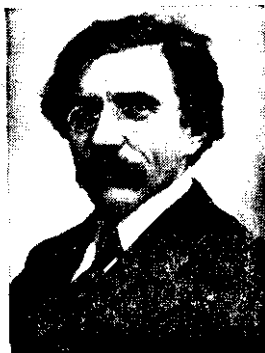
Серед живописних робіт його виділяється картина «Маруська», «Проводи на січ». Відомий він і як худож-

ник-пейзажист (пейзажі «Весна», «Миргород»). У Полтавському художньому музеї зберігаються великі полотна художника «Жниці», «На річці Псьол».

Перебуваючи з 1928 року на пенсії, він писав спогади і робив зарисовки тих місць Полтавщини, де був Т. Г. Шевченко. На початку 1930 року у Миргороді зустрічався з артистом П. Саксаганським. Зараз у Миргороді на будинку краєзнавчого музею О. Г. Сластіону встановлена меморіальна дошка.

ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМ

1859—1916

Шолом-Алейхем (літературний псевдонім Рабиновича Шолома Нохумовича) — видатний єврейський письменник. Народився в Переяславі, Полтавської губернії. Закінчив Переяславське повітове училище, вчителював. В 1880—1882 рр. жив у Лубнах.

Літературною діяльністю Шолом-Алейхем почав систематично займатись з 1883 року, як письменник-реаліст він показував життя пригноблених єврейських мас, які були загнані царським урядом в «смугу осідлості». Трагічній долі «маленької людини» присвячена більша частина творів Шолом-Алейхема. Широко популярні такі його твори, як «Тев'є-молочник», «Менахем-Мендель», «Хлопчик Мотл», «Мандрівні зірки», «Потоп» (про революцію 1905—1907 рр.) та ін. Гумор і глибокий ліризм Шолом-Алейхема М. Горький називав «печальним и сердечным». Твори Шолом-Алейхема неодноразово виходили російською, українською та іншими мовами.

Переслідуваний царським урядом за «крамольні» твори, він в кінці 1905 року виїхав за кордон. В 1915-16 рр. жив у Нью-Йорку, де і помер.

Максим Горький — великий пролетарський письменник, основоположник соціалістичного реалізму в художній літературі. Народився в Нижньому Новгороді (тепер Горький), у сім'ї столяра. На Полтавщині був тричі. Під час подорожі по Україні в 1891 році був у Полтаві, Сорочинцях, Лубнах, Кременчуді. Влітку 1897 року Горький жив у с. Мануйлівці (тепер Козельщинський район), де написав: «Крымские эскизы», «Мальва», «Скуки ради», «В степи», «Супруги Орловы», «Бывшие люди», «Ярмарка в Голтве».

У 1900 році Горький був під Миргородом, у Кременчуці, з червня і до кінця літа жив у с. Мануйлівці. Цього літа він пише повість «Мужики», «Трое», працює над п'єсою «Мещане».

У селі Мануйлівці є літературно-меморіальний музей О. М. Горького.

О. Г. ШЛІХТЕР

1868—1940

Олександр Григорович Шліхтер — видатний революційний і партійний діяч УРСР, академік АН УРСР (з 1928 року) народився в Лубнах, Полтавської губернії, в сім'ї ремісника-столяра. Вчився в Лубенській, а потім в Прилуцькій гімназіях. Ще з гімназичних років брав участь у революційній боротьбі. В 1890 році Шліхтер емігрував до Швейцарії, а в 1892 році повернувся на Полтавщину як студент-медик для боротьби з епідемією холери. Тут він брав участь в організації соціал-демократичного гуртка, написав свою першу марксистську працю «Полтавское земство в роли благодетеля недомочных крестьян».

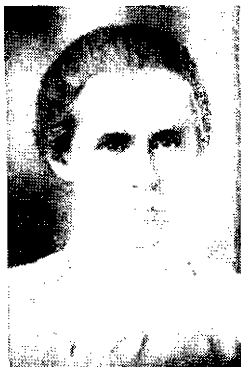
Під час першої російської революції в 1905 році Шліхтер керує лютевим політичним страйком працівників Південно-Західної та Київсько-Полтавської залізниць, очолюючи страйковий комітет. У жовтні 1905 року він знову емігрує в Швейцарію, потім їде в Фінляндію, де знайомиться з В. І. Леніним. У 1908 році його знову заарештовують і засилають до Сибіру. 17 років провів Шліхтер в царських тюрмах і засланнях.

В 1917 році Шліхтер повертається із заслання і включається в партійну роботу, займає ряд відповідальних постів на партійній та радянській роботі.

З 1929 року О. Г. Шліхтер доктор економічних наук, член Академії наук УРСР та БРСР.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

1871—1913

Леся Українка (Лариса Петрівна Косач-Квітка) — велика українська письменниця, поетеса і громадська діячка революційно-демократичного напрямку. Народилася в Новгород-Волинському (тепер Житомирської області). Мати її — українська письменниця Олена Пчілка; батько П. А. Косач служив головою з'їзду мирових посередників. Виховувалась у колі передової української інтелігенції — родин М. Старицького, М. Лисенка.

Через хворобу Л. Українка вчилася вдома, але одержала широку освіту, володіла кількома іноземними мовами, знала музику, малювала, досконало знала історію, світову літературу, філософію, мистецтво. Світогляд її формувався під впливом революціонерів-демократів, а з 90-х рр. XIX століття — під впливом марксизму. Л. Українка довгий час жила у своїх родичів у маєтку Драгоманових у Зеленому Гаю, під Гадячем. Сюди в 1898 році приїжджав її близький друг С. К. Мержинський — один з палких пропагандистів марксизму в Києві, Мінську та Закавказзі.

Леся Українка рано почала займатися літературною діяльністю. Поезія Лесі Українки виражає протест проти пригнічення людей, проти національного поневолення і соціального гніту. Її твори «Осіньні казка», «У катакомбах», «Пісні про волю» та інші відображають революційно-демократичні ідеї, закликають народ до боротьби проти самодержавства.

П'єси Л. Українки «Камінний господар», «Лісова пісня» йдуть на сценах багатьох театрів СРСР.

Більшовицька газета «Рабочая правда» в статті-некролозі писала: «Леся Українка померла, але її бадьорі твори довго будуть збуджувати нас до праці — боротьби. Добра вічна пам'ять письменниці — другу робітників!»

У Гадячі в районному народному музеї створено розділ, де висвітлюється гадяцький період життя і діяльності Лесі Українки. На будинку, де вона жила, встановлено меморіальну дошку.

І. Ф. КОТЛОВ

1871—1920

Іван Федорович Котлов — один з активних діячів більшовицьких організацій Полтавщини та Харківщини, народився в селянській родині в Костромській губернії.

З 1893 року працював робітником на підприємствах у Петербурзі, потім у Миколаєві, брав участь у революційному русі. З 1901 року І. Ф. Котлов працював у Крюківських вагонних майстернях. Він організував соціал-демократичний гурток у майстернях, брав участь у революційних подіях 1905—1907 рр. у Кременчуці та Крюкові, організувавши там бойову дружину з робітників. В 1907 році був заарештований. Після звільнення І. Ф. Котлов повертається в майстерні, де продовжує революційну діяльність.

В 1915 році залізнична адміністрація переводить І. Ф. Котлова до Харкова. Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції стає одним з провідних діячів Харківської більшовицької організації, бере участь у створенні радянського апарату управління залізницями.

А. В. ЛУНАЧАРСЬКИЙ
1875—1933

Анатолій Васильович Луначарський — видатний радянський і партійний діяч, академік, літературний критик, письменник, один з визначних діячів соціалістичної культури. Народився в Полтаві, в сім'ї радикально настроєного чиновника. Деякий час учився в Полтавській гімназії.

У соціал-демократичному русі з 1892 року. У 90-х роках Луначарський часто бував у батька в селі Супрунівці, поблизу Полтави. В 1899 році після повернення на Батьківщину з еміграції був заарештований. Луначарський брав активну участь у виданні більшовицької преси.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції Луначарський увійшов до складу Радянського уряду як Нарком освіти і залишався на цьому посту протягом 12 років, до 1929 року. Останні роки свого життя працював на дипломатичній роботі.

Луначарський — видатний представник марксистської літературної критики та естетики, історик російської та західноєвропейської літератури. Він любив і цінував творчість видатних українських письменни-

ків. Його критичний нарис «Великий народний поет» був розгорнутою марксистською оцінкою творчості Т. Г. Шевченка. У 20-х роках А. В. Луначарський не раз бував на Україні, двічі відвідав Полтаву. Влітку 1925 року Луначарський виступав у Полтаві з промовами, провів антирелігійний диспут. Ім'ям Луначарського названо одну з вулиць Полтави.

А. Ю. ТЕСЛЕНКО

1882—1911

Архим Юхимович Тесленко — український письменник революційно-демократичного напрямку. Народився на Полтавщині, в с. Харківці Лохвицького повіту (тепер Лохвицького району), в сім'ї селянина-бідняка. Вчився в Харківській початковій та церковно-учительській школі, звідки був виключений за атеїстичні погляди.

Служив у Лохвицькій волості та в канцелярії повітового нотаріуса писарчуком, деякий час вчився на курсах телеграфістів на станції Долинській; ходив на заробітки до місцевих куркулів. Брав участь у революційних виступах селян у рідному селі в 1905 році, за що його двічі заарештовували та вислали у Вятську губернію. В кінці 1908 року повернувся додому хворий на туберкульоз, де згодом і помер. На могилі письменника в с. Харківцях встановлено пам'ятник.

У своїх творах Тесленко реалістично змальовував розшарування українського селянства, експлуатацію бідноти сільською буржуазією, важке становище сільської інтелігенції. Оповідання Тесленка пройняті гарячою любов'ю до народу, вірою в нове, щасливе жит-

тя. Найбільш відомі його твори: «У схимника», «За паспорт», «Школяр», «Поганий до ями», «Страчене життя», «Патріоти». За роки Радянської влади твори письменника видані тиражем близько двох мільйонів примірників і перекладені багатьма мовами Радянського Союзу.

Пилип Йосипович Капельгородський — український радянський письменник. Народився в с. Городищі на Полтавщині (тепер Улянівського району Сумської області).

Вчився в Полтавській духовній семінарії, звідки в 1902 році за розповсюдження серед селян революційної літератури був виключений і заарештований. Після звільнення з тюрми працював (1909—1910 рр.) у газеті «Терек», у якій тоді співробітничав С. М. Кіров.

Літературну діяльність почав з 1906 року. Після перемоги Жовтня П. Капельгородський працює в Ставрополі, а потім на Полтавщині в Лубнах. 1924 року він переїжджає в Полтаву і працює в редакції газети «Більшовик Полтавщини».

Капельгородський друкує свої твори в українських альманахах, журналах і газетах. Він автор багатьох фейлетонів, сатиричних віршів. Найбільш відомі його твори: роман «Шурган», повість «Аш хаду», дитяча п'єса «Чарівна сопілка», збірник віршованих гуморесок «Гей, не дивуйте!», «Роздайсь, море!» тощо.

С. А. КОВПАК

1887—1967

Сидір Артемович Ковпак — радянський державний і військовий діяч, член КПРС з 1919 року. С. А. Ковпак народився в с. Котельва, Полтавської області. З 11 років наймитував у куркулів, потім працював у Саратовському трамвайному депо. В роки першої світової війни був на фронті. Повернувшись у Котельву, Ковпак брав активну участь у боротьбі за встановлення Радянської влади. У період громадянської війни він був начальником штабу загону Червоного козацтва.

Двічі Герой Радянського Союзу генерал-майор С. А. Ковпак — один з видатних організаторів партизанської боротьби на Україні в період Великої Вітчизняної війни. За час війни з'єднання Ковпака пройшло з боями по німецько-фашистських тилах 10 тисяч кілометрів, розгромивши ворожі гарнізони в 39 пунктах.

Героїчним рейдам з'єднання Ковпака присвячено багато творів, наприклад; «Легендарный рейд» С. В. Руднева, «Люди з чистою совістю» П. Вершигори. Сам Ковпак — автор книги «Від Путивля до Карпат».

З 1947 року С. А. Ковпак протягом 20 років працював заступником Голови Президії Верховної Ради

УРСР, з квітня 1967 року — членом Президії Верховної Ради УРСР.

Ковпак нагороджений 4-ма орденами Леніна, орденами Червоного Прапора, Суворова 1-го ступеня, Богдана Хмельницького 1-го ступеня та багатьма медалями. В с. Котельві Полтавської області, на батьківщині героя, встановлено його бронзовий бюст.

А. С. МАКАРЕНКО

1889—1939

Антон Семенович Макаренко — видатний радянський педагог і письменник. Народився в с. Білоціллі, Сумського повіту, Харківської губернії, в сім'ї робітника залізничних майстерень. З 1900 року жив у Крюкові, Полтавської губернії. Після закінчення міського училища і педагогічних курсів Макаренко працював учителем Крюківського двокласного училища. З 1914 по 1917 рік Макаренко вчився в Полтавському учительському інституті, який закінчив з золотою медаллю. З вересня 1917 року працював завідуючим вищого початкового училища. Після Жовтневої революції продовжує педагогічну діяльність у залізничних училищах. В 1920 році, за дорученням Полтавської губнаросвіти, Макаренко організував трудову колонію нецуполітніх правопорушників під Полтавою.

На Полтавщині Макаренко провів понад 25 років. Тут він починав свою літературну діяльність, зокрема роботу над «Педагогічною поемою».

У Крюкові, де письменник провів дитячі роки, створено меморіальний музей А. С. Макаренка.

Вишня Остап — літературний псевдонім Губенка Павла Михайловича — видатний український радянський письменник, сатирик і гуморист. Народився в місті Груні на Полтавщині (тепер Сумської області), у селянській сім'ї.

В 1907 році закінчив військово-фельдшерську школу. Десять років працював фельдшером. З 1917 року займався літературною діяльністю, писав численні фейлетони і гуморески.

В 1928 році з'явилось перше видання «Усмішок» у 4-х томах.

Сила таланту Вишні виявилася в роки Великої Вітчизняної війни. Визначним явищем української радянської літератури на теми Вітчизняної війни є широко відома гумореска «Зенітка» і збірка памфлетів «Самостійна дірка». В післявоєнні роки О. Вишня брав активну участь у літературному і громадському житті країни, був членом редколегії «Перця», членом правління Спілки письменників України.

О. Вишня неодноразово приїздив на Полтавщину, відпочивав, зустрічався з рибалками, сам рибалив, тут

зароджувалися сюжети багатьох його гумористичних оповідань. Велику популярність здобули «Мисливські усмішки» О. Вишні.

В 1956 році «Літературна газета» писала: «Мабуть, з часів Котляревського не сміялась Україна таким життєрадісним, таким іскрометним сонячним сміхом, яким вона засміялася знову в прекрасній творчості О. Вишні».

Цінний вклад в українську культуру вніс О. Вишня своїми перекладами творів Гоголя, Чехова, Твена, Гашека та інших письменників.

ЛЕ ІВАН
народився 1895 року

Ле Іван (Мойся Іван Леонтійович) — український радянський письменник. Народився в селі Мойсенці на Полтавщині (тепер Іркліївського району, на Черкащині), в родині безземельного селянина. Працював чорноробом на пахтах Криворіжжя.

З 1923 по 1927 рік вчився в Київському політехнічному інституті. Після закінчення інституту працював в Узбекистані інженером іригаційного будівництва.

Перші його твори видано в 1924 році. 1927 року вийшла збірка оповідань Івана Ле про громадянську війну «Юхим Кудря». Роман Івана Ле «Міжгір'я» (1929 рік) був в українській літературі першим твором про індустріалізацію країни.

Широко відомі твори Івана Ле: повість «Інтеграл», історичні романи «Історія радості», «Наливайко», «Хмельницький», «Україна».

В своїх післявоєнних творах «Право молодості» (1953), «Кленовий лист» (1960) та інших письменник відображає мирну працю радянських людей, створює художні образи сучасної молодшої людини. Іван Ле — лауреат Шевченківської премії.

МАТЕ ЗАЛКА

1896—1937

Мате Залка — відомий угорський письменник. Народився в селі Матольчі, в південно-східній Угорщині. Під час світової війни в 1916 році Мате Залка потрапив до російського полону. Після Великого Жовтня взяв участь у громадянській війні, став революційним діячем. У 1920 році, ведучи свій революційний полк через Кременчук, Кобеляки на південь, Залка вперше побачив Полтавщину і був зачарований нею. Вона видалась схожою на його батьківщину. І ці почуття були причиною того, що з 1928 по 1936 рік Залка щоліта жив у селі Біликах, Кобеляцького району. Тут він працював над романом «Добердо», зустрічався з українськими письменниками Ю. Яновським, О. Ковінкою, П. Канельгородським. У 1928 році в полтавському журналі «Наше слово» опублікував оповідання «Чужі закони».

З с. Білики в 1936 році Мате Залка поїхав в Іспанію на допомогу іспанським патріотам, де командував 12-ю Інтернаціональною бригадою під іменем генерала Лукача.

Полтавщина згадується в творах Мате Залка «Оповідання полковника», «Генерал», у незакінченому романі «Комети повертаються» та в інших.

7 березня 1937 року з Іспанії він писав своїй дружині: «...дуже цікаво — все бачу скрізь Білики, Полтавщина все ж найбільш мила для мене місце».

Мате Залка героїчно загинув в Іспанії у 1937 році.

На Полтавщині, в с. Білики, створено літературно-меморіальний музей Мате Залка.

А. В. ГОЛОВКО
народився 1897 року

Андрій Васильович Головка — український радянський письменник, один із зачинателів української радянської прози. Народився в с. Юрки (тепер Козельщинського району) в селянській сім'ї. В роки громадянської війни був у рядах Червоної Армії. Потім працював сільським вчителем у Біликах.

В 1918 році Головка видав збірку віршів «Самоцвіти». 1923 року виходить перший його прозовий твір «Дівчина з шляху». В 1926 році з'являється книга оповідань та повістей «Можу». Широко відомі оповідання цієї збірки «Червона хустина» і «Пилипко».

Великим творчим успіхом Головка був роман «Бур'ян» — один з найвизначніших творів української радянської прози, перший великий реалістичний роман про класову боротьбу на селі. Найбільш відомі твори письменника: роман «Мати», «Дружба», «Бойовий екіпаж» (1942), «Артем Гармаш» (1951).

У зв'язку з шістдесятиріччям з дня народження письменника було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

Ісак Осипович Дунаєвський — видатний російський радянський композитор, народився в Лохвиці, Полтавської губернії.

В 1919 році закінчив Харківську консерваторію. У 1919—1941 рр. працював диригентом і композитором у театрах Харкова, Москви, Ленінграда. В 20-х роках виступив як автор оперет.

В 1932 році почав роботу в кіно. Дунаєвський — автор музики до кінокомедій «Веселі хлоп'ята», «Цирк», «Багата наречена», «Волга-Волга», «Світлий шлях» та інших.

Широкої популярності набула пісня «Про Батьківщину» з кінофільму «Цирк» (на вірші Лебедева-Кумача). Перша музична фраза цієї пісні стала позивними радянського центрального радіомовлення.

Дунаєвський — один з творців радянської оперети («Золота долина», «Шлях до щастя», «Вільний вітер», «Син клоуна», «Біла акація» та ін.).

За плідотворну діяльність І. О. Дунаєвський двічі був удостоєний Державної премії.

М. Ф. ВАТУТІН

1901—1944

Микола Федорович Ватутін — видатний радянський полководець, генерал армії. Народився в сім'ї селянина в с. Чепухіно, Валуйського району, Курської області. З 1920 року Ватутін учився в Полтавській піхотній школі, яку закінчив у 1922 році. Як і всі слухачі школи, брав участь у боротьбі проти махновських і куркульських банд на Полтавщині.

Під час Великої Вітчизняної війни М. Ф. Ватутін командував військами I Українського фронту. У вересні 1943 року радянські війська під командуванням генерала армії Ватутіна брали участь у визволенні Полтавської області.

О. В. ДОНЧЕНКО

1902—1954

Олександр Васильович Донченко — відомий український радянський письменник. Народився в с. Великі Сорочинці, Миргородського району. Почав друкувати свої літературні твори ще в юнацькі роки. Перша збірка його віршів «Червона писанка» вийшла в 1926 році в Харкові, а в 1928 році побачила світ друга книга — «Околиці».

Найбільш відомий Донченко своїми творами для дітей та юнацтва, серед них «Школа над морем», «Луція», «Карафута», повість «Серце беркута», «Лісничиха», «Карборундовий камінь», «Заповітне слово», «Юрко Васюта», роман «Золота медаль», «Голубий гвинтик».

Похований письменник у Лубнах.

Ю. П. ДОЛЬД-МИХАЙЛИК

1903—1966

Юрій Петрович Дольд-Михайлик — відомий український радянський письменник. Народився в селі Бутенках, Кобеляцького району на Полтавщині, в родині селянина-бідняка. Трудову діяльність почав з 1919 року, був директором дитячої трудової колонії імені Третього Інтернаціоналу в Лозовій.

Перше оповідання «Щоденник людини, яка старіється» надруковане в журналі «Зоря» в 1925 році.

В 1930 році в Харкові вийшла його перша книга «Між двома батьківщинами». Написав декілька сценаріїв. Він автор п'єс «Щорс», «Котовський», «Мати», «Земля», «Вогонь впочі», «Бориславська трагедія».

Найбільшу популярність приніс письменнику роман «І один у полі воїн». За мотивами роману поставлено кінофільм «Далеко від Батьківщини». Широко відомі романи Дольд-Михайлика «Степовики», «У чорних лицарів».

Перу Юрія Петровича належать сценарії художніх та документальних фільмів, книги нарисів, оповідань.

Микола Леонідович Духов — видатний радянський конструктор, доктор технічних наук, член-кореспондент Академії наук СРСР, генерал-лейтенант інженерно-технічної служби. Народився в селі Веприк Гадяцького району. В 20-х роках був одним з перших комсомольців Веприцького осередку бідноти, згуртував передову робітничу і селянську молодь.

Після закінчення Ленінградського політехнічного інституту 16 років працював на ленінградському Кіровському заводі. Від інженера він виріс до головного конструктора заводу. З 1948 по 1954 рік був заступником наукового керівника і головним конструктором науково-дослідного інституту, потім головним конструктором і науковим керівником конструкторського бюро оборонної промисловості. Він творець важких танків.

За видатні заслуги в галузі створення нової оборонної техніки М. Л. Духов тричі був удостоєний високого

звання Героя Соціалістичної Праці, нагороджений чотирма орденами Леніна, орденами Трудового Червоного Прапора і Суворова II ступеня, орденом Червоної Зірки і багатьма медалями.

Микола Леонідович Духов був лауреатом Ленінської премії та п'ятох Державних премій СРСР.

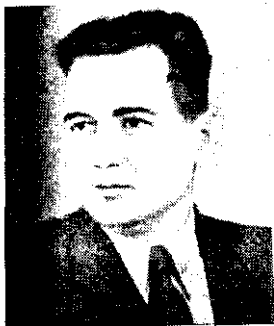

Аркадій Гайдар (Аркадій Петрович Голіков) — видатний радянський письменник, автор популярних творів для дітей — повісті «Тімур і його команда», «Чук і Гек», «Військова таємниця» та інших.

На початку Великої Вітчизняної війни був направлений на Південно-Західний фронт кореспондентом газети «Комсомольская правда». Під час відступу радянських військ залишився в тилу ворога і став кулеметником партизанського загону Гельмязівського району.

26 жовтня 1941 року загинув у бою з фашистами поблизу села Ліпляви на Полтавщині (нині Гельмязівського району, Черкаської області). Пізніше прах його було перенесено в Канів.

О. Т. ГОНЧАР
народився 1918 року

Олесь (Олександр) Терентійович Гончар — відомий український радянський письменник, лауреат Ленінської премії. Народився в с. Суха, Кобеляцького району, в сім'ї селянина-бідняка.

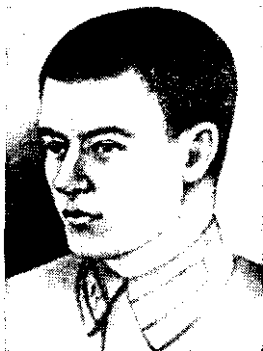
В 1938 році були надруковані його перші оповідання «Черешні цвітуть» та «Іван Мостовий». У часи Великої Вітчизняної війни перебував у рядах Радянської Армії.

Найбільш відомі його твори — трилогія «Прапороносці» («Альпи», «Голубий Дунай», «Злата Прага»), «Земля гуде», «Таврія», «Перекоп». Твір «Земля гуде» присвячений діяльності підпільної комсомольсько-молодіжної групи Полтави в період німецько-фашистської окупації.

В 1962 році за роман «Людина і зброя» О. Гончару присуджена Шевченківська премія. Роман у новелах «Тронка» в 1964 році удостоєний Ленінської премії.

Письменник О. Гончар — голова правління СП України, секретар правління СП СРСР, депутат Верховної Ради УРСР.

Рідна Полтавщина знайшла відображення в багатьох творах письменника.

Г. С. КАГАМЛИК

1923—1943

Григорій Сергійович Кагамлик — Герой Радянського Союзу. Народився в с. Оржиці, Гребінківського району.

В лютому 1943 року рій, яким командував Кагамлик, не пропустив німецько-фашистських танкових частин до села Нікольське, Курської області. Тяжко поранений, Кагамлик своєю кров'ю написав на комсомольському квитку: «Умру, но не отступлю ни шагу назад. Клянусь своей кровью. Сержант Кагамлык».

І він з честю додержав свою клятву.

На приміщенні Слободо-Петрівської школи, де вчився герой, встановлено меморіальну дошку.

**БЕРЕГОВИЙ
ГЕОРГІЙ
ТИМОФІЙОВИЧ**
Народився 1921 року

Георгій Тимофійович Береговий народився 15 квітня 1921 року в селі Федорівка Карлівського району Полтавської області. Дитинство його пройшло в місті Єнакієві. Після закінчення восьми класів середньої школи працював на Єнакієвському металургійному заводі.

З ранніх років Георгій захоплювався авіацією і після закінчення аероклубу вступив у грудні 1938 року в Луганську школу військових льотчиків.

З початку Великої Вітчизняної війни він був направлений у діючу армію і брав участь у бойових діях штурмової авіації на різних фронтах. У серпні 1943 року Георгій Тимофійович вступає в ряди Комуністичної партії Радянського Союзу.

У жовтні 1944 року за відвагу і героїзм, проявлені в боях з фашистськими окупантами, Георгію Тимофійовичу Береговому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Після закінчення війни Георгій Тимофійович закінчив вищу офіцерську школу, а потім курси льотчиків-випробувачів.

У 1956 році без відриву від роботи льотчика-випробувача він закінчив військово-повітряну червонопрапорну академію, нині імені Ю. О. Гагаріна.

Льотчиком-випробувачем Береговий Георгій Тимофійович працював з 1948 до 1964 року, в 1961 році йому було присвоєно почесне звання «Заслужений льотчик-випробувач СРСР».

У 1964 році Георгія Тимофійовича було зараховано до загону космонавтів.

26 жовтня 1968 року на орбіту штучного супутника Землі потужною ракетою-носієм виведено космічний корабель «Союз-3», який пілотував полковник Г. Т. Береговий. Політ космічного корабля тривав чотири доби. Програму наукових і технічних досліджень, які проводив льотчик-космонавт Г. Т. Береговий, було успішно завершено.

За здійснення космічного польоту на кораблі «Союз-3» і виявлені при цьому мужність і героїзм Президія Верховної Ради СРСР нагородила Георгія Тимофійовича Берегового орденом Леніна і другою медаллю «Золота Зірка». Йому присвоєно звання «Льотчик-космонавт СРСР» і військове звання генерал-майор авіації.

ПОКАЖЧИК

ІСТОРИЧНІ МІСЦЯ

Археологічні пам'ятники

- Біла гора. 122
Більське городище. 123
Гінцівська палеолітична стоянка. 121
Книшівське городище. 124
Малоперещепинський скарб. 127
Пам'ятники епохи бронзи. 123
Полтавське слов'янське поселення часу Древньої Русі. 125
Ранньослов'янський пам'ятник II—V ст. біля села Кантемирівки. 125
Стародавній Воїнь. 126

Історичні місця та пам'ятники Полтави

- Братська могила борців за Владу Рад. 141
Братська могила російських воїнів. 131
Будинок, де відбувалися наради штабу підпільної комсомольсько-молодіжної групи. 149
Будинок, в якому жила комсомолка-підпільниця Ляля Убийвовк. 149
Жовтнева вулиця, 37. 139
Жовтнева вулиця, 40. У 1918 році тут працював Радянський уряд України. 141.
Жовтневий парк. Тут виступав М. В. Фрунзе. 143
Могили воїнів Радянської Армії, що полягли за Батьківщину під час Великої Вітчизняної війни. 151

- Обеліск на честь воїнів-визволителів. 155
 Пам'ятник генерал-лейтенанту О. І. Зигіну. 150
 Пам'ятник М. В. Гоголю. 147
 Пам'ятник загиблим шведським воїнам від росіян. 135
 Пам'ятник загиблим шведським воїнам від шведів. 135
 Пам'ятник захисникам Полтави та коменданту кріпості
 полковнику О. С. Келіну. 134
 Пам'ятник І. П. Котляревському. 144
 Пам'ятник В. І. Леніну. 153
 Пам'ятник на місці відпочинку Петра І. 132
 Пам'ятник на могилі І. П. Котляревського. 143
 Пам'ятник нескореним полтавчанам. 157
 Пам'ятник Слави. 128
 Пам'ятник Т. Г. Шевченку. 147
 Південний вокзал — місце наради командирів Червоної
 Армії в 1919 році. 142
 Площа перед колишнім театром імені Гоголя. 138
 Полтавський тепловозремонтний завод — місце фор-
 мування бойового технічного поїзда. 139.
 Полтавські залізничні майстерні та станція Полтава-
 Південна. 137
 Редути російської армії. 136
 Ротонда дружби народів. 152
 Спаська площа. 128
 Стела на честь воїнів-визволителів. 155

Історичні місця та пам'ятники в районах Полтавської області

- Баранівка. 178
 Велика Обухівка. 177
 Великі Сорочинці. 170
 Гадяч. 171
 Кременчук. 158
 Лохвиця. 168
 Лубни. 161
 Місця, зв'язані з повстанням 1638 року. 174
 Миргород. 164
 Опішня. 173
 Повстання в селі Ковалівці. 176
 Решетилівка. 173
 Хомутець. 177
 Хорол. 167

ВИДАТНІ ДІЯЧІ

Ахшарумов Д. Д.	Котляревський І. П.
Береговий Г. Т.	Ле Іван
Боровиковський В. Л.	Лисенко М. В.
Ватутін М. Ф.	Луначарський А. В.
Гайдар Аркадій	Макаренко А. С.
Глібов Л. І.	Мате Залка
Гведич М. І.	Мирий П. Я.
Гоголь М. В.	Муравйов-Апостол М. І.
Головко А. В.	Муравйов-Апостол С. І.
Гончар О. Т.	Мясоедов Г. Г.
Горький О. М.	Остан Вишня
Гребінка Є. П.	Остроградський М. В.
Гурамшвілі Д.	Павловський І. Ф.
Докучаєв В. В.	Позен Л. В.
Дольд-Михайлик Ю. П.	Скляфосовський М. В.
Довченко О. В.	Сковорода Г. С.
Дунаєвський І. Й.	Сластіон О. Г.
Духов М. Л.	Старицький М. П.
Зайкевич А. Є.	Тесленко А. Ю.
Ізмаїльський О. О.	Українка Леся
Кагамлик Г. С.	Шевченко Т. Г.
Капельгородський П. Й.	Шліхтер О. Г.
Капніст В. В.	Шолом-Алейхем
Ковпак С. А.	Щепків М. С.
Короленко В. Г.	Ярошенко М. О.
Котлов І. Ф.	

ДОВІДКИ

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ЗАКЛАДИ

- Полтавський краєзнавчий музей. Площа Леніна, 2.
Зупинка автобуса і тролейбуса «Площа Леніна».
Вихідний день — п'ятниця. Тел. 42-34.
- Полтавський музей історії Полтавської битви. Зупинка автобуса «Музей». Вихідний день — понеділок.
Тел. 27-48.
- Полтавський художній музей. Вул. Держинського, 11.
Вихідний день — понеділок. Тел. 27-11.
- Літературно-меморіальний музей В. Г. Короленка.
Вул. Короленка, 1. Вихідний день — понеділок.
Тел. 22-00.
- Літературно-меморіальний музей П. Мирного. Вул. П. Мирного, 56. Вихідний день — п'ятниця.
Тел. 26-34.
- Літературно-меморіальний музей І. П. Котляревського.
Першотравневий проспект, 18. Вихідний день — п'ятниця. Тел. 41-60.
- Лубенський краєзнавчий музей, м. Лубни.
- Миргородський краєзнавчий музей, м. Миргород.
- Лохвицький краєзнавчий музей, м. Лохвиця.
- Літературно-меморіальний музей М. В. Гоголя. Село Великі Сорочинці, Миргородського району.
- Музей О. М. Горького, с. Мануйлівка, Козельщинського району.
- Музей А. С. Макаренка, м. Кременчук.
- Полтавський обласний музично-драматичний театр імені М. В. Гоголя. Вул. Жовтєва, 23. Зупинка автобуса і тролейбуса «Вулиця Гоголя». Тел. 33-92.

- Обласний театр ляльок. Вул. Жовтнева, 12. Тел. 41-94.
Обласна філармонія. Вул. Жовтнева, 21. Тел. 31—37.
Кінотеатр ім. І. П. Котляревського. Вул. Жовтнева, 1.
Зупинка автобуса і тролейбуса «Центр». Тел. 33-96.
Кінотеатр «Колос». Вул. Тоголя, 22. Тел. 39-51.
Кінотеатр «Комсомолець», вул. Пушкіна, 145. Тел.
40-97.
Кінотеатр «Салют». Вул. Комсомольська, 23. Тел. 26-48.
Міський Будинок культури. Площа Дзержинського, 16.
Тел. 53-91.
Парк культури і відпочинку «Перемога». Першотрав-
невий проспект, 20. Тел. 29-50.
Обласна бібліотека. Вул. Шевченка, 3. Тел. 21-25.
Обласна дитяча бібліотека. Вул. Жовтнева, 16.
Тел. 48-21.
Центральна науково-технічна бібліотека. Вул. К. Марк-
са, 2а. Тел. 52-17.
Музична бібліотека. Вул. Леніна, 4. Тел. 44-08.
Стадіон «Колос». Площа Дзержинського, 16. Тел. 27-32.
-

ЗМІСТ

Природа	5
Історичний нарис	15
Архітектура	95
Архітектура Полтави	97
Пам'ятники архітектури по рай- онах Полтавщини	114
Історичні місця	119
Археологічні пам'ятники	121
Історичні місця та пам'ятники Полтави	128
Історичні місця та пам'ятники в районах Полтавської області	158
Видатні діячі	179
Показчик	253
Довідки	256

ПОЛТАВЩИНА
Краткий справочник-путеводитель
(второе издание)
(На украинском языке)

Редактор А. В. Сфіменко
Художник В. М. Куликов
Художній редактор О. П. Шуліка
Технічний редактор В. Я. Козінченко
Коректор Н. В. Щолок

Здано до набору 15/II 1968 р. Підписано до друку 21/XI 1968 р. Папір 70×90^{1/2}. Папер. арк. 4,06. Друк. арк. 8,125. Ум.-друк. арк. 9,5. Обл.-вид. арк. 8,7. Вид. № 21. БЦ 70148. Зам. 8-81. Тираж 18 200. Ціна 42 коп. Т. п. 1968—68М.

**Видавництво «Прапор»,
Харків, вул. Дзержинського, 3.**

Книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.

ДО ЧИТАЧІВ

Видавництво «ПРАПОР»
просить надіслати свої відгуки
про цю книгу.